ଶର୍ମିଷ୍ଠା

(ପୌରାଣିକ ନାଟକ)

ସୁବୋଧ ଦାସ

ନାଟ୍ୟୋଲ୍ଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ

ପୁରୁଷଗଣ

କର୍ଣ୍ଣ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ମହାଦେବ, ଇନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ,
ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କୃପ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁକର୍ଣ୍ଣ,
ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ଦୁଃଶାସନ, ନକୁଳ, ସହଦେବ,
ଅଧିରଥ, ବୃଷକେତୁ, ବିଦୁର, ଶକୁନି,
ସଞ୍ଜୟ, ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଶଲ୍ୟ, ଋଷି,
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରତିହାରୀ,
ଦୂତ, ବୃଦ୍ଧ, ସୈନ୍ୟଗଣ ।

ସ୍ତ୍ରୀଗଣ

ଭାବତୀ, କୁନ୍ତୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ,
ପଦ୍ମାବତୀ, ନୟୂତି,
ସଖୀଗଣ ।

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ଜାହ୍ନବୀ ତୀର । ସମୟ—ଉଷାକାଳ ।

[ସିନ୍ଦୁର ଫାଟୁଛି, ନବାରୁଣର ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳରେ ନଦୀକୂଳ ଓ ଜଳ ଉଦ୍ଭାସିତ । ଦଣ୍ଡାୟମାନ କର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତହସ୍ତେ ନବାରୁଣଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଗଦ୍ ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ —]

କର୍ଣ୍ଣ—ଜବାକୁସୁମ-ସଂକାଶଂ କାଶ୍ୟପେୟଂ ମହାଦ୍ୟୁତିଂ
ଧ୍ୱାନାନ୍ତରିଂ ସର୍ବପାପୋଘ୍ନ ପ୍ରଣତୋଽସ୍ମି ଦିବାକରଂ ।
(ନମସ୍କାର କ

ଅପୂର୍ବ !
ନକ୍ଷତ୍ର ଖଚିତ ପୂର୍ବାଶାର ପ୍ରାନ୍ତଦେଶେ
ନବୋଦିତ ଅରୁଣର ଆଭା,
ଅପୂର୍ବ ପୁଲକେ, ପୁଲକିତ
ହୃଦୟ-କମଳ ମମ ।
ବୁଝି ମୁଁ ନ ପାରେ,
କି ଅଜ୍ଞାତ ଆକର୍ଷଣେ
ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୃଦୟ ମୋହର
କୁହ, କୁହ ବିଭାବସୁ,

)
ର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଦେଖି
ସଂଗ୍ରହ କରି
ଷରେ ସବୁ ନଷ୍ଟ
ନ ହୋଇ ଯାଇବ !
କେଲି । ଆଜି ତୋର
ଥିଲେ, ତରେ ଯାହା ହେବ

କ ସଂଯୋଗ ତବ ସଙ୍ଗେ ମୋର ?
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ ସମ
ହୃଦେ ମୋର ଉଠେ କେତେ
ଉଚ୍ଚ ଉଦ୍ଦୀପନା,
କାହିଁକି ?
କିବା ତା'ର କାରଣ ?
ମାତ୍ର କୁଳଜାତ ରାଧାର ନନ୍ଦନ ମୁହିଁ
ସୂତ-ପୁତ୍ର ଅଧିରଥ-ସୁତ,
କିନ୍ତୁ ଦେବ !
ପ୍ରଣାମି ଯେବେ ମୁଁ ଦେଖେଁ
ତବ ନବାରୁଣ ଆସ୍ୟ,
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକେ
ଶିହରଣ ଜାଗେ,
ହୃଦପଦ୍ମେ ମୋର ।
ଶୁଣେ ଯେବେ ଅଶରୀରୀ-ବାଣୀ
ତୁଁ—ବହୁ ଦୂରୁଁ
ବିସ୍ତୁ ଆକର ମୋହର
ସୂତ୍ରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ।
ତେଥର ଦେଖିଛି ମୁଁ
ଗ-ସ୍ୱପନେ,
ମୋହର ଧୀରେ
ଚ—
ହାକୁ ମୋତେ,
କେତେ ସ୍ୱପନରେ ତାଙ୍କୁ

କାତର ବ୍ୟଥାରେ,
"ଜନନୀ ଗୋ !
ଖୋଲିଣ ଅବଗୁଣ୍ଠନ
ଦେଖାଅ ଶ୍ରୀମୁଖ ତବ—
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ଧକାରେ
ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ଯାଏ ଅପସରି,
ତୃଷାର୍ତ୍ତ, ଉଗ୍ରୁକ ସ୍ୱପନକୁ
ଛିନ୍ନ କରି ମମ।
ଅନ୍ତମାନେ ସ୍ପୃରେ ଏ ଅନ୍ତର !
କେତେ ଆଶା—କେତେ ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷା
କେତେ ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା,
ଶୀହରଣ ଆଣେ ମମ ହୃଦୟ କନ୍ଦରେ।
ବୁଝି ମୁଁ ନ ପାରେ
କିବା ସେ ମୋହିନୀ ମାୟା
ସମାଛନ୍ନ କରେ ମୋର
ଅନ୍ତର ବାହାର।
(ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶୂଦ୍ରର ପ୍ରବେଶ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅପବିତ୍ର ସୂତ ରାଜ୍ୟରେ ମୂର୍ଖ ଚଣ୍ଡାଳର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଛି। ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞର ହବି ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଇ ଯାଉଛି, ମୂର୍ଖ ଚଣ୍ଡାଳର ସ୍ପର୍ଶ-ଦୋଷରେ ସବୁ ନଷ୍ଟ ହେଲା। ଏଥିରେ ଆଉ କଣ ପବିତ୍ର ହୋମ ହୋଇ ପାରିବ ! ଚାଲ—ଚାଲ୍ ମୂର୍ଖ, ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲ। ଆଜି ତୋର ଶାସ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଗେ କରି ସାରିଲେ, ପରେ ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ।

ଶୂଦ୍ର—ମତେ ଗୁଣ୍ଡ ବାଅ ଗୋସେଁଇ, ତମ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି । ମୁଁ ଜାଣନ୍ତରେ ତମକୁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । (କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି) ମତେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ମହାତ୍ମା, ଏ ମୋତେ ରଜାଙ୍କ ଠାକୁ ଧରି ନେଇ ଗଲେ, ଆଉ ମୋର ଜୀବନ ରହିବ ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା ।

କର୍ଣ୍ଣ—କାହିଁକି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆପଣ ଏ ନରାଧମକୁ ପୀଡ଼ନ କରୁଛନ୍ତି ? ଏ ଆପଣଙ୍କର କି ଅପରାଧ କରିଛି ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କି ଅପରାଧ କରିଛି ? ପ୍ରାତଃ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରି ଶୁଦ୍ଧପୂତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞ-ହବି ନେଇ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଠାକୁ ଯାଉଥିଲି, ମୂର୍ଖ ଚଣ୍ଡାଳ ଛୁଇଁ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପୂରା କଳସୀ ଘୃତ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲା । ଏଥିରେ ଆଉ ହୋମ ହବ ନା ପୂଜା-ଅର୍ଚ୍ଚନା ହବ ?

ଶୂଦ୍ର—ଆଜ୍ଞା, ଆପଣ ମୋର ମା-ବାପା; ଆପଣ ବିଗ୍ୟର କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ସିଏ ଯିମିତି ଆମକୁ ଛୁଅଁନ୍ତି ନାହିଁ, ଆମେ ବି ସିମିତି ତାଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତରେ ଛୁଉଁନା । ମୁଁ ଆଜ୍ଞା, ମୁହଁ-ହାତ ଧୋଇ ସେ ବାଟେ ଆସୁଥିଲି, ମୋର ଗୁଇ ଟିକିଏ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ବୋଲି ମତେ ରଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଧରି ନେଇଯାଉଛନ୍ତି । ସେଠିକି ଗଲେ ମୁଁ କଣ ଆଉ ପ୍ରାଣନେଇ ଫେରିବି ଆଜ୍ଞା ? ଆପଣଙ୍କର ଭଗବାନ ବହୁତ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ, ମତେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ଆଜ୍ଞା । ଆପଣଙ୍କୁ ଛୁଅଁନ୍ତି କି ନାହିଁ ଜାଣେ ନା, ନଇଲେ ଆପଣଙ୍କ ପାଦକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଲମ୍ବ-ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଭୟ ନାହିଁ ! ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନା । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏ ଦୀନର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ପ୍ରଭୁ, ଆପଣଙ୍କର ଯାହା କ୍ଷତି ହୋଇଛି, ମୁଁ ତାର ଦଶଗୁଣ ଦେଉଛି; ଆପଣ ଏ ହତଭାଗ୍ୟକୁ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦୃଢ ତମେ ଦେଇ ଦେବ କହୁଛ ହଅ, କିନ୍ତୁ ଏ ଚଣ୍ଡାଳ ଯେଉଁ ପାପ କଲା ତାର ଦଣ୍ଡବିଧାନ ନ କଲେ, ଦେଶ ଯେ କ୍ରମଶଃ ଅରାଜକ ହୋଇ ଉଠିବ; ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ-ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତି ଆଉ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ମାନିବେ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଏ ଲୋକ ତ ଇଚ୍ଛାକରି ଆପଣଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ, ଆଉ ଯଦିବା କରିଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏପରି କି ମହାପାପ ହୋଇଯା'ନ୍ତା ? ଏ ମନୁଷ୍ୟ—ଆପଣ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସତେ ! ମୁଁ ଦ୍ୱିଜ, ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆଉ ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ଚଣ୍ଡାଳ—ଆମେ ଦୁହେଁ ସମପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସମଗୋଷ୍ଠୀୟ ? ତୁମେ କିଏ ହେ, ଏପରି ଅଜ୍ଞାନ ପରି କଥା କହୁଛ ? ଶାସ୍ତ୍ରର ମର୍ମ୍ମ ଜାଣନା ? ତୁମେ କେଉଁ କୁଳଜାତ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଏ ଦାସ ସୂତ ପୁତ୍ର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଓ ! କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସରେ ବୈଶ୍ୟାଣୀ ଗର୍ଭରେ ଯେଉଁ ସଂସ୍କାର-ବର୍ଜ୍ଜିତ ଶଙ୍କରଜାତି ସୂତ ତୁମେ ସେହି କୁଳ-ତିଳକ ? ତୁମେ ନିଗୂଢ଼ ଶାସ୍ତ୍ରର ମର୍ମ୍ମ କଣ ବୁଝିବ ହେ ? (ଶୁଦ୍ରପ୍ରତି) ଚୁଲ୍‌ ଚୁଲ୍‌ ମୂର୍ଖ—ଆଜି ତୋର ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରାଇଲେ ତେବେ ମୋର ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ।

ଶୂଦ୍ର—ତେବେ କଣ ସତକୁ ସତ ଶୂଳରେ ଆଜି ମୋ ଜୀବନ ଯିବ ?

କର୍ଣ୍ଣ—କଦାପି ନୁହେଁ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛି, ଯଦି ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ, ମୁଁ ତୁମ ନିମିତ୍ତ ଦଣ୍ଡଭୋଗ କରିବ । ତୁମେ ସର୍ବ ଜାତିର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ମୋର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ନୁହଁ । ତୁମେ ମୋର ଶରଣାଗତ—ତୁମେ ମୋର ଭାଇ । ଏହି ଦେହ, ମାଂସପେଶୀ—ଶୋଣିତ, ଆଉ ଏହାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣର ରସ, ତା' ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଚଣ୍ଡାଳ ଭେଦଶୂନ୍ୟ । ଏକ ଆତ୍ମା—

ଅଭିନ୍ନ । ତୁମେ ଚଣ୍ଡାଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱର ମାନବଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ତୁମେ ଅଭେଦ । ଭେଦହିଁ ଧ୍ୱଂସ, ଅଭେଦ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ସତ୍ୟ—ଶିବ—ସୁନ୍ଦର । ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣିପାତ ହୋଇ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଛି; ଏହାକୁ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ କ୍ଷତି ପୂରଣ କରିବି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ବିଦ୍ୱାନ ପରି ଜଣାଯାଉଛ, ଆଉ ବଳବାନ ମଧ୍ୟ, ସେତେବେଳେ ଏହାକୁ କ୍ଷମା ନ କରି ଉପାୟ କାହିଁ ? ଯା, ଯା ମୂର୍ଖ, ତୋତେ ମୁଁ କ୍ଷମା କଲି, ତୁ ଆଜି ରକ୍ଷା ପାଇଗଲୁ । ଯାଏଁ, ଗୁରୁଦେବଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିବି, ସୂତ-ପୁତ୍ରଦତ୍ତ ହବିରେ ଯଜ୍ଞ ହୋଇ ପାରିବ କି ନା ? ନାରାୟଣ —ନାରାୟଣ । ପୁନଃ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚଣ୍ଡାଳ—ଓହୋ ! ଆପଣ ଦେବତା । ଭଲ ମୁହଁରୁ ମତେ ଅକ୍ତ ବଞ୍ଚାଇଲେ; ଆପଣ ଯିଏ ହୁଅନ୍ତୁ, ମୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷିଛନ୍ତି— ମୋର ଦେବତା । ଆପଣଙ୍କର ଜୟ ଜୟକାର ହେଉ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କର୍ଣ୍ଣ—ହାୟ ଅନ୍ଧ ! ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ, ନା ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ପ୍ରବଳର ଅତ୍ୟାଚାର—ଅବିଚାର । କାହିଁକି, କାହିଁକି ଏ ଭେଦଭାବ ? ମୁଁ ସଂସ୍କାର-ବର୍ଜିତ ସୂତ-ପୁତ୍ର; ହୀନ କୁଳେ ଜନ୍ମ ବୋଲି ଉଚ୍ଚକର୍ମରେ ମୋର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଚିରଦିନ ହିଁ କଣ ହୀନ ହୋଇ ରହିଥିବ ? ମୋର କଣ ଉତ୍ଥାନ ନାହିଁ ? (ଅଧିରଥର ପ୍ରବେଶ)

ଅଧିରଥ—କଷ୍ଟପୁ ଅଛୁ ପୁତ୍ର ! କହ, ତୁ କଣ ଚାହୁଁ, ତୁ କିପରି ସୁଖୀ ହେବୁ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ପିତା !

ଶତ ଶତ ପିପୀଲିକା ଦଂଶନେ ଅନ୍ତର
ନିସ୍ପୃହ କାତର ମମ
ତିଳେ କେବେ ନ ହୁଅଇ ସ୍ଥିର ।
ଉଚ୍ଚ ଆଶା, ଉଚ୍ଚ ଚିନ୍ତା, ଉଚ୍ଚ ଉଦ୍ଦୀପନା
ବହ୍ନି-ଶିଖା ସମ
ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅନ୍ତରର ନିଭୃତ କନ୍ଦରେ ।
ସଦା ଇଚ୍ଛା ଜାଗେ
ନିଜ କର୍ମ୍ମବଳେ
ଉଚ୍ଚାସନ କରିବି ଅର୍ଜ୍ଜନ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ନାମେ ଅ-ଶାସ୍ତ୍ରହିଁ ଦେଇପାରେ ବାଧା
ସୂତପୁତ୍ର ବୋଲି ।
କିନ୍ତୁ ଶୁଣିଛି ମୁଁ,
କ୍ଷତ୍ରିୟ ସଦୃଶ
ଶାସ୍ତ୍ରେ ଅଛି ଅଧିକାର ମୋର ।
ତେଣୁ ନିବେଦନ ଚରଣେ ଜଣାଏ
ଦିଅ ଆଜ୍ଞା, ଯିବି ହସ୍ତିନାକୁ ।
ଶୁଣୁଅଛି ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଧାନ
ମତିମାନ୍ କୌରବଙ୍କ ଗୁରୁ—
ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ତାଙ୍କର କରି ମୁଁ ଗ୍ରହଣ
ଜୀବନକୁ କରିବି ସାଫଲ୍ୟ—
ଚିରଦିନ ଲାଗି ।
ବାହୁବଳେ ସୂତବଂଶ-ଖ୍ୟାତି
ଭାରତର ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠା କରିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ଅଧିରଥ—ବତ୍ସ ! ତୋହର ଏ ମନୋବାଞ୍ଛା ହୋଇବ ପୂରଣ । କୌରବ-ରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ମୋର ପରିଚିତ । ମୁଁ ତୋ' ହାତରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଠାଉ ଦେଉଛି, ତୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯା' । ତୁ ସହଜରେ ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ କରିପାରିବୁ ।

କର୍ଣ୍ଣ— ପିତା ! ତବ ପୂତ ଚରଣ ରେଣୁରେ
ସର୍ବ ସ୍ୱାର୍ଥ କଲ୍ୟାଣ ନିହିତ ।
ସେହି ରେଣୁ ଶିରେ ଧରି
ଅଭୀଷ୍ଟ ପୂରଣ ଲାଭେ—
କରୁଛି ମୁଁ ଯାତ୍ରା ।
କର ଆଶୀର୍ବାଦ,
ଅଧିରଥ-ସୁତ କର୍ଣ୍ଣ ନାମେ
ସାରା ବିଶ୍ୱ ହେଉ ଆମୋଦିତ ।

ଅଧିରଥ—ସର୍ବାନ୍ତଃ କରଣେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି ମୁଁ । ମନୋବାଞ୍ଛା ହେଉ ତୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ । (କର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରସ୍ଥାନ)
ସିଂହ ଶିଶୁ ଶୃଗାଳ ଗହ୍ୱରରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସିଂହର ହିଁ ଶାବକ । ଏହି ଗଙ୍ଗା ଗର୍ଭରେ ତ ମୁଁ ପାଏ ସଯତ୍ନେ ରକ୍ଷିତ ଦିବ୍ୟକାନ୍ତି ସହଜାତ କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ-ଧାରୀ ଏହାକୁ ଯେଉଁଦିନ ଲାଭକଲି, ମନେ ପଡ଼େ, ସେଦିନ ଦୈବବାଣୀ ହୋଇଥିଲା, "ଅଧିରଥ, ଏ ଶିଶୁର ନାମକରଣ କର 'କର୍ଣ୍ଣ' ଆଉ ଏହାକୁ ନିଜପୁତ୍ର ବୋଲି ଜଗତରେ ପ୍ରଚାର କର ।" କିଏ ଏ ବାଳକ, କେଉଁ ମହାକୁଳେ ଏହାର ଜନ୍ମ ? ଏ ଦେବତା କି ଗନ୍ଧର୍ବ ମୁଁ ଜାଣେ ନା । ପାଳନ କରିଛି, ତୁମେ ଯିଏ ହୁଅ, ମାତ୍ର ତୁମେ ମୋର ପୁତ୍ର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ହସ୍ତିନା ରାଜ-ପ୍ରାସାଦସ୍ଥ ଅଳନ୍ଦ ।

[ଶକୁନି ପଦଚାରଣା କରୁ କରୁ]

ଶକୁନି—ଧ୍ୱଂସ—ସବଂଶେ ଧ୍ୱଂସ ! ଧ୍ୱଂସର ମଞ୍ଜି ପୋତିଛି, ଜମି ଉର୍ବର—କେବଳ ଅଙ୍କୁରଟି ବୃକ୍ଷରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଫଳ-ଧାରଣ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା । ଗାନ୍ଧାରି ! ସ୍ୱାମୀ-ପୁତ୍ର ମାୟାରେ ତୁ ପିନା ଭୁଲି ରହିଛୁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ! ମୁଁ ତ ଭୁଲି ପାରେ ନା । ଅନ୍ଧକାର କାରାଗାରରେ ପିତୃହତ୍ୟା—ଶତଭ୍ରାତୃ ହତ୍ୟା ! ଏହି—ଏହି ଏହି ତାଙ୍କର କରୁଣ ଚିତ୍କାର କର୍ଣ୍ଣ-ପଟକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରୁଛି । ମୁଁ ଶକୁନି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ ଅଛି, କେବଳ ଏହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି ବୋଲି । ବିପକ୍ଷରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧର ନୁହେଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତୋର ସପକ୍ଷରେ ରହି—ତୋତେ ହିଁ ଦେଇ ତୋର ବଂଶ ନିପାତ କରିବ । କେବଳ ଏଇଥିପାଇଁ ତୋର ଅନ୍ନଦାସ ହୋଇ ଆତ୍ମ-ଅଭିଳାଷ ଅନ୍ତରର ଅତି ନିଭୃତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠେ ଗୁପି ରଖିଛି ।

ହାଃ-ହାଃ-ହାଃ (ପୈଶାଚିକ ହାସ୍ୟ)

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆଉ ସହି ହବ ନାହିଁ—କ୍ରମଶଃ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଅର୍ଜୁନ—ଅର୍ଜୁନ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଖାଲି ସବୁ କଥାରେ ଅର୍ଜୁନ । ଶୟନେ—ସ୍ୱପନେ ଅର୍ଜୁନର ଗୁଣଗାନ ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ । ଯେତେ ସବୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ତାହା ସବୁ ଅର୍ଜୁନକୁ ହିଁ ଦାନ କରିବେ—କହିଲେ, କହିବେ, 'ତୁମେ ସବୁ ଏଥିର ଅଧିକାରୀ ନୁହଁ ।' କାହିଁକି ?

ଶକୁନି—ଏକଚକ୍ଷୁରତା—ବୁଝିଲ ବାବା, ଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକଚକ୍ଷୁରତା ।

ଦୁଃଶାସନ—ମୋ ବେଳକୁ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭୀମସେନର ପ୍ରଶଂସା କଲାବେଳକୁ ପଞ୍ଚମୁଖ । ଆଉ ମୋ ବେଳକୁ ଯଥା ହେମନ୍ତର ଭେକ ।

ଶକୁନି—ଚରମ କୃତଘ୍ନତା । ଖାଇବାକୁ ପାଉ ନ ଥିଲେ, ଦେଶ—ଦୁନିଆ ବୁଲି ଭିକ୍ଷା କରି ଖଣ୍ଡେ କୌପୀନ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ଛୁଆ ଦୁଧ ଟିକିଏ ପିଇବାକୁ ଅଳିଅଝଟ ଲଗାଉଥିଲେ ପିଠାଉ ପାଣି ଖୁଆଉଥିଲେ; ମହାରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କରିଦେଲେ, ସେଥିରେ ପୁଣି ତାଙ୍କରି ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଥଚ ପାଣ୍ଡବମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ । ବାସ୍ତବିକ କି ଅବିଚାର ?

ଶକୁନି—ଅବିଚାର ତାଙ୍କର ନୁହେ ବାବା, ସବୁ ଅନିଷ୍ଟର ମୂଳ ହେଲେ ମହାରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର । ସେମାନେ ଥିଲେ ଶତଶୃଙ୍ଗ ପର୍ବତରେ, ପାଣ୍ଡୁ ଆଉ ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ମୃତ ଦେହ ଘେନି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଋଷି ଦିନେ ସକାଳେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ—ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ପାଣ୍ଡବ ଆଉ କୁନ୍ତୀ; ସେତିକିବେଳେ ମହାରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦେବାରେ ଯଦି ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାନ୍ତେ ତେବେ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଥା'ନ୍ତା କେଉଁଠି ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମହାରାଜ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଉଥିଲେ, ହେଲେ ପିତାମହ ଭୀଷ୍ମ, ପିତୃବ୍ୟ ବିଦୁର, ଏମାନେ ହିଁ ତ ସମାଦର କରି ନେଇ ଆସିଲେ । ଆଉ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ, କୃପ, ଏମାନଙ୍କର ସେତେବେଳେ କି ସାଦର ଆହ୍ୱାନ !

ଶକୁନି—ନ ଆସିବେ ବା କାହିଁକି ? ଭୀଷ୍ମ ଗୋଟିଏ ଲୋକ, ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଣ ବୁଝନ୍ତି ? ସେ ଗୋଟିଏ ପର ଅପଦାର୍ଥଙ୍କ ଅବତାର । ଆରେ ପୁରୁଷ ହୋଇ ଯିଏ ବିଭା ନ କଲା, ସେ ଜାଣିବ କଣ, ବୁଝିବ ବା କଣ ? ଆଉ ଦ୍ରୋଣ, କୃପ, ସେମାନଙ୍କ କଥା କଣ ବା କହିବ ? ଜଣେ ଜନ୍ମ ହେଲେ କଳସୀ ଭିତରେ । ଅଦ୍ଭୁତ ! ଦୁଇଜଣ ଯାକ ନବଶିଶୁ—ବଣରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ରାଜର୍ଷି ଶାନ୍ତନୁ ମୃଗୟା କରିବାକୁ ଯାଇ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ, ସେଇଥିପାଇଁ ଭାଇ ନାମ ହେଲା "କୃପ", ଆଉ ଭଉଣୀ ନାଁ ହେଲା, 'କୃପୀ', ଯିଏ କି ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ଆଉ ବିଦୁର ? ସେଟା ତ ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ଉପୁଜା ଆମଦାନୀ, ଦାସୀପୁତ୍ର, ଉପଜୀବିକା—ଭିକ୍ଷା । ଏସବୁ ରାଜ୍ୟର ମମତା କଣ ବୁଝିବେ କହ । ଜାତି ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଛି, ସେତେବେଳେ ଭୋଗିବାଟା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏଣେ ଦୁଇ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଆସୁଛନ୍ତି ।

(ଦ୍ରୋଣ ଓ କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦ୍ରୋଣ—କି ବତ୍ସ, ତମେମାନେ ଶିକ୍ଷାଳୟ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲ କାହିଁକି ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦେଖିଲୁଁ, ଆପଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାରେ ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ, ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ ନ କରି ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ଚାଲି ଆସିଲୁଁ ।

ଦ୍ରୋଣ—ବିଶ୍ରାମ ସେହିଠାରେ ହିଁ କରିବା ଉଚିତ ଥିଲା । କାହିଁକି ନା ଅର୍ଜ୍ଜୁନର କ୍ଷିପ୍ରକାରୀ ଶରତ୍ୟାଗର କୌଶଳ ଦେଖିଥିଲେ, ସେଥିରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ମିଳିଥାନ୍ତା ଏବଂ ଉପକୃତ ମଧ୍ୟ

ଶକୁନ- ହୋଇଥାନ୍ତ । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଜଣଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏଁ ମ
ଦୃ° କରନା ବତ୍ସ, ମୁଁ କେବଳ ତାକୁ ହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛି । ଜଣ
ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ହିଁ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଏହା ହିଁ ଶିକ୍ଷାର ପଦ୍ଧତି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅପରାଧ ଧରିବେ ନାହିଁ ଗୁରୁଦେବ, ଆମେ
ଦେଖୁଁ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆପଣ ଅର୍ଜୁନକୁ ହିଁ ଅ
ଯତ୍ନରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ।

ଦ୍ରୋଣ—[ଅଳ୍ପ ହସି] ଏ ତୁମର ଭୁଲ ଧାରଣା ବତ୍ସ ।
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହିଁ ସମାନ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିଥାଏଁ, ତେ
ଅର୍ଜୁନର ପ୍ରତିଭା ଅଧିକ, ସେ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କରିପା
ତମେମାନେ ତା ପାରନା ।

ବୁଝିଲ ବତ୍ସ, ସଦ୍ୟାଅଟେ
ପୁଣ୍ୟତୋୟା ସୁ-ବିମଳ
ଜାହ୍ନବୀର ବାରି—
ଦ୍ୱିକୂଳ ପ୍ଲାବିତ କରି
ବହି ଆସେ, ବେଦଗିରି ଶୃଙ୍ଗ ?
ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ଉଷର ବା ଉର୍ବର ଜେଉଁ ଟି—
ତେଣୁ, କାହିଁ ଅବା ମନ ତୋଷେ
ସୁଶୋଭିତ ଫଳପୁଷ୍ପ
ବର୍ଣାଢ୍ୟ ସଂଭାରେ ।
କାହିଁ ଅବା ମରୁଭୂମି ସମ
ପଡ଼ିରହେ ବନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତର !
ଯାର ଯେବା କର୍ମ
ଫଳଲାଭ ହୁଏ ସେହିପରି ।

ଏଥିଲାଗି କ୍ଷୋଭ କପାଁ ବତ୍ସ ?
ଏକନିଷ୍ଠ ଭାବେ ମୁହିଁ
ବିଦ୍ୟା କରେଁ ଦାନ ସମଭାବେ
ପୁତ୍ରାଧିକ ପ୍ରିୟତମ ଶିଷ୍ୟବର୍ଗେ ମୋର ।
ବତ୍ସ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଈର୍ଷା ପରିହରି
ବିଦ୍ୟାର ବାରିଧି
ଆକଣ୍ଠ କରି ହେ ପାନ
ତୃପ୍ତ ହେବ ପ୍ରାଣ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଲଭିବ ହୃଦ
ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହେବ ବିଦ୍ୟାଦାନ ମୋର ।

ନ—ଏଥିରେ ଆଉ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ! ନିଶ୍ଚୟ ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହେବ । ଆପଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସାଫଲ୍ୟ ତ ହେବାର ହିଁ କଥା । ତେବେ କଥା ହେଉଛି, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାଦି ହେଲେ ଚପଳମତି ବାଳକ, ବୁଝି ନପାରି ଭାବନ୍ତି ଆପଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ହିଁ ଅଧିକ ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ।

—ତେବେ କଣ ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତମମାନଙ୍କର କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ରହିଛି ?

—ନ କହିଲେ ମିଥ୍ୟାଭାଷଣ ହେବ, ତେବେ ପିଲାଙ୍କ ମନରେ ଏ ସନ୍ଦେହ ଅଳ୍ପାଧିକେ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ।

—ଉତ୍ତମ ! ତେବେ ସମସ୍ତେ ସମାନଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା ଦିଅ, ସନ୍ଦେହର ନିରସନ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ଭିତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ନିରୂପିତ ହେଉ । ମୁଁ ଅଚିରେହିଁ ଅସ୍ତ୍ର-ପରୀକ୍ଷାର ଆୟୋଜନ କରୁଛି । ଏଥିରେ ତ ଆଉ କାହାରି କ୍ଷୋଭ କରିବାର କଥା ନୁହେଁ ।

—ଏହାହିଁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ କଥା, ନିରପେକ୍ଷ ବିଚାର ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହାହିଁ ଚାହେଁ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରିବି ।

ଦ୍ରୋଣ—ଆଶୀର୍ବାଦ କରେଁ ବତ୍ସ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ମନସ୍କାମ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ—ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ତେବେ କଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ?

ଦ୍ରୋଣ—ତମେମାନେ ଚାଲ, ମୁଁ ଯାଉଛି ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶକୁନି ଆଦିଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କୃପ—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଈର୍ଷା ଯେ କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି ।

ଦ୍ରୋଣ—ଏହା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ସହଜାତ-ପ୍ରକୃତି । ସେ କେବଳ ଈର୍ଷାପରାୟଣ ନୁହେଁ, ମହାଦାମ୍ଭିକ, ନୀଚମନ ।

କୃପ—ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ! ଆମେହିଁ ପୁଣି କୌରବଙ୍କ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ !

ଦ୍ରୋଣ—ହତଭାଗୀ ଅନ୍ନଦାସ । ମନେପଡ଼େ, ଏକମୁଷ୍ଟି ଅନ୍ନ ନିମିତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁତ୍ର ନେଇ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷା କରି ବୁଲିଛି । ଭାରତବର୍ଷର କେତେ ରାଜାଧିରାଜ ମୋର ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଉପହାସ କରିଛନ୍ତି—ଉପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ଆଶ୍ରୟ ମାତ୍ର ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ପାଞ୍ଚାଳର ରାଜା ଦ୍ରୁପଦ ମୋର ସହପାଠୀ ଥାଇ ମଧ୍ୟ, ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ନାହିଁ—ତା'ର ଶୁଭ୍ର ସିଂହାସନ ମଳିନ ହେବା ଆଶଂକାରେ । ଦୂରରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଦେଇ କହିଲା, "ଭିକାରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜାର କେବେ ସହପାଠୀ ହୋଇ ପାରେ ନା ।" ଲଜ୍ଜା-ଅପମାନର ଶତବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶନ ଜ୍ୱାଳାରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ମୁହ୍ୟମାନ, ଅନାହାରରେ ମୃତପ୍ରାୟ, ଠିକ୍ ସେତିକବେଳେ କୌରବରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ହସ୍ତ ମୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ

ସମ୍ମାନ, ମୋର ଜୀବନ ଅନ୍ନ ବନ୍ଧନମୂରେ ବନ୍ଦୀତ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଆଦିଙ୍କ ନିକଟରେ ।

କୃପ—ଏହାର କଣ ଶେଷ ନାହିଁ ?

ଦ୍ରୋଣ—ଅଛି ।

କୃପ —କିପରି ?

ଦ୍ରୋଣ—ଅବଗୃହିତ ଚିତ୍ତରେ ଅନ୍ନଦାତା ପ୍ରଭୁର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରି ।

କୃପ—ଏହା ଯେ ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଅପେକ୍ଷା ଭୟାନକ !

ଦ୍ରୋଣ—ଭୟାନକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦାସତ୍ୱର ଏହାହିଁ ଶାସ୍ତି ।

କୃପ — ଏହା କଣ ନ୍ୟାୟ ?

ଦ୍ରୋଣ— କୃତଜ୍ଞତା ! କଳିର ସୂଚନା ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାସତ୍ୱରେ ହିଁ କଳିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ! କିଏ କହିବ ଏହାର ଶେଷ କେଉଁଠି ? କେଉଁଠି ଏହାର ଚରମ ପରିଣତି ?

(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଶକୁନିର ପ୍ରବେଶ)

ଶକୁନି—ପିତୃ-ଭାତୃ ହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ, ମୁଁ ଠିକ୍ ନେବି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କଡ଼ା, କ୍ରାନ୍ତି ହିସାବ କରି ବୁଝିନେବି—ତିଳେହେଲେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତିଳେହେଲେ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । ତୋର ମହାନ୍ ଈର୍ଷାର ଅଗ୍ନିରେ ମୁଁ ସଜାଡ଼ି ଦେବି ଇଂଧନ ସ୍ତରେ-ସ୍ତରେ—ତା'ର ଆକାଶସ୍ପର୍ଶୀ ଲେଲିହାନ ଶିଖାରେ ପରିସମାପ୍ତି ହେବ ମୋର ପ୍ରତିଶୋଧ । ହାଃ-ହାଃ-ହାଃ		(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତସ୍ଥ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ ରାମଙ୍କ ଆଶ୍ରମ)

[ପଟ ଉତ୍ତୋଳନେ ଦୃଶ୍ୟ ହେଲା, କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଊରୁ ଦେଶରେ ମସ୍ତକ ରଖି ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ-ରାମ ନିଦ୍ରିତ]

କର୍ଣ୍ଣ— 'ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ !
ବଡ଼ ଆଶା ପୋଷି ହୃଦେ,
ମନେ ପାଞ୍ଚି କେତେ ଉଚ୍ଚାକାଂକ୍ଷା,
ଯାଇଥିଲି ତବ ପାଶେ
ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ମାନସେ,
କିନ୍ତୁ ଅବଜ୍ଞାରେ ହେଲି ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ
ସୂତପୁତ୍ର ବୋଲି ।
ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ବିଷଜ୍ୱାଳା ଦହିଲା ହୃଦୟ—
ସେହିକ୍ଷଣି କଲି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ସମ୍ମୁଖେ ତୁମର,
ଶସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରେ ହେବି ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ତବ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଅପେକ୍ଷା
ନଚେତ୍ ବିସର୍ଜିବି ପ୍ରାଣ ।"
ତେଣୁ ଆଜି ସୌଭାଗ୍ୟ ଲଭିଛି
ବିଶ୍ୱଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାନବ-ପୁଙ୍ଗବ
ଭଗବାନ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟଙ୍କ
ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟରୂପେ ।

(ନୃତ୍ୟକୀର ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୀତ ଶେଷ ପରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଊଷର ଭୂଇଁ ବାଲୁଚରେ
(କାଂପା ତୁ) ରଚୁ ଆଶାର ଘର ?
(ଭୁଲ ତୁ) ରଚୁ ଆଶାର ଘର ।
ନିମିଷେ ଆସି ଝଡ଼ ତୋଫାନ
କରିବ ଛାରଖାର ରେ ।
ତୋର ଆଶା ଘର ॥
ଯାହା ଚାଉଁଥାଉ ମନେ, ଓଲଟା ହେବ ରେ କ୍ଷଣେ
ତୋର ନୟନୁ ସଦା ଲୋତକ ଧାରି
ବହିବ ଧାର ଧାର ରେ ।
କାଂପା ତୁ ରଚୁ ଆଶାର ଘର ॥
ଯାହା କରୁଛୁ ତୁ ଆଶା, ହୋଇପାରେ ସେ ନିରାଶା
ତୋର ଆଶା କୁସୁମ ପଡ଼ିବ ଝରି
ନିରାଶେ ଝରି ଝରି ରେ ।
କାଂପା ତୁ ରଚୁ ଆଶାର ଘର ॥

ର୍ଣ୍ଣ—ଏ କଣ ! ମୋର ଊରୁ ଦେଶରେ କୀଟ ପ୍ରବେଶ କଲା କିପରି ? ଏ ଯେ ଭୀଷଣ କୀଟ । ମୋର ଚର୍ମ, ମାଂସ, ଅସ୍ଥି ଭେଦ କରି ଆସୁଛି । ଉଃ, ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ଅସହ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ନିରୁପାୟ । ଯଦି ଚଞ୍ଚଳ ହୁଏ, ତେବେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ଅପରାଧରେ ଅପରାଧୀ ହେବି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପବାସରେ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ, ଶ୍ରାନ୍ତିର ନିଘୋଡ଼ ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ । ନା-ନା, ଯେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ାମ—(ହଠାତ୍ ଉଠି) ଏ କଣ, ମୋର କର୍ଣ୍ଣମୂଳ ସିକ୍ତ ହେଲା କିପରି ? କାହୁଁ ଆସିଲା ଏ ବାରି ? ନା, ନା, ଏ ତ ବାରି

ନୁହେ—ଏ ଯେ ଶୋଣିତ ! ତୁମର ଊରୁଦେଶ ଭେଦକରି ଉଠୁଛି । କି ସର୍ବନାଶ ! ଏ କଣ ହେଲା ? ବତ୍ସ, ତୁମେ ମୋତେ ଜାଗରିତ କଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଉଠ, ଦେଖେଁ, ଦଂଶନର ସ୍ଥାନ । (କଷ୍ଟରେ କର୍ଣ୍ଣର ଉଠିବା)

କର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ରଭୁ !

ରାମ—ଏ କଣ ! ଅଷ୍ଟପଦ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦଂଷ୍ଟ୍ରା,
ସ୍ଥୂଳଚର୍ମ, ସୂଚୀସମ ଲୋମ,
ଶୂକର ଆକାର
କର୍କଶ ଅଳର୍କ ଏହି
ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ତ୍ୱକ୍, ମେଦ କରିଅଛି ଭେଦ,
ଅକୁଣ୍ଠିତ ତୁମେ ନିସ୍ପନ୍ଦ, ନିର୍ବାକ
ଅକାତରେ ସହି ମଧ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୀଷଣ
ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ ତଥାପି ମୋ ନିଦ୍ରା ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଗୁରୁଦେବ ! ଉପବାସ-କ୍ଳିଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ଆପଣ, ତେଣୁ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରିବା ଅନୁଚିତ ବିବେଚନା କଲି ।

ରାମ—କିନ୍ତୁ ଏ ମରଣ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହିଲ କିପରି ଅମ୍ଳାନ ମୁଖରେ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ସେବାନିମିତ୍ତ ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ।

ରାମ—ଅଦ୍ଭୁତ ! ଅଦ୍ଭୁତ ଏ ସହିଷ୍ଣୁତା, ଅମାନୁଷୀ ଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅଲୌକିକ ଏ ଗୁରୁଭକ୍ତି !
ବ୍ରାହ୍ମଣ ?—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତୁମେ ?
ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଶରୀର ଗଠନ ଯା'ର
ବଂଶଗତ ତପସ୍ୟାର ଫଳେ
ସୁକୁମାର କଳେବର,
ଦିବ୍ୟକାନ୍ତି,

ହୋମ ଦଳ ସମ କୋମଳ ହୃଦୟ
ସେହ୍ନ ଦ୍ୱିଜକୁଳେ ଜନମ ତୁମର ?
ବୁଝି ମୁଁ ପାରେ ନା—
କିବା ଦୈତ୍ୟ ମାୟା ବଳେ—
ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ଆଜି
କଲା ସୀମା-ରେଖା ଅତିକ୍ରମ !
ସତ୍ୟ କହ ସଂଶୟ ନ ରଖି,
କେଉଁ ଶକ୍ତି ସହିଅଛୁ—
ଏ ଦୁର୍ବାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ?
ସ୍ୱୟଂ ଶିବ ଅକ୍ଷମିବେ ଯହିଁ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଗୁରୁଦେବ ! ଜଡ଼ିତ ରସନା ମୋର
କି ଦେବ ଉତ୍ତର ?
ନୁହଁଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁହିଁ ।

ରାମ—ତେବେ, କହ ସତ୍ୟ
କେଉଁକୁଳେ ଜନ୍ମ ତବ ?
ଏ କଣ, କଂପାନ୍ୱିତ କଂପା କଳେବର
ବାତାହତ ରମ୍ଭାପତ୍ର ପରି ?
ଯଦି ଭାର୍ଗବର ରୋଷବହ୍ନି ମୁଖୁଁ
ଇଚ୍ଛୁଥାଅ ରକ୍ଷା
ତେବେ କହ ଦୁଷ୍ଟ,
କେଉଁ ବଂଶ କୁଳୋଦ୍ଭବ ତୁହି ?
ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସର୍ବଧ୍ୱଂସୀ
ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ର ନିଃସଂଶୟେ
କରିଅଛି ଦାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜ୍ଞାନରେ ।

ପ୍ରୟୋଗ ସଂହାର ଯା’ର
ଏକମାତ୍ର ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଦ୍ୱିଜର ।
ବ୍ରହ୍ମଦ୍ରଷ୍ଟା ବେଦ୍ଜ୍ଞପରାୟଣ
ବଂଶଗତ ଅଧିକାର ଯା’ର
ଅକପଟେ ସେହି ସିଦ୍ଧମନ୍ତ୍ର
କରିଅଛ ଦାନ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାଣି ମୁଁ ତୋତେ ।
ଯଦି ଜୀବନେ ଥାଏ ତୋ’ ଇଚ୍ଛା
କହ ପ୍ରତାରକ,
କଏ ତୁହି—କିବା ତୋର ସତ୍ୟ ପରିଚୟ ?
ଯଦି କହୁ ମିଥ୍ୟା
ତେବେ ନିମିଷେ ହୋଇବୁ
ଭସ୍ମ ପିଣ୍ଡେ ପରିଣତ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ସମ୍ବର ! ସମ୍ବର ତବ ବିଶ୍ୱଧ୍ୱଂସୀ କ୍ରୋଧ ।
ଶିଷ୍ୟ ଭାବି, ପଦାଶ୍ରୟ ଯେବେ
ଦେଇଛ ଦାସରେ, ତେବେ ନିଷ୍ଫଳ କରନା ପ୍ରଭୁ
କରୁଣା ତୁମ୍ଭର ।
ଅକପଟେ କରେଁ ସତ୍ୟଭାଷ,
ଆଶାକରେ ବୁଝିବ ଯଦି ମନୋବ୍ୟଥା ମୋର ।
ନୁହେଁ ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୁ,
ନୁହେଁ ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ
ଲଭି ନାହିଁ ଉଚ୍ଚବଂଶୁ ଜନ୍ମ
ନୀଚ ମୁହିଁ,
ଜନ୍ମ ମମ ଅତି ନୀଚକୁଳେ—

ସଂସ୍କାର-ବର୍ଜିତ ଜାତି
ଧୀନ ରଧାର ନନ୍ଦନ
ଅଧିରଥ ସୁତ
ସ୍ତୁତିପାଠ ପିତୃବୃତ୍ତି ମୋର ।
ଆଶା—ଅତି ଉଚ୍ଚ ଆଶାର ତାଡ଼ନେ
ହତାହତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇ
ଆତ୍ମବଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଆଶେ
ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କଲି ମିଥ୍ୟାଭାଷ ।
ସୂତପୁତ୍ର ବୋଲି, ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ
କର୍ଣ୍ଣଭେଦେ ଦେଲେ ଘଉଡ଼ାଇ
ଅଭିମାନେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲା ପ୍ରାଣ
ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୟା ଆଶେ
କରିଛି ମିଥ୍ୟାଭାଷଣ ଅତି ବାଧ୍ୟହୋଇ ।
ଗୁରୁଦେବ ! ସର୍ବଦେବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋର
ଧରେଁ ମୁଁ ଚରଣ
ପୁତ୍ର ଭାବ—ଶିଷ୍ୟ ଭାବ
କର କ୍ଷମା ।

ଜାମ—ସୂତପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ !
ଲଭି ଜନ୍ମ ହୀନ ସୂତକୁଳେ
ଦେବତା-ବାଞ୍ଛିତ ଉଚ୍ଚ ଆଶା ତୋର ?
ନା—ନା, ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏନା ।
ଆଶ୍ରମ ପ୍ରବେଶ କାଳେ
କମ୍ପା ଭୃଗୁ-ବଂଶଧର ବୋଲି
ଦେଲୁ ପରିଚୟ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ନିଜକୃତ ବିଧି କିମ୍ପା ହୁଅ ବିସ୍ମରଣ ?
ତୁମେ ପ୍ରଭୁ କରିଅଛ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଧାନ
ବେଦ-ବିଦ୍ୟାଦାତା ଯେବା ଗୁରୁ
ତାର ବଂଶ ପରିଚୟେ-ଶିଷ୍ୟ
ଦେଇପାରେ ପରିଚୟ ।
ଏହା ତାର ଅଧିକାର ପ୍ରଭୁ ।
ତେଣୁ ଦେବ, ହେ ଭାର୍ଗବ,
ଅନ୍ତରେ ବରିଣ ଗୁରୁରୂପେ ତବ,
ଭୃଗୁବଂଶଧର ବୋଲି ଦେଲି ପରିଚୟ ।
ଜାମ—ବୁଝିଲି ସମସ୍ତ ।
କିନ୍ତୁ ଶୁଣ ମୂର୍ଖ !
ବିଦ୍ୟା ଯାହା, ତାହା ଚିର ସତ୍ୟ;
ଆଉ ସତ୍ୟର ଆକର ହେଲେ ଦେବ ମହେଶ୍ୱର
ପୁରୁଷ ସୁନ୍ଦର,
ଆଉ ଶିବ ଆଖ୍ୟା ଯାର,
ବିଦ୍ୟା ତା'ର ସ୍ୱରୂପ-ପ୍ରକାଶ ।
ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ, ବିଦ୍ୟା ତା'ର ଜ୍ୟୋତି ।
ମିଥ୍ୟା ବିନିମୟେ—ସେହି ବିଦ୍ୟା
କରିଛୁ ଅର୍ଜ୍ଜନ ।
ତେବେ ଶୁଣ୍ ମୂର୍ଖ !
ସମକକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା ସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱୈରଥ ସମରେ
ଆସନ୍ନ ସମୟେ ତୋ'ର
ମେଘାବୃତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ
ସେହି ବିଦ୍ୟା ବିସ୍ମୃତିର ଆବରଣେ

ରହିବ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଗୁରୁଦେବ—
ରାମ—କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ଭୁତ ତୋ' ଗୁରୁଭକ୍ତି ଦେଖି
ହୋଇଛି ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ।
ତେଣୁ କରଇଁ ଆଶିଷ
ଏହି ଅପକୀର୍ତ୍ତି ସଙ୍ଗେ
ଗୁରୁଭକ୍ତି ତୋ'ର
ଧରାଧାମେ ଚିରଦିନ
ରହିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଗୁରୁଦେବ !
ଶାପକ୍ଳିଷ୍ଟ ଜୀବନରେ
ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନା ମୋହର
ତବ ଆଶୀର୍ବାଦ ।
ରାମ—ହେ ଅମୃତଭାଷୀଣ,
ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ ତାପସର ମଧ୍ୟର ଆଶ୍ରମ
ନୁହେଁ ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ ତବ ।
ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ର କରିଅଛ ଲବ୍ଧ
ରାମଦତ୍ତ ଧନୁ ଆଜି ଶୋହେ ସୁତ କରେ ।
ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁମାର
ସମକକ୍ଷ ତବ କେହି ହେବ ନାହିଁ ଭବେ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଅସୀମ ଏ ଦୟା ।

(ପଟ୍ଟ ପତନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ)

(ପୂଜାନିରତା ପଦ୍ମାବତୀ)

ପଦ୍ମା—ହେ ମହେଶ, ହେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧିଦାତା !
ନିତି ଆସେଁ, ନିତି ପୂଜେଁ ଚରଣ ତୁମ୍ଭର,
ତଥାପି ନ ଶୁଣ ତୁମେ ଦୁଃଖିନୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ।
ବୁଝି ମୁଁ ନ ପାରେଁ
କେତେଦିନେ—ଆଉ କେତେଦିନେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ମନସ୍କାମ ମମ ।
ତବ ବରେ ମନଲକ୍ଷି
ପତିଲାଭ ହୋଇବ ମୋହର ।
ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶେ
ସ୍ୱୟମ୍ବର ଆୟୋଜନ ହେଉଅଛି ପୁରେ ।
ଅବଳା କୁମାରୀ—
ନ ପାରଇ ବୁଝି
କାହା ଗଳେ ବରମାଲ୍ୟ କରିବ ଅର୍ପଣ ?
କେବା ସେହି,
ଯାହାର ଚରଣେ ଢାଳି ଦେବି
ଜୀବନ ଯୌବନ ମମ ।
କହ ଆଶୁତୋଷ,
କିଏ ମୋର ସ୍ୱାମୀ
ପରିଚୟ କିବା ତା'ର ।

ଦୃଶ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

[ପ୍ରସ୍ତର ଲିଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଅଷ୍ଟନାୟିକା ସହ ଶିବ ପାର୍ବତୀ ଆବିର୍ଭାବ]

ଶିବ— ତୁଷ୍ଟ ମୁହିଁ !
ତବ ପୂଜାରେ ବାଳିକା,
ମମ ବରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱାମୀ ଲଭିବ ଧରାରେ ।
ସହଜାତ କବଚ କୁଣ୍ଡଳ ଅଙ୍ଗେ ଶୋଭେ ଯାର—
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଆଭା ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ
ନର ମଧ୍ୟେ ନରଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ପ୍ରବର
ଜାଣ ସତ୍ୟ ସେହି ସ୍ୱାମୀ ତବ ।
କର ଅନ୍ୱେଷଣ,
ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲେ କାଳ, ଦର୍ଶନ ପାଇବ
ତାରେ ।

ପଦ୍ମା— (ସ୍ତୋତ୍ରପାଠ)
ନଗେନ୍ଦ୍ର ହାରାୟ ତ୍ରିଲୋଚନାୟ
ଭସ୍ମାଙ୍ଗ ରାଗାୟ ମହେଶ୍ୱରାୟ
ନିତ୍ୟାୟ ଶୁଦ୍ଧାୟ ଦିଗମ୍ବରାୟ
ତସ୍ମୈ 'ନ' କାରାୟ ନମଃ ଶିବାୟ ।
ମନ୍ଦାକିନୀ-ସଲିଳ-ଚନ୍ଦନେ ଚର୍ଚ୍ଚିତାୟ
ନନ୍ଦୀଶ୍ୱରାୟ ପ୍ରମଥନାଥ ମହେଶ୍ୱରାୟ
ମନ୍ଦାର-ପୁଷ୍ପ-ବହୁପୁଷ୍ପ-ସୁପୂଜିତାୟ
ତସ୍ମୈ 'ମଃ'କାରାୟ ନମଃ ଶିବାୟ ।
ଶିବାୟ ଗୌରୀ ବଦନାବ୍ଜ ବୃନ୍ଦ
ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ଦକ୍ଷାଧ୍ୱର-ନାଶକାୟ

ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠାୟ ବୃଷଧ୍ୱଜାୟ
ତସ୍ମୈ 'ଶି' କାରାୟ ନମଃ ଶିବାୟ ।
ବଶିଷ୍ଠ କୁମ୍ଭୋଦ୍ଭବ-ଗୌତମାର୍ଯ୍ୟ
ମୁନୀନ୍ଦ୍ର ଦେବାର୍ଚ୍ଚିତ ଶେଖରାୟ
ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ବୈଶ୍ୱାନର ଲୋଚନାୟ
ତସ୍ମୈ 'ବା' କାରାୟ ନମଃ ଶିବାୟ ।
ଯକ୍ଷ-ସ୍ୱରୂପାୟ ଜଟା-ଧରାୟ
ପିନାକ-ହସ୍ତାୟ ସନାତନାୟ
ଦିବାୟ ଦେବାୟ ଦିଗମ୍ବରାୟ
ତସ୍ମୈ 'ୟ' କାରାୟ ନମଃ ଶିବାୟ ।

[ପଦ୍ମାର ଶିବ ସ୍ତୋତ୍ର ଓ ବନ୍ଦନା ଶେଷରେ ନମସ୍କାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିବ ପାର୍ବତୀ ଓ ଅଷ୍ଟ ନାୟିକାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଧାନ]

(ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ)

ପଦ୍ମା— ଏ କଣ ! ଏ କଣ ଦେବ ? ନିମିଷେ ଦେଇଣ ଦେଖା ଲୁଚିଲ କେଉଁଠି ?

(ସୁକେତୁ ପ୍ରବେଶ)

ସୁକେତୁ—ଆଲୋ ମା ପଦ୍ମା, ତୋ' ପୂଜା ସରିଲା ? ମହାରାଜ ତେଣେ ତୋତେ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ।

ପଦ୍ମା—କାହିଁକି ମା ?

ସୁକେତୁ—ତୋ'ର ସ୍ୱୟଂବର ବିଷୟରେ ପୁରୋହିତ ଆସିଛନ୍ତି, ସେହି ବିଷୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ।

ପଦ୍ମା—ମା, ଆଉ ସ୍ୱୟଂବରର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।

ସୁକେତୁ—କାହିଁକି ମା ?

ା—ତମ ଗର୍ଭ ସାର୍ଥକ ମା । ଆଜ ଦେବାଧିଦେବ ମହାଦେବ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି ମୋର ପତିର ସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଶୀଘ୍ର ଯାତ୍ରା କରିବି ।

କଉ—ତୁ କଣ କହୁଚୁ, ତୁ ପରା ରାଜକନ୍ୟା ? ଆମ କୁଳପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ତୋର ସ୍ୱୟଂବର ହେବାର କଥା । ତୁ ପତି ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଯିବା କଣ ସମୀଚୀନ ହେବ ?

ା—କାହିଁକି ମା ? ଏ ତ ନୂଆ ପ୍ରଥା ନୁହେ । ସତୀକୁଳ ଶିରୋମଣି ସାବିତ୍ରୀ ତ ଋଷିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପୁଣି ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ବରମାଳା ଦେଇ ସ୍ୱାମୀ ନିର୍ବାଚନ କରିଥିଲେ । ସେ ତ ମା ରାଜକନ୍ୟା ଥିଲେ । ମା, ସେ ତ ପୁଣି ଭାରତ ନାରୀ ସମାଜର ପୂଜନୀୟା—ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟା । ମୁଁ ତାଙ୍କର ଚରଣରେ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ, ମହାଦେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଯାତ୍ରା କରିବି । ତମ ମହାରାଜାଙ୍କୁ କହି ମୋର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦିଅ । କୁଳ-ପୁରୋହିତ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବେ, ରାଜରକ୍ଷୀ ସହଚରୀମାନେ ମୋର ରକ୍ଷଣା-ବେକ୍ଷଣ କରିବେ ।

କଉ—କଣ କହୁଚୁ ମା ? ତୋତେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ମୁଁ କଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହି ପାରିବି ? ଆଉ ତୁ ବାରଆଡ଼େ ବୁଲିବା କଷ୍ଟ କଣ ସହି ପାରିବୁ ?

ା—ସହିବା କଥା କଣ କହୁଚ ମା ? ପୁରାଣରେ କଣ ପଢ଼ିନ ହିମାଳୟ-ନନ୍ଦିନୀ ଜଗଜ୍ଜନନୀ ଉମା ଶିବଙ୍କ କୃପା ପାଇବା ପାଇଁ କର୍କଶ ପର୍ବତାବାସେ ନିରମ୍ବୁ ଉପବାସ କରି ପଞ୍ଚତପା କରିଥିଲେ ? ଶୁଷ୍କ ପର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆହାର କରି ନ ଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ନାମ "ଅପର୍ଣ୍ଣା" ହୋଇଛି । ଏହାଠାରୁ ବଳି

ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ କଣ ଥାଇପାରେ ? ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ମୁଁ ଏ
ପାରିବ ମା ।

ସୁକେତୁ—ଜମା ହେଲେ ମହାମାୟୀ ଦେବୀ । ଆଉ ସାବିତ୍ରୀ, ସେ
କଣ ଆମରି ପରି ମାନବୀ ଥିଲେ ? ଦେବ ଅଂଶରେ ତାଙ୍କ
ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ସିନା ମୃତ-ସ୍ୱାମୀ ଯମ ଘରୁ ଫେର
ଆଣିଥିଲେ ?

ପଦ୍ମା—ତା' ସତ କଥା ମା, ଜଣେ ମହାଦେବୀ, ଆଉ ଜଣେ ଦେବ
ଅଂଶରେ ମହାସତୀ । ଆମର ତାଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା ହୋ
ପାରେ ନା ସତ, କିନ୍ତୁ ଆମେ ତ ପୂଜି ତାଙ୍କର ସେବକା
ଆମେ ତାଙ୍କର ଜୀବନୀକୁ ଯଦି ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ଦୈନନ୍ଦି
ଜୀବନରେ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା, ତେବେ ତାହା କଣ କେବ
ପୁରାଣ ପାଠ କରିବା ପାଇଁ ଲେଖା ହୋଇଛି
ମହାଦେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କର ନା ମା । ପିତା
କହି ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ଆଣି ଦିଅ ।

[ଵିଜୟସେନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ]

ଵିଜୟ—ମୁଁ ଅନୁମତି ଦେଉଛି ମା । ମୋର ଶିକ୍ଷା ଯେ ତେ
ନିକଟରେ ଫଳବତୀ ହୋଇଛି, ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ଧନ୍ୟ । ଯେ
ମହା ଆଦର୍ଶର ଗନ୍ତିପଥରେ ତୁ ଯାତ୍ରା କରୁଛୁ, ତୋ' ଯ
ସଫଳ ହେଉ । ଏହାହିଁ ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ । ମୁଁ ଆଶୀର୍ବ
କରୁଛି, ତୁ ଆଦର୍ଶ ସତୀ ରୂପେ ଭାରତର ପ୍ରତି ଘରେ ବେ
ବରଣୀୟା । ପୁତ୍ର କୁଳ ଉଦ୍ଧାର କରେ—କିନ୍ତୁ ସୁକନ୍ୟା ପି
ପୁତ୍ରପରି କୁଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ ।

ସୁକେତୁ—ଯେମିତି ଝିଅକୁ ସେମିତି ବାପ ।

ଥ—ତେବେ ଚାଲ ମା, ମୁଁ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି ।
ନ୍ତଳୁ—ସଦା ମୋର ।　　　　　　　(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ବଣ—ମୃଗୟା ବେଶେ କର୍ଣ୍ଣ]

— ବିଡ଼ମ୍ବନା ! ବିଧି ବିଡ଼ମ୍ବନା !
ଶିଖିଲି ମୁଁ ଦିବ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ର ଯେତେ
ଦେବ ନରେ ଅସମ୍ଭବ;
କିନ୍ତୁ ଗୁରୁ ଅଭିଶାପେ
ନ ହେବ ତା' ଫଳବନ୍ତ
ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ମୋର ।
ହେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ, ତୁମେ ଜାଣ
କାହା କରେ ବିରାଜିବ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁବାଣ ।

(ନୟୁତିର ପ୍ରବେଶ)

ି—କହେ ବୀର, ତୁମେ ଏପରି ବିଷଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଉଛ କାହିଁକି ? କଣ ଭାବୁଛ ?
—କିଏ ତୁମେ ଲଳନେ ? ମନେପଡ଼େ, ଗୁରୁଦତ୍ତ ଅଭିଶାପ-ଲାଭ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଗୁରୁ ଆଶ୍ରମ ନିକଟରେ ଦେଖିଥିଲି । ତୁମେ କିଏ ?
ି—ପରେ କହିବି, ଆଗେ ମୋର ଗୋଟିଏ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେଲ, କହିଲ, ସୁନାର ହରିଣ କେବେ ହୋଇପାରେ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗ ! କାହିଁ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ ତ ?

ନିୟତି—ଅଥଚ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର; ଯାହାଙ୍କର ଅଜଣା ବୋ ସଂସାରରେ କିଛି ନାହିଁ, ସେ ମଧ୍ୟ—ସୀତାଙ୍କ କଥାରେ ଧନୁଶର ଧରି ସୁନାର ହରିଣ ମାରିବାକୁ ଧାଇଁ ଯାଇଥିଲେ ଏହା କଣ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଏହା ନିୟତି !

ନିୟତି—ନିୟତି ! ଏହି କାରଣରୁ ସୀତା ହରଣ ଆଉ ସ-ବଂଶେ ରାବଣର ଧ୍ୱଂସ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ସେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗ ତ ମାୟା !

ନିୟତି—ମାୟା ! ତୁମେ ମାୟା, ମୁଁ ମାୟା, ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ମାୟା ତାରିତରେ ଗ୍ରନ୍ଥି ହୋଇଛି ଏକ ବିଚିତ୍ର ହାର । ଗ୍ରନ୍ଥି ପରେ ଗ୍ରନ୍ଥି ଖୋଲି ପକାଇବାର ଯୁ ନାହିଁ । କୁଞ୍ଚିତମୂଳ ପରି ଏପାଖ ସେପାଖ ହବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯାହା ପରେ ଯିଏ ସଜ ହୋଇ ରହିଛି । ଭାବିଲେ କଣ ହବ । ଉପାୟ ନାହିଁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ

କର୍ଣ୍ଣ—କିଏ ଏହି ଉନ୍ମାଦିନୀ ? ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଜ୍ଞାନହୀନ ତାପସ-ବାଳିକା ? ଏ କଣ, ଗୋଟାଏ ମୃଗ ବିଚରଣ କରୁଛି ନା ? ହଁ ମୃଗ ତ । ତେବେ ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଶର ସନ୍ଧାନର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉ ଏହି ମୃଗ ।

(ନେପଥ୍ୟାଭିମୁଖେ ଶର ନିକ୍ଷେପ

ନେପଥ୍ୟରୁ—ଋଷି—କିଏରେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ, ଆଶ୍ରମର ହୋମଧେନୁ ବତ୍ସା ଉପରେ ଶର ନିକ୍ଷେପ କଲୁ ? କିଏରେ ହତଭାଗ ଗୋ-ହତ୍ୟାକାରୀ ? (ନିୟତିର ପ୍ରବେଶ

ମୂତ—(ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ) ଭବିତବ୍ୟ—ଭବିତବ୍ୟ ! ଜଗତର ନାଥ-ସଙ୍କଳ୍ପମୁକ୍ତା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ହାତେ ଭୁଲ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବି ମୁକ୍ତି ପାଇପାରି ନ ଥିଲେ । ତୁମେ-ଆମେ ତ ଛାର ! (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଜନୈକ ଋଷିର ପ୍ରବେଶ)

ଷି—(କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି) ତୁମେହିଁ କାର୍ମୁକଧାରୀ ପ୍ରମତ୍ତ । ନିଜର ବୀର୍ଯ୍ୟବଳରେ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ହୋମଧେନୁ-ବତ୍ସା ବଧ କଲ ? ଆରେ ଯଜ୍ଞ ବିଘ୍ନକାରୀ ନରପାଂଶୁଳ, ମୁଁ ତୋତେ ଅଭିଶାପ ଦେଉଛି—"ତୋର ଚରମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ତୋର ରଥଚକ୍ର ମେଦିନୀ ଗ୍ରାସ କରିବ ।"

ର୍ଣ୍ଣ—ଏ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋର ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଅପରାଧ ପାଇଁ ଆପଣ ଏପରି ଭୀଷଣ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ? ପ୍ରଭୁ, ମୋର ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ମୃଗୟା ଭ୍ରମରେ ଗୋହତ୍ୟା କରିଛି, ଗୋଟିକ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏକ ସହସ୍ର ସବତ୍ସା ଗାଭୀ ପ୍ରଦାନର ଅଙ୍ଗୀକାର କରୁଛି, ଅଭିଶାପ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତୁ । ମୋର ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଷି—କିଏ ତୁମେ ?

ର୍ଣ୍ଣ— କିଏ ମୁହିଁ ?

ଦେବି କିବା ପରିଚୟ,
ଅତି ହୀନକୁଳେ ମୋର ଜନ୍ମ
ହୀନ ସୂତ ବଂଶଧର—
କିନ୍ତୁ ତତୋଧିକ ହୀନ ଅଦୃଷ୍ଟ ମୋହର
ମହାମୁନି ଭୃଗୁ,
ତାଙ୍କ ବଂଶଧର ରାମ ଅବତାର

ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ-ରାମ
ମୋହଠାରେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା
ହୋଇଛି ନିଷ୍ଫଳ ।
ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ କୀଟ ରୂପ ଧରି
ଜୀବନ କୁସୁମ କରିଦେଲା
ଛିନ୍ନ-ଭିନ୍ନ ମମ ।
ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ !
ତୁମେ ଆଉ ତାକୁ ଦିଅ ନାହିଁ
ପଦେ ଦଳି ।
କରଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବାକ୍ୟ ତବ କର ପରିହାର !
କୁବେରକୁ ଜୟ କରି
ଆଣି ଦେବି ରତ୍ନର ସମ୍ଭାର,
ସମର୍ପିବି ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର
ସସାଗରା ଧରା
ବାହୁବଳେ ଜୟ କରି ।
ମାତ୍ର ଶାପଗ୍ରସ୍ତ କର ନାହିଁ ମୋତେ ।

ଋଷି— ବତ୍ସ, ତୁମର ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଅପରାଧ ପାଇଁ ତୁମର କାକୁତି ମିନତି ଦେଖି ମୁଁ ମୁଗ୍‌ଧ ହେଉଛି । ଅଭିଶାପ ବାକ୍ୟ ତ ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ହେବ ନାହିଁ ବତ୍ସ !

କର୍ଣ୍ଣ—ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ବିନିମୟରେ ନୁହେଁ ?

ଋଷି—ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ବା ବୈକୁଣ୍ଠର ବିନିମୟରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁମେ ଯୁବକ— ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ, ସେଇଥି ପାଇଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଉଛ । ସତ୍ୟହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଆଶ୍ରୟ, ଜୀବନ

ଆଉ ତପସ୍ୟା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ, ପ୍ରଜାକ୍ଷୟ ହେବ, ପୃଥିବୀ ଧ୍ୱଂସ ହେବ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ଚଣ୍ଡାଳ ପରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ, ହେୟ, ଅଧମ । ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ କିପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବି ?

ନ୍ଦ୍ର—କେହି ଯଦି ନୀଚକୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରି ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ହୁଏ, ତେବେ ?

ଋଷି—ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଯେ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହେଉନା କାହିଁକି, ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରି ସର୍ବପୂଜ୍ୟ—ସର୍ବମାନ୍ୟ ।

ନ୍ଦ୍ର—ଉତ୍ତମ । ତେବେ କହନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ମୋର ଗୋବଧ ଅପରାଧର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଣ ?

ଋଷି—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଦାନ । ତୁମେ ଯେ ମୋତେ ସହସ୍ର ସବତ୍ସା ଧେନୁ ଆଉ ପୃଥିବୀ ଦାନର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଛ, ଏହିଥିରେହିଁ ତୁମର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ନ୍ଦ୍ର—ଦାନର ଏତେ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ?

ଋଷି—ହଁ ବତ୍ସ ! ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରତ ଦାନ, ଆଉ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ ।

ନ୍ଦ୍ର—ବୁଝିଲି ମୁଁ—କ୍ଷମା ଦ୍ୱିଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ,
କ୍ଷମା ଗୁରୁ ଦେଲେ ଅଭିଶାପ ।
ସତ୍ୟ ଯଦି ଉଚ୍ଚତା ଜ୍ଞାପକ
ସତ୍ୟ ଯଦି ଏକମାତ୍ର ଜଗତ-କାରଣ
ତେବେ ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
କରୁଛି ମୁଁ ପଣ ତୁମରି ସମ୍ମୁଖେ
ଆଜଠାରୁ ଏହି ସତ୍ୟ ହେଉ
ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ମୋହର ।

ଆଜି ଜୀବନେ ସମ୍ବଳ ହେଉ
ଅତି ଉଚ୍ଚ ବ୍ରତ ଦାନ—
ଆଜଠାରୁ କରୁଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା—
ପ୍ରାର୍ଥୀ ଯାହା କରିବ ପ୍ରାର୍ଥନା
ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ ହୁଏ ଯଦି—
ନ କରିବି ବିମୁଖ କାହାକୁ ।
କର୍ମ୍ମଫଳେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଅର୍ଜନ
ଜୀବନର ପଣ ମମ ।
ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦିଅ ପଦଧୂଳି,
କର ଆଶୀର୍ବାଦ—
ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ, ଦାନୀ ନାମେ କର୍ଣ୍ଣ
ହେଉ ପରିଚିତ
ଇତିହାସ-ପୁରାଣ ପୃଷ୍ଠାରେ ।
ଋଷି—ସିଦ୍ଧ ହେଉ ମନୋବାଞ୍ଛା ତବ
ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ । (ପଟ ପତନ)

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ମଲ୍ଲ ଭୂମି

[ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କୃପ ଓ ଶକୁନି ଆଦି ଆସୀନ । ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପ୍ରଭୃତି ଧନୁଶର ହସ୍ତେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଦୂରରେ ବୃକ୍ଷଶାଖାରେ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷୀର ଚକ୍ଷୁ ଶରବିଦ୍ଧ ।]

ଷ୍ମ—ସାଧୁ—ସାଧୁ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଆପଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସଫଳ । ଅର୍ଜୁନ, ତୁମର ଶର ସନ୍ଧାନ ଅପୂର୍ବ ।

ର୍ଜ୍ଜୁନ—(ସମସ୍ତଙ୍କ ପଦଧୂଳି ନେଇ) ଏହା କେବଳ ଆପଣମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ଦ୍ରୋଣ—ଏଥର ବୁଝିଲ ତ ବତ୍ସ, ଅର୍ଜୁନ କାହିଁକି ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତମେ କେହି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଜୁନ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କଲା ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ମଥା ନତ ହେବା)

ମ—ଧନ୍ୟ ଅର୍ଜୁନ—ଧନ୍ୟ !

କୁନ—ଧନ୍ୟ, ବାସ୍ତବିକ ଧନ୍ୟ କହିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଶର ସନ୍ଧାନ କେବଳ ଅର୍ଜୁନ ପକ୍ଷରେହିଁ ସମ୍ଭବ ।

(ଧନୁର୍ବାଣ ହସ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରବେଶ)

ର୍ଣ୍ଣ—ମୋ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ।

କୁନ—ବାଃ, ଚମତ୍କାର ଚେହେରା ତ ! କିଏ ତୁମେ ?

ଷ୍ମ—ତେଜଃପୁଞ୍ଜ ମୂର୍ତ୍ତି

ରବିକର ଝଟକେ ଶରୀରେ

ଭାର୍ଗବ କାର୍ମୁକଧାରୀ—

ପ୍ରବେଶିଲ ମଲ୍ଲଭୂମେ ।

କି ନାମ ତୁମର, କହ, କାହା ଶିଷ୍ୟ ତୁମେ ?

ରାମଧନୁ କରାଯୁତ କରିଲ କିପରି ?

ର୍ଣ୍ଣ—ଭୁବନ ବିଖ୍ୟାତ ବୀର

କର୍ଣ୍ଣ ନାମ ମୋର

ଅଙ୍ଗ ଦେଶେ ବାସ ।

ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—ହେ ସମ୍ମାନୀୟ ବର୍ଗ

ପ୍ରଣାମ ଚରଣେ ।
ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ମୋତେ ରାମ ଶିଷ୍ୟ ରୂପେ ।
ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ଗୁରୁଭାବେ ଗର୍ବିତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ;
କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦବେଳେ
ମଲ୍ଲଭୂମେ ନ ଥିଲା ଏ କର୍ଣ୍ଣ ।
ଦିଅ ଆଜ୍ଞା,
ଏକଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଧଅଛି ପାଣ୍ଡବ ଫାଲ୍‌ଗୁନୀ ।
ସୁଶାଣିତ ସାୟକେ,
ଅନ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ଉତ୍ପାଟିତ କରିବି ମୁଁ ହେଲେ ।

ଶକୁନି—ସାବାସ୍ ଯୁବକ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ତାର ସତ୍ ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଖାଯାଉ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତୁମର ଏ ସାହସକୁ ମୁଁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି ।

କର୍ଣ୍ଣ—ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ ।

କୃପ—ଅନୁମତି ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମର ଜିଜ୍ଞାସ୍ୟ—

କର୍ଣ୍ଣ—କରନ୍ତୁ ।

କୃପ—ରାଜା ବା ରାଜପୁତ୍ର ଭିନ୍ନ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଆଉ କାହାରି ଅଧିକାର ନାହିଁ । ତୁମେ କେଉଁ କୁଳୋଦ୍ଭବ, ତୁମର ପିତା କେଉଁ ଦେଶର ରାଜା ? ଏ ସବୁ ପରିଚୟ ନପାଇ ତ ତମକୁ ପରୀକ୍ଷାର ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇ ପାରେ ନା ।

କର୍ଣ୍ଣ—ନୁହେଁ ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ
ନୁହେଁ ରାଜପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ।

କୃପ—ତେବେ କଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ?

ର୍ଣ୍ଣ—ସେ ଭାଗ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେ ଭାଗ୍ୟବାନ ।

ୃପ—ତେବେ ?

ର୍ଣ୍ଣ—ବୈଶ୍ୟ ମୁହିଁ ସୂତବଂଶଧର ।

ୃପ—ତୁମେ ସାମାନ୍ୟ ସୂତବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି, ଭରତ-ବଂଶଧର ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଆଦିଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଯାଉଁଛ ? ହୀନ କୁଳେ ଜାତ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ହେ ତପନ !

ମେଘାବୃତ ହେଉ କିରଣ ତୁମର,
ଘୋର ତମଃ ଆଚ୍ଛାଦୁ ମେଦିନୀ,
ପ୍ରଳୟ ଝଞ୍ଜାରେ ରେଣୁ ରେଣୁ କର ମୋତେ—
ଲୁପ୍ତକର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମୋହର ।
ଜନ୍ମଗତ ଅପମାନ ବଂଶ ପରିଚୟ
ଯଦି ଚିରଦିନ ଧ୍ୟାନ କରି ରଖେ
ତେବେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ
ଜୀବନ ଧାରଣେ ?

ୃପ—କ୍ଷୋଭ କିମ୍ପା ଯୁବକ ? ତୁମର ଏ ଅସୀମ ସାହସ ଅମାର୍ଜନୀୟ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଅମାର୍ଜନୀୟ ! କାହିଁକି ବ୍ରାହ୍ମଣ ?

ଜନ୍ମ ?
ସେ ତ ଦୈବର ଅଧୀନ
ନୁହେଁ ତାହା ଇଚ୍ଛାଧୀନ ମନୁଷ୍ୟର ।
ସୂତ କିମ୍ବା ସୂତପୁତ୍ର, ଯାହା ହୁଏନା କାହିଁକି
ଦୈବାୟତ୍ତ କୁଳେ ଜନ୍ମ,

କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷତ୍ୱ କରାୟତ୍ତ ମୋର ।
ମୁହିଁ କର୍ଣ୍ଣ, ରାମଦତ୍ତ ଧନୁ ଅଧିକାରୀ,
ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ତ ଛାର
ଦେବ, ନର, ନାଗ, ଗନ୍ଧର୍ବ, ରାକ୍ଷସ
ଅବହେଳେ ପାରିବି ମୁଁ ଜିଣି ।
ବୀରତ୍ୱ ମୋହର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରିଚୟ
ଏହି ପରିଚୟେ ମୁହିଁ
ପରୀକ୍ଷାର ଯୋଗ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ।

ଶକୁନି—ବାସ୍ତବିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ ।

କୃପ—ସୂତପୁତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତି ନଥିଲା, ଯଦି କୌଣସି ଦେଶର ରାଜା ହୋଇଥାନ୍ତେ, ତେବେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱି ତାରେ ଯୋଗ ଦେବାରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି ଉଠନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହା ହିଁ ଯୁଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଉତ୍ତମ । ତେବେ କହନ୍ତୁ, କେଉଁ ରାଜ୍ୟ ଜୟକରି ଆପଣଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ କରିବି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ—ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ବନ୍ଧୁ । ତୁମର ଅଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବାସ, ସେ ଅଙ୍ଗ ଦେଶ ମୋର ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ସେ ଅଙ୍ଗ ଦେଶର ସିଂହାସନ ଅର୍ପଣ କଲି । ତୁମେ ଆଜିଠାରୁ ଅଙ୍ଗାଧିପତି କର୍ଣ୍ଣ । ମୋର ମିତ୍ର-ସୁହୃଦ । ମୋର ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ପରିଧାନରେ ତୁମର ଅଭିଷେକ ହେଉ ।

[ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନିଜ ମସ୍ତକରୁ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ ଖୋଲି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେବା]

ଶକୁନି—ସାଧୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ !

ଦ୍ରୋଣ—(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି) କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତୁମେ ଏତେ ମହତ୍ । ଆଜିଠାରୁ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ମୁଁ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ତୁମର ଶତ୍ରୁ ସଂହାର କରିବି । ଆଜିଠାରୁ ମୋର ଜୀବନ ତୁମ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି, ଏତେ ଦିନେ ପାଇ ଜଣେ ସମକକ୍ଷ ବୀର ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏଥର କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତାର ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଉ ।

ଦ୍ରୋଣ—ହଁ, ଏଥର କର୍ଣ୍ଣର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାରେ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ । (ଧନୁର୍ବାଣ ହସ୍ତେ କର୍ଣ୍ଣର ଅଗ୍ରସର ହେବା ସମୟେ ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରତି—ମାତା କୁନ୍ତିଦେବୀ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ଭୀଷ୍ମ—ସତେ । ତେବେ ଅନ୍ୟ ଦିନ ପାଇଁ ପରୀକ୍ଷା ଆଜି ସ୍ଥଗିତ ରହୁ । ମାତା ଅସୁସ୍ଥ, ଆଜି ଏଠାରେ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଉ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ! ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥତା ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ—କ୍ଷୋଭ କାହିଁ ବନ୍ଧୁ ? ଚାଲ ଆଜି ମୋର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ଶକୁନି—ଚାଲ କର୍ଣ୍ଣ ଚାଲ, ତୁମର ଏ ମିଳନ ସତ ଜଣାଗଲେ ବାୟୁ ସହିତ ଅଗ୍ନିର ସଂଯୋଗ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ହସ୍ତିନା-ରାଜପ୍ରାସାଦସ୍ଥ କକ୍ଷ]

(ବିଦୁର ବସି ଭଜନ କରୁଛନ୍ତି)

ଭଜନ

ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୀନ ଦୁଃଖ
ତୁମେ କିମ୍ପା ନ ଶୁଣ ହେ
ଡାକି ଡାକି ଦୀନ ଜନ ନ ସରିଲ
ବେଳୁ ବେଳୁ ଭାଗ୍ୟ ହୁଅଇ ହୀନ ହେ ॥
ଚାହେନା ମୁଁ ଧନ ଚାହେନା ସମ୍ମାନ
ଚାହେନା ବୈକୁଣ୍ଠ ମୁକତି ଧାମ
ହେ ଦୀନ ଶରଣ ପତିତପାବନ
ଦୀନ ଆଶା ମାତ୍ର କଞ୍ଜ ଚରଣ ହେ ॥
ଦୀନ ବ୍ୟଥାହାରୀ ଦୀନ ତ୍ରାଣକାରୀ
ଗତି-ହୀନ ଦୀନ କରେ ଗୁହାରି
ହେ ଦୀନ କରତା ଦୀନ ପ୍ରାଣ ଦାତା
ଦୀନେ ତବ ପଦେ ଦିଅ ଶରଣ ହେ ॥

[ଭଜନ ଶେଷରେ ଧୃତଙ୍କ ପ୍ରବେଶ]

ଧୃତ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଆନନ୍ଦ ଦେଖିଲ ବିଦୁର ? ହତଭାଗ୍ୟ ବୁଝୁ ନାହିଁ, ଏହି ଈର୍ଷା ହିଁ ଦିନେ ତା'ର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହେବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଖବର ପାଇଛ ତ ? ଜତୁ ଗୃହରୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇ ପାରିଛନ୍ତି ?

ର—ହଁ ଦେବ, ସମ୍ବାଦ ସତ୍ୟ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅଭିସନ୍ଧି ଜାଣିପାରି, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଠାକୁ ଗୋପନରେ ଲୋକ ପଠାଇଥିଲି । ଗୋପନରେ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ପଥ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ନାରାୟଣଙ୍କ କୃପାରୁ ସେମାନେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସହ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

—ତେବେ ଶୁଣିଲି ଯେ ଛ'ଟି ମୃତଦେହ ମିଳିଛି ?

ର—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହାହିଁ ଶୁଣିଥିଲି । ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଜାଣି ପାରିଛି, ପାଞ୍ଚୋଟି ଚଣ୍ଡାଳ ସେମାନଙ୍କ ବୃଦ୍ଧା ମା ସହିତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଥିଲେ । ଜତୁଗୃହ ଦାହରେ ସେହି ଛ'ଟି ଚଣ୍ଡାଳ ହିଁ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି ।

—କଣ କହୁଛ ବିଦୁର ? ମୋର ଯେ ଚକ୍ଷୁରେ ଜଳ ରୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ପାଣ୍ଡବଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଈର୍ଷାରେ ଜୀବନ ଆହୁତି ଦେଲେ ଛ'ଟି ଚଣ୍ଡାଳ ! ସେମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ହେଉ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରକ୍ଷିତ । ବିପଦହାରୀ—ସେମାନଙ୍କୁ ବିପଦ ଦେବେ କାହିଁକି ?

ୁର—କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତୁ ଦେବ, ମୁଁ ଯେପରି ସେହି ବିପଦହାରୀ ନାରାୟଣଙ୍କ କୃପା ଲଭ କରେଁ । (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଶକୁନିର ପ୍ରବେଶ)

ନି—ଏହା କଣ ସମ୍ଭବ ? ଜତୁଗୃହରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଜୀବନ ହରାଇଛନ୍ତି ? ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରକ୍ଷିତ ପାଣ୍ଡବ, ତାଙ୍କର ପୁଣି ଅପଘାତ ? ଏ କଣ ସମ୍ଭବ ? ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର କଣ ଏତେ ସୌଭାଗ୍ୟ ସମ୍ଭବ ? ତେବେ ମୋର ପ୍ରତିଶୋଧ କଣ ବିଫଳ ହେବ— ଆଶା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବ ? ହୃଦୟ ! ସ୍ଥିର ରହ । ପାଣ୍ଡବ ମରିଛନ୍ତି,

ଏ କଥା ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱା
କରନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏଥର ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମାତୁଳ ।

ଶକୁନି—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କାହିଁକି ? କାହିଁକି ମାତୁଳ ?

ଶକୁନି—କାହିଁକି ? ପାଣ୍ଡବମାନେ କଣ ସତରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତୁମର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ଦେହ ? ବାରଣାବତ ଦୂତ ସମ୍ବାଦରୁ ପ୍ରକାଶ, ସେଠାକାର ନଗରବାସୀମାନେ ଶୋକରେ ମୂହ୍ୟମାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଦଗ୍ଧାବଶିଷ୍ଟ ମୃତ ଦେହ ସହ ଅର୍ଦ୍ଧଦଗ୍ଧା କୁନ୍ତୀ—ତଥାପି ସନ୍ଦେହ ?

ଶକୁନି—ହଁ, ତଥାପି ସନ୍ଦେହ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତେବେ ତୁମର ସନ୍ଦେହ ନେଇ ତୁମେ ରୁହ । ମୋର କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିହିଂସା ଶେଷ ହୋଇଛି ।

ଶକୁନି—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ! ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କଣ ମାତୁଳ ?

ଶକୁନି—ବତାସରେ କଣ ଶ୍ମଶାନ-ଧୂମ ଗନ୍ଧ ପାଉଛ ? ଅଗ୍ନିଶିଖା କଣ ଆକାଶ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି ? ମୃତର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱରରେ କଣ ଧରଣୀ ବକ୍ଷ କମ୍ପି ଉଠୁଛି ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କେତେଥର କହିବି ? ନା-ନା-ନା । ପିତା କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି—ମା' ହାହାକାର କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର

କଥା ମାତୁଳ, ମାନବ ଚରିତ୍ର କି ବିଚିତ୍ର ! ଭୀଷ୍ମ, ବିଦୁର, ଏମାନଙ୍କର ଶୋକ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ବରଂ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ଦେଖା ଯାଉଛନ୍ତି !

ନି—ସତେ, ସତେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ? ଏ ଆନନ୍ଦ ଯେ ମୁଁ ଆଉ ରୋଧକରି ରଖି ପାରୁ ନାହିଁ । ହାଃ ହାଃ ହାଃ······! ମନୁଷ୍ୟ ଚରିତ୍ର ବାସ୍ତବିକ ଦୁର୍ବୋଧ । ହାଃ ହାଃ ହାଃ······

ର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମାତୁଳ, ଆନନ୍ଦରେ ଯେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ ।

ନି—ମୁଁ ପାଗଳ ହେବି ? ହାଃ ହାଃ ହାଃ—! ତୁମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ପରିଷ୍କାର ଦେଖୁଛି । ଏହି ଅଗ୍ନିଶିଖା ଲହ ଲହ ହୋଇ ଆକାଶ ବ୍ୟାପି ଗଲାଣି । ଏହି ଶୁଭେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ—ହାହାକାର । ମୋର ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ! ହାଃ ହାଃ ହାଃ—ଶକୁନି ! ଆନନ୍ଦ କର ! ନୃତ୍ୟକର ! ହାଃ ହାଃ ହାଃ······

(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ଆଶ୍ରମସ୍ଥ ଉପବନ—ସଖୀସହ ପଦ୍ମାବତୀ ସମାସୀନା]

(ନପୁଂସକର ପ୍ରବେଶ)

ଓ—ତମେ ସବୁ ଏଠି କଣ କରୁଛ ମ ?

—ତମେ କିଏ ? ତମକୁ ଆଗରୁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହୁଁ ?

ଭି—ମତେ ସମସ୍ତେ ଦେଖି ପୁଣି ଚିହ୍ନି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ବହୁରୂପୀ । ଜନ୍ମିବା ଆଗରୁ ମୁଁ—ଜନ୍ମିବା ବେଳେ ମୁଁ—

ସବୁବେଳେ ମୁଁ ମରିବାଯାଏ ଥାଏଁ । ଭଲେ ଗୁଡ଼ ଯା
ନା । କିଏ ଗାଳି ଦେଇ କହେ ରାକ୍ଷସୀ, କିଏ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋ
ପୂଜାକରେ, କିଏ ଶଙ୍ଖ ବଜେଇ—ହୁଳହୁଳି ପକାଇ
ବନ୍ଦାପନା କରି ଘରକୁ ଡାକି ନିଏ, କିଏ ବା ଦୁଆର ବ
କରିଦିଏ । ହେଲେ ଜଣ ହେବ, ମୋର ସବୁ ସମାନ ।

ପଦ୍ମା—ସବୁ ସମାନ ?

ନିୟତି— ହଁ, ସୁଖ-ଦୁଃଖ ସମଜ୍ଞାନ ମୋର ।

ମୋ' ଆଦେଶେ ବହେ କାଳ ସ୍ରୋତ,
ନୃପତି ହୁଏ ଭିକାରୀ,
ରଙ୍କେଶ୍ୱର ଧନ,
ଫୁତ୍କାରେ ସାଗର, ଜଳେ ଦାବାନଳ ଶିଖା
ମରୁବକ୍ଷେ ଫଲ୍‌ଗୁର ନିର୍ଝର ।
ନଗରୀ ଶ୍ମଶାନ ହୁଏ—ପ୍ରାନ୍ତର ଉଦ୍ୟାନ ।
ସ୍ଥିର ନେତ୍ରେ ସମଭାବେ ଦେଖେଁ ମୁଁ ସକଳ
ଯୁଗ-ଯୁଗାନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି
ଛାୟାସମ ଥାଏ ସାଥେ ସାଥେ—
ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ନାହିଁ କ୍ଷୟ ।
ଅଛି, ଥିବ ଚିରଦିନ ।
ଅନ୍ତହୀନ ରହସ୍ୟ ଅପାର ।

ପଦ୍ମା—ପ୍ରକୃତରେ କହିଲ ତୁମେ କିଏ ?

ନିୟତି—ମୁଁ ? କହିଲି ପରା । ମୁଁ ତୁମର ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗିନୀ । ତ
ସଙ୍ଗରେ ମୋର ଭାରି ଭାବ । ତମେ ପରା ମନଲକ୍ଷ୍ମୀ ବ
ଖୋଜିବାକୁ ଆସିଚ ? ଆସୁନା ମୋ ସାଥିରେ ।

ପଦ୍ମା—କେଉଁଠାକୁ ?

ଭି—ଯେଉଁଠାକୁ ମୁଁ ଯିବ । ତମକୁ ମୁଁ ନେଇ ନ ଗଲେ, ନବ କିଏ ? ଏହାହିଁ ପରା ମୋର କାମ । ସମସ୍ତେହିଁ ମୋର ଅଧୀନ । କିନ୍ତୁ ଯିଏ ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକେ, ମୁଁ କେବଳ ତାର ଦାସୀ । ତମେ ଏକନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକୁଛ, ସେଇଥିପାଇଁ ତ ନବାକୁ ଆସିଲି ।

।—କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ନେବ ?

ଭି—ଅନେକ ଦେଶ ତ ବୁଲି ଆଲଣିଣି । ଚାଲ, ପାଞ୍ଚାଳ ଯିବା ! ମୁଁ ବାଟ ଦେଖେଇ ନେଇଯିବ । ଯିବ ?

।—(ନୀରବ, ମନେ ଭାବନା)

ଭି—ଭାବୁଛ କଣ ମ ? ପାଞ୍ଚାଳ ଗଲେ ତୁମର ଭାବୀ ସ୍ୱାମୀର ସନ୍ଧାନ ପାଇବ । ଯାହାର ଅଙ୍ଗ ଭୂଷଣ ସହଜାତ କବଚକୁଣ୍ଡଳ, ସେହି ତ ତମର ସ୍ୱାମୀ ।

।—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ) ତମେ ଜାଣିଲ କପରି ?

ଭି—ମୁଁ ପୁଣି ଜାଣେ ନା ତାଙ୍କୁ ? ମୁଁ ପରା ଛାଇ ପରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥାଏଁ । ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ତମ ସଙ୍ଗରେ କଥା କହୁଛି ସିନା, ମନ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ।

—ତା' ହେଲେ ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛ ? ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନ ?

ଭି—ମୁଁ କାହାକୁ ନ ଚିହ୍ନେ—ନ ଜାଣେ ? କିନ୍ତୁ ମତେ କେହି ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ—କହିଲେ ବି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଇଥିପାଇଁ ଅନ୍ଧାରରେ ଥାଏ—ସେହି ଅନ୍ଧାରହିଁ ମୋର ଘର ।

ଗୀତ

ନିତି କେତେ ପ୍ରଦୀପ ଜାଳୁ ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ନିତି କେତେ ଗୁହିଁ ବସିବୁ ସ୍ୱପ୍ନ-ବଜନ ପଥଧାରେ

କାହୁଁ ଆସି ଯିବୁ କାହିଁ
ବାଟଘାଟ ଜଣା ନାହିଁ
ଦେଖାଇ ମୁଁ ନିଏ ପଥ ପଥହଣା ପଥିକରେ ।
କାମନା କୁସୁମେ କେତେ ଆଶାର କୋରକ ଦେଇ
କୋମଳ ବୁକୁଟି ତୋର ରଖିଛୁ ଆଗୋ ସଜାଇ
ଯିବ ଗୋ ସବୁ ଜଳି ବେଦନାର ପରଶରେ ॥

ଯିବ ଯଦି ଆସ ପଦ୍ମା, ମୁଁ, ଆଗରେ ଯାଉଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଦ୍ମା—ବୁଝିଲ ସଖୀ, ଯଦି ଏ ଉନ୍ମାଦିନୀ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଏ ମୋ' ମନକଥା ଜାଣନ୍ତା କିପରି ? କିଏ ଇଏ । କହିଗଲା ପଞ୍ଚାଳକୁ ଯିବାଲାଗି । ମହାଦେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ଭ୍ରମଣ କରୁଛି, ମୋର ଶ୍ରମ ବିଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ବାଳିକା କଣ ମହାମାୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗିନୀ ? ହୋଇ ପାରେ । କିଏ କହିବ ?

ସଖୀ—ଏ କିଏ ବୁଝିପାରିଲ ସଖୀ ?

ପଦ୍ମା—ନା, ସିଏ ଯିଏ ହେଉ ନା କାହିଁକି ମୋ ମନକଥା ଜାଣିଲା କିପରି ? ଆଉ ବିଳମ୍ବ କରନା ସଖୀ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଜଣାଇଦିଅ, ପଞ୍ଚାଳକୁ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉନ୍ତୁ ଆସ ସଖୀ । (ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପଞ୍ଚାଳରେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା]

[ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ରାଜା, ପଣ୍ଡିତ ବ... ଯଥାଯଥ ସ୍ଥାନରେ ଆସୀନ ଏବଂ ଖୁବ୍ ଜମଜମା ପରିବେଷ୍ଟିତରେ

[ଚରଣମାନଙ୍କ ସହ ଦ୍ରୌପଦୀ କନ୍ୟାବେଶେ ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ହସ୍ତେ
ପ୍ରାପ୍ତମାନା]

ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ—ଦେଖ ଭଗ୍ନୀ, ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା
ଇନ୍ଦ୍ରସଭା ଜିଣି ମନୋରମ,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଏହି ପଞ୍ଚାଳ ନଗରୀ
ଧନ୍ୟ ଆଜି ମହାଜନ ସମାଗମ ହେତୁ ।
ଦେଖ ଭାରତ-ବିଖ୍ୟାତ ସର୍ବ ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀ
ସହ ସର୍ବ ପୂଜ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଳରାମ
ଯାଦବ ଈଶ୍ୱର ମଥୁରାଧିପତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
ଦ୍ରୋଣ, କୃପ, ମହାରଥୀଗଣ,
କୌରବ-ଗୌରବ ମହାମାନୀ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ସମବୀର୍ଯ୍ୟ ଦୁଃଶାସନ ପାଶେ,
ଜରାସନ୍ଧ, ଶଲ୍ୟ, ଅଙ୍ଗ ଅଧିପତି, ନୃପତି ଭୂଷଣ ସର୍ବେ,
ଜଣେ ଜଣେ ପୁରନ୍ଦର ସମ,ସ୍ୱୟମ୍ବରେ ସମାଗତ ସର୍ବେ ।
ଏଣେ ଦେଖ, ଋଷିବର୍ଗ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଣ୍ଡଳୀ
କୁତୂହଳୀ ଦେଖିବାକୁ ମତ୍ସ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ଭେଦ,
ଆୟୋଜନ ଯାର
ନୋହିଥିଲା, ନୋହିବ କେବେ ଧରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ।

[...]ନ—ବଚିତ୍ର ଏ ସଭା । କେବଳ ସ୍ୱର୍ଗରେ ହିଁ ସମ୍ଭବ ।
ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଉ ।
ତ୍ରେତାରେ ମହାରାଜ ଜନକ ହର-ଧନୁ-ଭଗ୍ନ ପଣକରି କନ୍ୟା
ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଧନୁ ଭଗ୍ନ କରିଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।
ପୁଣି ଦ୍ୱାପର ଶେଷରେ ଆଜି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର । ତେବେ
ଯଦୁପତି କିଣ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଧନୁ ଧାରଣ କରିବେ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ରାଜା, ବିସ୍ମିତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୁଁ କୃତଦାର
ଆମେ ଏ ସଭାରେ କେବଳ ଦର୍ଶକ ମାତ୍ର ।

ଶକୁନି—ହେଲା କଣ ? ହେଇ ହେଇ ବୋଝ ଉପରେ ନଳା
ବିଡ଼ା । ବୃନ୍ଦାବନରେ ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପୀ, ମଥୁରାରେ
ଅଷ୍ଟ ପାଟମହିଷୀ । ସମୁଦ୍ର ପାଣି, କଳସୀଏ ଗଲେ କେତେ
ବଢ଼ିଲେ ବା କେତେ ?

(ସଭାମଧ୍ୟେ ହାସ୍ୟରୋଳ)

ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ—ଶୁଣ ଶୁଣ ନୃପତି ମଣ୍ଡଳ
ଶୁଣ ସଭ୍ୟ ବର୍ଗ,
ଶୂନ୍ୟପଥେ ଅବସ୍ଥିତ ମତ୍ସ୍ୟ
ନିମ୍ନେ ବୁଲେ ଚକ୍ର ଅନିବାର—
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନୀରେ ସ୍ଫଟିକ ଆଧାରେ
ଦେଖି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତା'ର ।
କରୁଛି ମୁଁ ପଣ
ମମ ଦତ୍ତ ଏହି ଧନୁ ଧରି
ଚକ୍ର-ଛିଦ୍ର-ପଥେ କରିଣ ସନ୍ଧାନ
ମତ୍ସ୍ୟଚକ୍ଷୁ ବାଣବିଦ୍ଧ ସକ୍ଷମ ଯେ ହେବ
ତା'ର କରେ ସମର୍ପିବି
ସର୍ବ ସୁଲକ୍ଷଣା ଭଗ୍ନୀ ମୋର ।
ଯଜ୍ଞରୁ ଉଦ୍ଭବ ଏହି, ଯାଜ୍ଞସେନୀ ନାମ ।
ହୁଅ ବୀର ଅଗ୍ରସର
କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ
ବରମାଲ୍ୟ ସହ
ଜୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରି ହେ ଗ୍ରହଣ ।

ଷ୍ଟଦ୍ମ—ସମବେତ ରାଜନ୍ୟ ବର୍ଗ, ଆପଣମାନେ ନିଜ ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖାଇ ସୁକନ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ । କୌରବରାଜ ମହାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତୁମକୁହିଁ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଏ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଉ । ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଧନୁର୍ବାଣ ହସ୍ତେ ଅଗ୍ରସର ହେବା)

—ଭଗ୍ନୀ, ଇଏହିଁ ହେଲେ କୌରବ ଈଶ୍ୱର ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶର ସନ୍ଧାନ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସ୍ୱସ୍ଥାନ ପୁନଃ ଗ୍ରହଣ କରିବା)

—ଏହି ଦେଖ,

ଚନ୍ଦ୍ରାହତ ବାଣ ଲେଉଟି ଆସି
ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ ।

ନ—ବାଣ ବି ତଳେ ପଡ଼ିଲା, ମାନ ବି ଗଲା । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଆଉ ବୋଧହୁଏ କେହି ସାହସ କରିବେ ନାହିଁ । ଦେଖାଯାଉ ।

ଷ୍ଟଦ୍ମ—ଏଥର କିଏ ଅଗ୍ରସର ହେବେ ଆସନ୍ତୁ ।

ଯ—ମୁଁ ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖେଁ ।

—ଭଗ୍ନୀ, ଇଏହିଁ ମଦ୍ରାଧିପତି ଶଲ୍ୟ ।

ଲ୍ୟ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେରିଆସି ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରିବା)

ୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମହାରାଜ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପରେ ଆପଣଙ୍କର ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା ।

—ହୁଏ ଅନୁମାନ—
ଚକ୍ଷୁ ଛିଦ୍ରଶୂନ୍ୟ

—ଠିକ୍ ଆପଣଙ୍କ ଚରିତପରି ।

ଧୃଷ୍ଟ—ଆଉ କେହି ସାହସ କରୁ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ? ମହାରା
ଶଲ୍ୟ ଯେ କହିଲେ ତାହ ଲକ୍ଷ୍ୟଶୂନ୍ୟ, ବାସ୍ତବରେ ତା
ନୁହେଁ । କେବଳ ବୀରତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ଏ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦର
ବ୍ୟବସ୍ଥା, ପ୍ରତାରଣା ପାଇଁ ନୁହେଁ । ଯଦି କେହି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱା
ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ଏହି ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଥାନ୍ତି, ତେବେ ମୁଁ ପୁନ
ପୁନଃ ସାଦର ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି, ଆସନ୍ତୁ । (କିଛିକ୍ଷଣ ରହି
କାହିଁ ? କେହି ତ ଅଗ୍ରସର ହେଉ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ କ
ପୃଥିବୀ ବୀରଶୂନ୍ୟା ବୋଲି ଧରି ନେବାକୁ ହେବ ?

ଛଦ୍ମବେଶୀ ଭୀମ—(ଛଦ୍ମବେଶୀ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି) ଦ୍ରୁପଦ
ପୁତ୍ରର ଏ ଉକ୍ତି ଅସହ୍ୟ ।

କର୍ଣ୍ଣ—(ସହାସ୍ୟେ) ଏଥର ପରୀକ୍ଷା ହେଉ ଧରଣୀ କାହିଁ ବୀର
ଶୂନ୍ୟା । (ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଧନୁର୍ବାଣ ଧରିବା)

ଧୃଷ୍ଟ—ଭଗ୍ନୀ, ଇଏ ତ ଅଙ୍ଗାଧିପତି କର୍ଣ୍ଣ, ମହାମୁନି ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟଙ୍କ
ଶିଷ୍ୟ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ମୁଁ ସୂତପୁତ୍ରଙ୍କୁ କଦାପି ବରଣ କରିବି ନାହିଁ ।

ଶଲ୍ୟ—ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ବଡ଼ ଆସ୍ଫାଳନ ସହ ଅଗ୍ରସ
ହୋଇଥିଲେ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏହା ଅନ୍ୟାୟ । ଏହା କେବେ ହୋଇ ପାରେନା
ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ, ତୁମେ ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ବୀରଙ୍କୁ
ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ ପାଇଁ ସାଦର ଆହ୍ୱାନ ଜଣାଇଛ । ମହାରାଜ କର୍ଣ୍ଣ
ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରିପାରନ୍ତି, ତେବେ ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ଅନୁସାରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ତାଙ୍କର ହେବେ ।

ଧୃଷ୍ଟ—ଭଗ୍ନୀ !

ଦ୍ରୌପଦୀ—ନା, ମୁଁ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହୀନ ସୂତକୁଳର ଗୃହବଧୂ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତା’ ହେଲେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ମୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁମାରୀ, କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଳାରେ ବରମାଳ୍ୟ ଅର୍ପଣ, ଏହାହିଁ ଆମର କୁଳପ୍ରଥା । ସମସ୍ତେ ଶୁଣନ୍ତୁ, ଭ୍ରାତୃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କାରଣରୁ ସୂତପୁତ୍ରକୁ ବରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ, ମୁଁ ସର୍ବ ସମ୍ମୁଖେ ଅନଳରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ ଦେବି ।

କର୍ଣ୍ଣ—(ବିମର୍ଷ ହସି) ସୁନ୍ଦରି, ତୁମର ଅଗ୍ନିରେ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ ଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତୁମର କୁଳଗର୍ବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହୁ । ମୁଁ ଧନୁର୍ବାଣ ପରିତ୍ୟାଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ସଭା ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଛି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କର୍ଣ୍ଣର ଏ ଅପମାନ ଅତି ଅସହ୍ୟ । ଦେଖାଯାଉ, କେଉଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ, କେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରୁଛି । ତା’ ପରେ ଉଦ୍ଧତା ଦ୍ରୌପଦୀର ଶାସ୍ତି ମୁଁ ଦେଇପାରିବି ।

କୃଷ୍ଣ—ସେ ପର କଥା ପରେ । ଉପସ୍ଥିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜ ତ ଦେଖୁଛ ନିସ୍ପନ୍ଦ । ଯଦି କେହି ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ଶକ୍ତିଧର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପସ୍ଥିତ ଥାନ୍ତି, ତେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପାଣି-ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଅର୍ଜୁନ—ତା’ ହେଲେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ ।

ଦ୍ରୋଣ—ନାରାୟଣ ! ନାରାୟଣ ! ମା ଯାଜ୍ଞସେନୀ ମୋର କନ୍ୟା-ସ୍ଥାନୀୟ । ମୁଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ସହ ଏ ସଭାସ୍ଥଳକୁ ଆସିଛି, ବିସ୍ମୟାବିଷ୍ଟ ହୋଇ ମାତ୍ର ଦେଖିବି, କେଉଁ ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦରେ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ଶକୁନି—ସତେ । ଆପଣ ତଥାପି ସଭା ଭିତରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଭୀଷ୍ମ ଏଠାକୁ ଆସି ମଧ୍ୟ, ସଭାଗୃହର ବାହାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି । କାଶୀରାଜ କନ୍ୟାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ପରେ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛନ୍ତି, ନାରୀ-ଘଟିତ ବିବାଦ ଯେଉଁଠି, ସେଠି ସେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବେ ନାହିଁ ।

ଧୃଷ୍ଟ—ଆସନ୍ତୁ—କାହାର ସାହସ ଅଛି—ଆସନ୍ତୁ ।

ଛଦ୍ମବେଶୀ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ – ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । (ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସାବଧାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନର ଆହ୍ୱାନ ନୁହେ, ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦର ଆହ୍ୱାନ । ବୁଝିଛଟି ?

ଛ. ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ବୁଝିଛି । ଆପଣ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ରହନ୍ତୁ । ମୁଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦକରିବି ।

ଦ୍ରୋଣ— କେବା ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ?

ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି,
ଶାଳତରୁ ସମ ଦୀର୍ଘ ଭୁଜଦ୍ୱୟ,
ଆପୂତ୍ତ ଲୋଚନ,
ପାର୍ଥ ସମ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ହୁଏ ଅନୁମାନ ।

ଛ. ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—(ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ନିକଟକୁ ଆସି) ବୀର, ଦିଅ ଅନୁମତି, ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରେ ମୁହିଁ ।

ଧୃଷ୍ଟ—ଆସନ୍ତୁ—ଏହି ଧନୁର୍ବାଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ, ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଭେଦରେ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଭଗ୍ନୀ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ଗଳାରେ ବରଣମାଳା ପିନ୍ଧାଇ ଦେବ ।

ଛ. ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—(କରଯୋଡ଼ ନାରାୟଣ, ଗୁରୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରଣାମ କରି) ଏହି କାର୍ମ୍ମୁକ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେହିଁ ମୋର ସାଫଲ୍ୟ ।

(ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଶର ସନ୍ଧାନ କରିବା ଓ ଶରବିଦ୍ଧ ମତ୍ସ୍ୟର ତଳେ ପତନ)

· ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦେଖନ୍ତୁ ଶରବିଦ୍ଧ ମତ୍ସ୍ୟ ପତିତ ଧରାରେ ।

ବ୍ରାଣ—ସାଧୁ, ସାଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଷ୍ଟ—   ହେ ବୀରକେଶରୀ, ଦିଅ ଆଲିଙ୍ଗନ
             ପରାଜିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜ,
             ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଣ ତୁମେ ରଖିଲ ସମ୍ମାନ ।
             ଯାଜ୍ଞସେନୀ,
       ଦିଅ ମାଲ୍ୟ ଏହ୍ବ ଭାଗ୍ୟଧରେ, ଦ୍ଵିଜପ୍ରୀତି ରଖ ତୁ ସମ୍ମାନ
       ପଣମୁକ୍ତ କର ମୋତେ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ସାକ୍ଷୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ
          ସାକ୍ଷୀ ରହି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ଦେବତା ମଣ୍ଡଳୀ,
          ସାକ୍ଷୀ ରହି ସମାଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ,
          ତବ ଗଳେ ଜୟମାଲ୍ୟ କଲି ମୁଁ ଅର୍ପଣ,
          ଆଜିଠାରୁ ଚିର ଆଜ୍ଞାଧୀନା ତବ ମୁହିଁ [ମାଲ୍ୟପ୍ରଦାନ]

(ଅନ୍ତରୀକ୍ଷରୁ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି, ଶଙ୍ଖ ଆଦି ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟ ବାଦନ)

ର୍ଯୋଧନ— ଏଥର କର୍ଣ୍ଣ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦୈବକ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ତୁମେ ଲାଭ କରିଛ ସତ୍ୟ, ଏଥର ତୁମକୁ ବଧ କରି ଗର୍ବିତା ଦ୍ରୌପଦୀର ଶାସ୍ତି ବିଧାନ କରିବ ।

ର୍ଜ୍ଜୁନ— ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ପାରିଲେ, ଚେଷ୍ଟାକରି ଦେଖ । କ୍ଷତ୍ରିୟର ବୀର୍ଯ୍ୟ-ବଳ ପୂର୍ବରୁ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇ ସାରିଛି ।

ଲ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର । କ୍ଷତ୍ରିୟ ସମାଜର ଅପମାନ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବୁ ।

ଭୀମ—ଆମେ ଅଛୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ । ଦେଖାଯାଉ କେଉଁ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଏହାକୁ ପରାସ୍ତ କରିବ ।

ନକୁଳ—ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣବର୍ଗ, ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଯୁଦ୍ଧ--ଯୁଦ୍ଧ,
ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ନାହିଁ କ୍ଷମା,
ସାଜ ସାଜ ନୃପତି ମଣ୍ଡଳ
ଆଜ ବାହୁ ବଳେ ଲଭିବୁଁ ପାଞ୍ଚାଳୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋ—ବାଃ ଚମତ୍କାର ! କୁଶଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣେ ଉଦ୍ୟତ ? ବୃଥା ଏ ଉଦ୍ୟମ---ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବାଃ ଆସ୍ଫାଳନ ତ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ ? ତୁମ୍ଭେମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦିଅ—ବାହୁବଳର ଆସ୍ଫାଳନ କର, ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରନା । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦରେ କେହି ସମର୍ଥ ହେଲେ ନାହିଁ, ଆଉ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ନୈପୁଣ୍ୟ ବଳରେ ବୀରତ୍ୱର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିଛି ବୋଲି ତୁମ୍ଭେମାନେ କିନା କାରଣରେ ତାକୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ?

ଶଲ୍ୟ—ବାକ୍ୟେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଯୁଦ୍ଧ—ଯୁଦ୍ଧ ।

ଧୃଷ୍ଟ—କ୍ଷୁଦ୍ର ପାଞ୍ଚାଳ ନଗରୀ ବୋଧହୁଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୋପାନଳରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବ ।

ଛ. ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ବୃଥା ଚିନ୍ତା ମତିମାନ୍,
କ୍ଷୁଦ୍ର ନୁହେ ପଞ୍ଚାଳ ନଗରୀ
ଅଞ୍ଚଳ ଭୂଷଣ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଯାହାର ।
ଦିଅ ମୋତେ ଅସ୍ତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ-ରଥ ଏକଗୋଟି ।
ଦେଖିବ ମୁଁ
ଏହି କ୍ଷତ୍ରକୁଳାଙ୍ଗାର ମଧ୍ୟେ ବୀର କେବା ଅଛି ?

ଧୀମ—ଇଥେ କବା ପ୍ରୟୋଜନ
ଭୁଜଦ୍ୱୟ କାର୍ମ୍ମୁକ ମୋହର
ଶାଳବୃକ୍ଷ ବାଣ ଯୋଗ୍ୟ ତଥିସଙ୍ଗେ ।

ଧୈର୍ଯ୍ୟ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ କ୍ଷତ୍ରିୟମଣ୍ଡଳୀ,
ଗବତ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦଅ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ଏହି ଅନ୍ୟାୟ-ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ ମୁଁ କଦାପି ସହ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ନିଅ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତୁମେ ମୋର ରଥ । ମୋର ଅସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ ଦାନ କରୁଛି । ପୁର୍ଣ୍ଣାୟୁଧ ହୋଇ ଏହି ଅପଦାର୍ଥ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ବିଧାନ କର । ଆସ ପାଞ୍ଚାଳୀ, ଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାବରେ ସ୍ୱାମୀର ଅନୁବର୍ତ୍ତିନୀ ହୁଅ ।

(ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଘେନି ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏବଂ ତତ୍‌ପଶ୍ଚାତ୍ କୋଳାହଳ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ର୍ଜୁନ—ଯାହା ଭାବଥିଲି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ହୋଇଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛଦ୍ମବେଶରେ ଏ ନିଶ୍ଚୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ । ଶକୁନି ଧ୍ୱଂସ-ଯଜ୍ଞର ହୋତା ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଜୀବିତ । ହାଃ ହାଃ ହାଃ......

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[ରଣସ୍ଥଳର ଅପରାଂଶ—ପ୍ରାନ୍ତର]

(ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଣ—ଦେଖିଅଛି ବହୁ ଦୁର୍ବାର ସଂଗ୍ରାମ,
କିନ୍ତୁ ଆଜକାର ଏ ସଂଗ୍ରାମ ଅତୀବ ଭୀଷଣ ।
ବିକଳ ହୁଏ ଅନ୍ତର

ଭୀମ—୬

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ କିଏ ରଖିବ ?
ହାହାକାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ
ପଞ୍ଚଦ୍ୱିଜ କାଳରୁଦ୍ର ସମ କରନ୍ତି ହୁଙ୍କାର ।
ଏତ୍କି ଶଙ୍ଖ ଲୋଟିଲା ଧରାରେ
ଜରାସନ୍ଧ ସଭୟେ ପଳାଏ ।
କାହିଁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ?
ରକ୍ଷାକର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ।

(ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁଃଶାସନ—ଦେବ ! ଶରଜାଲେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଗଗନ
ଛୁଟନ୍ତି ବାଣ ନୟନ ପଲକେ
ନୃପକୁଳ ଆକୁଳ ସମସ୍ତେ ।
ବୁଝି ମୁଁ ନପାରେ
ଦ୍ୱିଜବେଶେ କେଉଁ ମାୟାଧାରୀ
କରେ ଏ ସଂଗ୍ରାମ ।

ଦ୍ରୋଣ—ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ଦୁଃଶାସନ,
ଚଳ ସୈନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ
କହ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ,
ରକ୍ଷାକରୁ ବ୍ୟୂହମୁଖ ଅତି ସାବଧାନେ
ଏ ନୁହଇ ଦ୍ୱିଜ ।
ଦ୍ୱିଜ ବେଶେ, କୃତାନ୍ତକ ସମ
କରେ ରଣ ।

ଦୁଃଶା—ପଳାଅନା, ପଳାଅନା ଭୀରୁ ସୈନ୍ୟଦଳ
କର ଯୁଦ୍ଧ ଜୀବନ ମୂରୁଛା ।   (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦୁଇଟି ଶର ଆସି ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଦ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା)
(ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଷ୍ମ—ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ରଣ ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ
ଏକା ଦ୍ୱିଜ ଯୁଦ୍ଧ କରେ, ଲକ୍ଷ ରାଜା ସଙ୍ଗେ
ମନେହୁଏ,
ଫୃଗୁ ସମ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ ରାମ—
ପୁନଃ କି ସେ ନବ କଳେବରରେ
ହୋଇଲେ ଉଦୟ
ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରିବାକୁ ଧରା ?

ଦ୍ରୋଣ—ଶରମୁଖେ ଲଭିଅଛି ପରିଚୟ ମୁହିଁ
ହେ ଗାଙ୍ଗେୟ,
ଶୁଣ ଶୁଣ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ବାଦ—
ନୁହେଁ ଦ୍ୱିଜ,
ଦ୍ୱିଜବେଶେ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ମୋହର ।
ଏହି ଦେଖ ପାର୍ଶ୍ୱେ ତାର ଭୀମସେନ
ଅରାତି ସଂହାର କରେ—
ମତ୍ତହସ୍ତୀ ସମ ।

ଷ୍ମ—ରାଜଗଣେ ପ୍ରାଣଭୟେ ପଳାନ୍ତି ସକଳେ
ହେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାଦାନ ସାର୍ଥକ ତୁମର,
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ମମ
ସ୍ୱଚକ୍ଷେ ଦେଖିଲି ଆଜ
ଭରତ ବଂଶର ଏହି ପଞ୍ଚ ହୋମଶିଖା—
ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଛନ୍ତି ମୋର ।

ଦ୍ରୋଣ—ଦ୍ୱିଜଗଣ ଆସ୍ଫାଳନ ଶୁଣି
କ୍ଷତ୍ରିୟ ପଳାନ୍ତି ଡରେ
ଏହା ଦେଖିଲି ପ୍ରଥମ।

ଭୀଷ୍ମ—ଏହା ତୁମର ଗୌରବ।
ତୁମେ ଗୁରୁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନର—
ଶିଷ୍ୟଠାରେ ଗୁରୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠା।

ଦ୍ରୋଣ—ଚାଲ, ନବୁଝ କରଣ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ
ଯିବା ଫେରି ଗୃହେ।
ଯଦୁପତି ଦେଇଛନ୍ତି ରଥ
ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଲାଗି।

[ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

(ଦୁଇଜଣ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

୧ମ ସୈନ୍ୟ—ରେ ବାବା ! ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହନ୍ତି ରେ, ବ୍ରହ୍ମ-ରାକ୍ଷସ।

୨ୟ ସୈନ୍ୟ—ଏଣିକି ଅଇଲେଣିରେ, ଆ—ପଳେଇ ଆ।

୧ମ ସୈନ୍ୟ—ଇରେ ବାବାରେ ! (ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଭୀମର ପ୍ରବେଶ)

ଭୀମ—ଆରେ ଆରେ ଧିକ୍ କ୍ଷତ୍ରଦଳ
ରଣମୂର୍ତ୍ତି ଭୁଲିଲ କି ସର୍ବେ ?
ଛି ଛି ପ୍ରାଣଭୟେ କର ପଳାୟନ ?
କାହିଁ ଗଲା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଅକଳଙ୍କ କୁଳେ ଦେଇ କାଳି,
ଭରତ ବଂଶର ମାନ-ଯଶ-ଖ୍ୟାତି

ବୁଡ଼ାଇଲ ଗଙ୍ଗା ଗର୍ଭେ ?
କିବା ଫଳ, ହୀନ ପ୍ରାଣ ରଖି ?
(ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଷ୍ଠିର—ଶୁଣ ବୃକୋଦର,
ଅନର୍ଥକ ପ୍ରାଣନାଶେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ;
ଦେଖ ନାହିଁ ରହିଛି ଅର୍ଜୁନ;
ଜନନୀ ଲଭୁଥିବେ ଶୃହିଁ କୁମ୍ଭକାର ବାସେ ।
—ହୋଇ ନାହିଁ ପରିଶୋଧ
ଜତୁଗୃହ ଋଣ—
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ ।
ଷ୍ଠିର—ଆଜ ଏହି ଶୁଭଦିନେ
ବିଷାଦ ନ ଆଣ ।
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ କରି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଲାଭ କରିଛି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ।
ଲକ୍ଷ ରାଜା ପରାଜିତ ବାହୁବଳେ ତବ,
ଦୁଷ୍ଟମନେ କ୍ଷମା କରି, ଚାଲ ସର୍ବେ ଗୃହେ ।
(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ନଦୀତୀର—ସମୟ ଗୋଧୂଳି]

-ଧିକ୍ ଧିକ୍, ଶତଧିକ୍ ଜୀବନେ ମୋହର !
ସଭାମଧ୍ୟେ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠେ କହିଲା ପାଞ୍ଚାଳୀ—
ସୂତପୁତ୍ରେ ବରମାଲ୍ୟ ଦେବ ନାହିଁ କେବେ,

ବିଷ-ଶଲ୍ୟ ସମ ବାଣୀ ପଶିଲା ଅନ୍ତରେ,
ଦୁର୍ନିବାର ଜ୍ୱାଳା ତା'ର ସହି ନ ପାରଇ—
ମୃତ୍ୟୁ ଶ୍ରେୟଃ—ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେୟଃ ମୃତ୍ୟୁ
ଲାଞ୍ଛିତ ଜୀବନଠାରୁ ।
ନାରୀ—ସେ ମଧ୍ୟ କରଇ ଘୃଣା !
ଜନ୍ମ ଯଦି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ସମାନ—
ଜୀବନର ଚିର ସଙ୍ଗୀ ମୋର
କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ଏହି ହୀନ ପ୍ରାଣ ରଖି ?
ମୃତ୍ୟୁ—ସମଦର୍ଶୀ ବନ୍ଧୁ ଜଗତର
ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଭେଦାଭେଦ-ବର୍ଜିତ ସୁହୃଦ
ସ୍ଥାନ ଦିଅ ମୋତେ,
ଧୋଇଯାଉ—ଲିଭିଯାଉ
ଦେହ ସଙ୍ଗେ ବଂଶଗତ ମାନ, ଅପମାନ
କଳଙ୍କର ଘୃଣ୍ୟ ରେଖା—
ସ୍ୱାର୍ଥମୟ ସମାଜର ଈର୍ଷାର ସୃଜନ ।
(ବାଳକ ବେଶରେ ନିୟତିର ପ୍ରବେଶ)

ନିୟତି—ତୁମେ ପରା ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୀର ?

କର୍ଣ୍ଣ—ବୀର ? କିଏ କହିଲା ?

ନିୟତି—କିଏ କହିବ ମ ? ତମ ଚେହେରା କହୁଛି—କାନ୍ଧରେ ଧନୁ, ପିଠିରେ ତୂଣ, କମରରେ ତରବାରୀ । ତମେ ଏଠି ଏକୁଟିଆ କଣ ଭାବୁଛ ? ତେଣେ ପରା ଖୁବ୍ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ତୁମେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୀର ହେଇ, ଏଠି ବୋଧହୁଏ ଖାଲି ଭାବୁଛ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ! କାହିଁକି ?

ତି—ମନଜ୍ୱାଳା ! ଈର୍ଷା ।

—କାହିଁକି ?

ତି--କହିଲି ପରା ଈର୍ଷା—ପର ଈର୍ଷାରେ ସମସ୍ତେ ପାଗଳ । ଆଚ୍ଛା ତମେ କହିଲ, ସମସ୍ତେ କଣ ସମାନ ? ରଜା ଝିଅର ସ୍ୱୟମ୍ବର—କେତେ ଦେଶରୁ, କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ରଜା ମହାରଜା ସବୁ ଆସିଛନ୍ତି, କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୀର, କିନ୍ତୁ କେହି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ବିଫଳ ହେବାରୁ ଜଣେ କିଏ ଗରୀବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କଲା, ରାଜକନ୍ୟା ତା'ରି ବେକରେ ବରଣମାଳା ଲମ୍ବାଇ ଦେଲା । ଏହି ହେଲା ରାଗ । ସେଇଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ମାରିବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି ।

—କୌଣସି କ୍ଷତ୍ରିୟ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ?

ତି—ସେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଜ୍ଜେୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ତାକୁ ପାରିବା କଣ ସହଜ କଥା ? ଲୋକେ କହିଲେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ହେଲେ ପାରନ୍ତା, କମ୍ବା ପାରିଥାନ୍ତା କର୍ଣ୍ଣ ।

—କଣ କହୁଛ ବାଳକ ?

ସଭାଜନେ କହିଲେ ଏ କଥା ?

ତି—କହିଲେ କଣ ହବ ? କର୍ଣ୍ଣ ଯିମିତି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରିବାକୁ ଉଠିଛି ନା, ରଜାଝିଅ କୁଆଡ଼େ କହିଲା, ସୂତପୁତ୍ରକୁ ମୁଁ ବରଣ କରିବି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ, କର୍ଣ୍ଣ ପଳେଇ ଗଲା । ଏ କଣ କମ୍ ଅପମାନ ।

-ଜାଣ ବାଳକ ମୁଁ କିଏ ?

ତି—କିମିତି ଜାଣିବି ?

—ମୁଁ ସେହି ସୂତ-ପୁତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ।

ନିୟୁତ—ତୁମେ କର୍ଣ୍ଣ ? ଆହା ହା—ତମେ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ କି କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୋଇଥାନ୍ତ ନା, ଦ୍ରୌପଦୀ ତମର ହୋଇଥାନ୍ତା। ଗୁଡ଼ ସେ କଥା । ଅସଲ ହେଉଛି ଯାହାର ଯିମିତି ଭାଗ୍ୟ, ଭାଗ୍ୟ ମାନ ତ ?

କର୍ଣ୍ଣ— ଭାଗ୍ୟ — ଭାଗ୍ୟ ।

ଜାଣେନା ମୁଁ, ସେ ଗୁପ୍ତା କମ୍ବା ମାୟା ।
ନାରୀ କମ୍ବା ନର, କରୂପେ ତାହାର
ସାରା ବିଶ୍ୱ ପୀଡ଼ନେ ଯାହାର ସ୍ତ୍ରସ୍ତ,
ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର — ଶାସନ ଦୁର୍ବାର
କରେ ଅବହେଳା । ପଦାନତ ଦେବତା ମାନବ !
ଭାଗ୍ୟ — ନିୟୁତ !
ଥାଏ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ ?
ବିଶ୍ୱଠାରୁ କେତେ ଦୂରେ
କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗେ କମ୍ବା ଭୀଷଣ ନରକେ,
କିବା ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ କେଉଁ ରସାତଳେ ?
ଯଦି ପାଏଁ ଥରେ ମାତ୍ର ସନ୍ଧାନ ତାହାର,
ତେବେ ଗୁରୁଦତ୍ତ ଶରମୁଖେ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ଆଶ୍ୱସ୍ତ କରନ୍ତି ବିଶ୍ୱ—
ଦୂରକରି ଜଗତର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଜଞ୍ଜାଳ ।

ନିୟୁତ—ବାବାରେ ! ତମେ ଭାରି ରାଗି ଯାଇଛ ଦେଖୁଛି । ତମ ପାଖରେ ଠିଆ ହବାକୁ ଡର ଲାଗୁଛି । ଯାଉଛି, କାଳେ କେତେବେଳେ ମୋତେହିଁ ପୁଣି ଶର ସନ୍ଧାନ କରି ବସିବ ନାରୀ ଅପମାନ ଯିଏ ସହିପାରେ, ତା' ମୁହଁରେ ପୁଣି ବୀରତ୍ୱର ଆସ୍ଫାଳନ । ହସିବ ନା କାନ୍ଦିବ ? (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କର୍ଣ୍ଣ—ରେ ହୃଦୟ,
ସହଜାତ ଅଭେଦ୍ୟ କବଚ
କେଉଁ ଅଭେଦ୍ୟ ପାଷାଣେ ଗଠନ ତାହାର ?
ସମ୍ଭବ ସେ କେତେ ?
ହେ ବିଶ୍ୱବନ୍ଧୁ,
ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦ ନିଧି, ଆରାଧ୍ୟ ମୋହର
ପାଂଶୁ ଆବରଣେ କମ୍ପା ଢାଙ୍କିଛ ଶ୍ରୀମୁଖ ?
ରଖ ତବ ରଥଚକ୍ର, ମାତ୍ର କ୍ଷଣକାଳ,
ତୁମେ ଇଷ୍ଟ—ତୁମେ ସାକ୍ଷୀ—
ତୁମେ କ୍ଷଣେ ରହ ସ୍ଥିର,
ହେ ଅସ୍ତଗାମୀ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜଗତ ନୟନ
ଏ ଜୀବନ ସମର୍ପୁଛି ତୁମର ସମ୍ମୁଖେ—
ସୂତପୁତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ ନାମ
ଯାଉ ଲିଭି—
ଯାଉ ମିଶି ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାରେ—
ମୃତ୍ୟୁ ହେଉ ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ମୋହର ।
(ମାଲ୍ୟ ହସ୍ତେ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ପଦ୍ମା—ଆଜ ତୁମେ ହୁଅ ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ପଦ୍ମାର ।
(କର୍ଣ୍ଣ ଗଳେ ମାଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ)

କର୍ଣ୍ଣ—କିଏ ତୁମେ—କିଏ ତୁମେ ନାରୀ ? ତୁମେ କାହା ଗଳାରେ ବରମାଲ୍ୟ ପିନ୍ଧାଇଲ ?

ପଦ୍ମା—ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗଳାରେ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ତୁମର ପରିଚୟ ?

ପଦ୍ମା—ତବ ଶ୍ରୀଚରଣ ଦାସୀ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ତୁମେ ନ ଜାଣି ନିଜର ସର୍ବନାଶ କଲ ଉନ୍ମାଦିନୀ ? ତୁମେ ଜାଣ ମୁଁ କିଏ ?

ପଦ୍ମା—ଜାଣେ, ମୋର ସ୍ୱାମୀ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ନା – ନା,

ସୂତପୁତ୍ର ମୁହିଁ—
ସର୍ବଦୃଶ୍ୟ—ସର୍ବଦ୍ୱେଷ୍ୟ
ନୀଚ—ଅତି ନୀଚ
ଅଧିରଥ ସୂତ—ଦୀନ ରାଧାର ନନ୍ଦନ ।

ପଦ୍ମା—ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତୁମେ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଶୁଣ ଉନ୍ମାଦିନୀ,

ଜୀବନର ତଟ ପ୍ରାନ୍ତେ
କରିଛି ମୁଁ ଚରଣ ସ୍ଥାପନ
ମୃତ୍ୟୁକାମୀ ମୁହିଁ ।

ପଦ୍ମା—ହୁଅ ପଛେ, ତଥାପି ମୋ ସ୍ୱାମୀ ।

କର୍ଣ୍ଣ—କି କଲ ସୁନ୍ଦରୀ,

କାହା ଗଳେ ଲମ୍ବାଇଲ କୁସୁମର ମାଳା,
ବିସର୍ଜି ଆସିଛି ମୁହିଁ ଜୀବନ ପଶ୍ଚାତେ,
ଚାହିଁ ଦେଖ
ଅସ୍ତଗାମୀ ରବି-ଛବି ସମ୍ମୁଖେ ମୋହର
ଗ୍ରାସିବାକୁ ଆସୁଅଛି ଅନନ୍ତ ଅନ୍ଧାର ମୋତେ,
ତୁମେ ଚାହଁ—
ବାନ୍ଧିବାକୁ ଗତି ତାର କୁସୁମ ରଜ୍ଜୁରେ ?

ପଦ୍ମା—ନାଁ, ବାନ୍ଧିବାକୁ ଚାହେଁନା ମୁଁ ତବ ଗତି । ମୁଁ ଦାସୀ, ଦିଅ ଅଧିକାର ମରଣରେ ହେବି ଅନୁଗାମୀ ।

ଶ୍ରୁ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଏକ ନାରୀ ସ୍ୱୟଂମ୍ବର ସଭା ମଧ୍ୟେ ଅପମାନ ଦେଇ ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଲା । ଆଜ ତୁମେ ନାରୀ ପୁଷ୍ପମାଳା ଦେଇ ବରଣ କଲ ? କଏ ତୁମେ ଆଭିଜାତ୍ୟ-ଅଭିମାନହୀନା ?

ସୁ—କହୁଛି ପର ତୁମର ଦାସୀ—ତୁମର ସଙ୍ଗିନୀ—ସହଧର୍ମିଣୀ ।

ଶ୍ରୁ—କିନ୍ତୁ ଜାଣ କି ସୁନ୍ଦରୀ, କି ସତ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ମୁଁ । ଏ ବିଶ୍ୱରେ ନିଜର ବୋଲି ମୁଁ କିଛି ରଖି ନାହିଁ । ଗୁରୁଦତ୍ତ ଅଭିଶାପ ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କରି, ସଂସାରର ପ୍ରବେଶ-ଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି, ଏ ଜୀବନରେ କୌଣସି ପ୍ରାର୍ଥୀକୁ କେବେ ନିରାଶ କରିବ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର, ରାଜ୍ୟ, ସମ୍ପଦ, ଏପରିକି ନିଜର ଦେହ—ଜୀବନ, ଯିଏ ଯାହା ଚାହିଁବ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ତାହା ଦାନ କରିବ । ବୁଝିଲ କି ନାରୀ !

ସୁ—ବୁଝିଲି ପ୍ରଭୁ । ମୋର ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୌଣସି ସତ୍ତା ନାହିଁ । ତୁମେ ସର୍ବସ୍ୱ ଦାନର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛ—ମୁଁ ତୁମକୁ ଆତ୍ମଦାନ କରିଛି । ତୁମର ଯାହା ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଆଜିଠାରୁ ମୋର ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ମୋର ସେହି ଧର୍ମ—ମୋର ସେହି କର୍ମ—ମୋର ସେହି ସର୍ବସ୍ୱ ।

ଶ୍ରୁ—ସୁଦର୍ଶନେ !

ଦର୍ଶନେ ତୁମର
ମୃତ୍ୟୁ ଆଜି ହେଲା ପରାଜିତ,
ଲାଞ୍ଛିତ ଜୀବନ ମମ
ଧନ୍ୟ ହେଲା ପୁଣ୍ୟ ପରଶେ ତୁମରି ।
ଅଭିଶାପ—
ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ଉଥଳି ଆସିବ ମେଦିନୀ ।

[ଦ୍ୱିତୀୟ ଅ

ଆଜ ଜୀବନ ପ୍ରଭାତେ
କାଳଚକ୍ର ଗ୍ରାସିଲ୍ ରମଣୀ ।
ଆଜଠାରୁ ତୁମେ
ଅନ୍ତରରୁ ବଳି ପ୍ରିୟତମା ଧର୍ମ୍ମପତ୍ନୀ ମୋର ।
ଆସ ଚନ୍ଦ୍ରା—ଆସ ଲୋ ସୁନ୍ଦରୀ
ଧର୍ମ୍ମ-କର୍ମ୍ମ ଗଢିପଥେ ହେବ ଅଗ୍ରଗାମୀ ।

[ଯବନିକା ପତନ]

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ—ତୋରଣ ସମ୍ମୁଖ]

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଶକୁନି)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବାରମ୍ବାର ଏ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରିବା ଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ମାତୁଳ ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେୟଃ । ପିଲାଟି ବେଳୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋତେ ଅପମାନ ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ପୁଣି ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି, ଅନ୍ଧ ପିତା ଓ ବୃଦ୍ଧ ପିତାମହ ଭୀଷ୍ମ । ଅସ୍ତ୍ର ପରୀକ୍ଷାର ଅପମାନ, ଜତୁଗୃହ ବ୍ୟର୍ଥତା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣବେଶୀ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟ; ଆଜି ମୁଁ କୌରବେଶ୍ୱର ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ - ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ମହାରଥୀ ସମସ୍ତେ ମୋର ସହାୟ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲାଞ୍ଛିତ, ପରାଜିତ, ଅପମାନିତ ।

ଶକୁନି—ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ସାମାନ୍ୟ ବତାସରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ, କିଏବା ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖେ ? କିନ୍ତୁ ଆକାଶସ୍ପର୍ଶୀ ବୃକ୍ଷ ଯେତେବେଳେ ଭୂଇଁରେ ଲୋଟେ, ଲୋକେ କରୁଣାରେ ହାୟ ହାୟ କରି ମଥାରେ ହାତ ମାରନ୍ତି । ମହାମାନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଅପମାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଛି, ବିଶେଷତଃ ଏହି ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ମଧ୍ୟ ମୋର ପିତା, ଭୀଷ୍ମ ଆଉ ବିଦୁର ।

ଶକୁନି—ରହସ୍ୟ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ପରମ ଆତ୍ମୀୟ ମ
ଶତ୍ରୁ ହୋଇଛନ୍ତି । ପିତା ନିକଟରେ ପୁତ୍ରର କଲ୍ୟାଣ
ଏକମାତ୍ର କାମନା, ସେ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରର ସର୍ବନାଶରେ
ସହାୟକ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ— କଣ କ୍ଷତି ଥିଲା, ଯଦି ପାଣ୍ଡବମାନେ ବନବାସରେ
ଥାଆନ୍ତେ ?

ଶକୁନି—ମହାରାଜ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଭୀଷ୍ମ, ବିଦୁର ଯିମିତି ଶୁଣିଲେ ଯେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରିଛି, ଜତୁଗୃହରେ
ପାଣ୍ଡବମାନେ ନ ମରି ଗୋପନରେ କୁମ୍ଭକାର ଗୃହରେ
ବାସ କରୁଛନ୍ତି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିଦୁରକୁ ପଠାଇ ତା
ରାଜଧାନୀକୁ ନେଇ ଆସିଲେ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମାତୁଳ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କ ପରମାୟୁ ନେ
କଣ ପାଣ୍ଡବମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ? ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧ
ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ, ଜତୁଗୃହରୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବଞ୍ଚିଲେ କିପରି
ଆଉ ଦ୍ରୌପଦୀର ସ୍ୱୟମ୍ବରରେ ତ ସେମାନେ ସମୂଳେ ଧ୍ୱଂ
ହୋଇଥାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ପିତାମହ ଭୀଷ୍ମ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିଲେ ନାହିଁ
ଆଉ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜର ରଥ, ନିଜର ଅସ୍ତ୍ର ଦେଇ ମହା
ଦେଖାଇଲେ ।

ଶକୁନି—ସବୁ ଘଟଣାହିଁ ବିଚିତ୍ର ! ପୁରୁଷର ପାଞ୍ଚଟା ଜାହିଁକି ଶତ
ସ୍ତ୍ରୀ ଥିବାର ଶୁଣା ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ନାରୀର କେବେ ପଞ୍ଚସ୍ୱା
ହେବା କେଉଁଠି ଶୁଣିଛ ? ପ୍ରଥମରେ ତ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସହିଁ କ
ନାହିଁ । ପରେ ସିନା ବିଦୁରଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁ ରହସ୍ୟ ବୁଝିଲି
କୁନ୍ତୀ ଏକୁଟିଆ କୁଟୀରରେ ଥିଲେ, ପାଞ୍ଚଭାଇ ଭିକ୍ଷା କରିବା
ପାଇଁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ଏ କାଣ୍ଡ କରି ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ନେ

କୁଟୀରକୁ ଫେରି କହିଲେ, "ମା' ଆମେ ଭିକ୍ଷାରୁ ଫେରିଛୁଁ ।" ମା କୁନ୍ତୀ କହିଲେ, "ବାପା ଯାହା ଆଣିଛ ପାଞ୍ଚଭାଇ ପାଞ୍ଚଭାଗ କରି ବାଣ୍ଟି ନିଅ ।" ଆହା—ମାତୃଭକ୍ତ ସନ୍ତାନ, କଣ ଆଉ କରିବେ ? ପାଞ୍ଚଭାଇ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଭାଗ କରି ଭୋଗ ଦଖଲ କଲେ । ଚମତ୍କାର କଥା !

ର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତୁମେ କହିଲ ମାତୁଳ, ଯା'ର ପଞ୍ଚସ୍ୱାମୀ, ତା'ର ଷଷ୍ଠରେ ବା କ୍ଷତି କଣ ? ଉଃ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ସେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଅପମାନ ଭୁଲି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ନି—ତା' ପରେ ପୁଣି ଏ ରାଜସୂୟ ଅପମାନ । ଯାହା ବା ଟିକିଏ ବାକି ଥିଲା, ଏଇ ଯଜ୍ଞରେ ତା' ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ।

ଲଜ୍ଜା— ଅପମାନ— ଧିକ୍କାରରେ— ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ— କଣ ଆଉ କହିବ, ଏ ବୁକୁରେ ଯେଉଁ ଝଡ଼ ଉଠୁଛି ତୋତେ ତାହା ଦେଖାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ପ୍ରତି ନିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରତିଶୋଧର ଝଞ୍ଜା ବହି ଚାଲିଛି । ମହାମାନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏକଥା କାନକୁ ଏବେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶୁଣା ଯାଉଛି । ମୋର ସବୁବେଳେ ମନେ ଆସୁଛି, ଏ ଅପମାନ ସହିବା ଅପେକ୍ଷା ବଣରେ ବରଂ ବାସ କରିବା ଅଧିକ ଶ୍ରେୟ ।

(ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଷ୍ଠିର—ମୁଁ ତୁମକୁ ଟେଣେ ଖୋଜୁଛି ସୁଯୋଧନ ! ଭାଇ, ବୃହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନେକ ତ୍ରୁଟି ବିଚ୍ୟୁତି ଘଟିଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ମନରେ କିଛି ଧରିବ ନାହିଁ ।

ର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନା—ନା, ମନରେ ଧରିବାର କଣ ଅଛି ?

ନି—ତେବେ କପାଳର ଏହି ଫୁଲ୍‌ଟା । ଯେତେବେଳ ଯାଏଁ ବ୍ୟଥା ଥିବ, ସେତେବେଳ ଯାଏଁ ମନରେ ତ ରହିବହିଁ ।

ଆହା ହା—କି ସଜାଡ଼ା ନ ସଜେଇ ଥିଲା ମୟଦାନବ ? ଦାନବୀୟ କାଣ୍ଡ ତ ? ଶୁଭ କରିବାକୁ ଯାଇ, ହୋଇଗଲା ଅଶୁଭ । ସ୍ଫଟିକର ଇମିତି ବାହାଦୁରୀ—ତିନି ହାତ ଚଉଡ଼ା ଦିଆଲ, ମନେହେଉଛି, ଯିମିତି ପ୍ରଶସ୍ତ ରାଜପଥ । କିଏ କହିବ, ସେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ମଥା—ଏକାବେଳେ ନିଦା ଲୌହପିଣ୍ଡ, ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟ କା' ମଥା ହୋଇଥିଲେ ଏକାବେଳେ ଛତୁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଦାନବୀୟ ସୃଷ୍ଟି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏ ଭ୍ରମ ହୋଇଥିଲା ।

ଶକୁନି—ଆଜି ଜଳାଶୟଟି ଦେଖିଲ ତ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ? ସତେ ଯେପରି ଶ୍ୟାମଳିମା-ଘନ ସବୁଜ ପ୍ରାନ୍ତର । ତମେ ଯିମିତି ପାଦ ଦେଇଛ, ଏକାବେଳେ ଆକଣ୍ଠ ବୁଡ଼ ମାର । ଚାରିଆଡ଼େ କି ହାସ୍ୟର ରୋଳ—ବିଶେଷତଃ ଦ୍ରୌପଦୀର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ସଭାର ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ ଦେଖି ବାସ୍ତବିକ ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏ ମଧ୍ୟ ଆମର ସୁଯୋଧନରହିଁ ଗୌରବ ।

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ଦୁଃଶାସନ, କର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସମସ୍ତ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଆସିଲୁଁ । ସମସ୍ତେ ମହାଆନନ୍ଦରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । କୁରୁପତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତୁମର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା, ଆଦର ଆପ୍ୟାୟନରେ ସମସ୍ତେ ପ୍ରୀତ—ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସାର ଧ୍ୱନି । ତୁମେ ସମାଗତ ରାଜନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଛ ।

ଶକୁନି—ନିଶ୍ଚୟ, ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ମାମା ନହେଲେ କି ମାମାର ମାନ ରଖିଥାନ୍ତା । ମହାମାନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଇପ୍ସେ ତ ଖାଲି ମୁହଁର କଥା କୁହେଁ ।

ୃଷ୍ଣ—ମାତୁଳ ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ଯେପରି ଦୁର୍ଯୋଧନଙ୍କୁ ଚାହାନ୍ତି, ଇମିତି ଆଉ କଏ ଚାହେଁ ? ଗୁଣମୁଗ୍‌ଧ ବୋଲି ତ ଛାୟା ପରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଥା'ନ୍ତି ।

ନ—ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଶଂସା କରୁଛୁ ।

ୃଷ୍ଣ—ଆଜ ମହାରଥୀ କର୍ଣ୍ଣ । ତମ ପ୍ରଶଂସାର ତ ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଏହି ବିରାଟ ଯଜ୍ଞ ଦାନରେ ତୁମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଛ । ତୁମ ଦାନରେ ଯାଚକ ମୁଗ୍‌ଧ—ପରିତୃପ୍ତ । ଖ୍ୟାତ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ତମ ପରି ମୁକ୍ତହସ୍ତ ଦାତା ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ।

—ଯଦୁପତି ! ତୁମେ ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞର ଈଶ୍ୱର, ସେଠାରେ କାହିଁ କଣ ତ୍ରୁଟି ରହିପାରେ ? ଏ ଯଜ୍ଞର ଗୌରବ ଅନ୍ୟର ନୁହେଁ, ସବୁ ତୁମର ।

ନ—ହେଲେ କଥା କଣ କି ? ଦୁଷ୍ଟଲୋକଙ୍କ ଜିହ୍ୱା ବାୟୁ ପରି ପ୍ରଖର । ବାଧା ଦେବାର ଯୁ ନାହିଁ । ମୋର ତ ଗୋଟାଏ ଦୋଷ, ଅପ୍ରିୟ ହେଲେ ବି ସତ କହି ପକାଏଁ । କେହି କେହି କହୁଥିବାର ଶୁଣିଲି, ପରଧନରେ ସମସ୍ତେ ଇମିତି ଦାତା ହୋଇପାରନ୍ତି ।

—କହୁଛନ୍ତି ନା କଣ ?

ନ—କାହା ମୁହଁକୁ ଅଟକାଇବ ? ଶୁଣିଲି ତ ଇମିତି ।

—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ—

ଷ୍ଠିର—ନା, ନା, କାହିଁକି କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଛ ? ମୁଁ ତ ପର ଭାବି ତମକୁ ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇ ନଥିଲି । ସହୋଦର ପରି ପ୍ରିୟଜ୍ଞାନରେ ତୁମର ସ୍ୱଭାବ ଜାଣି ଯଦୁପତିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ

ତୁମକୁ ଏ ଗୁରୁଭାର ଦେଇଥିଲି । ତମପରି ଦାନବୀର ସମଗ୍ର
ଭାରତରେ ଆଉ କିଏ ଅଛନ୍ତି କହ ?

ଦୁଃଶାସନ—ଆପଣ ଯାହା କହନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ମାତୁଳ ଠିକ
କହୁଛନ୍ତି । ଏ ଦାନରେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି ଅପେକ୍ଷା ନିନ୍ଦା ହିଁ
ହୋଇଛି ଅଧିକ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯଦି ନିନ୍ଦା ହିଁ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାହା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର
ନୁହେଁ, ମୋର । କାରଣ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଏ ଭାର ମୁଁ ଦେଇଥିଲି ।

ଶକୁନି—ଏହାକୁହିଁ କହନ୍ତି ଭାଗ୍ୟ । ଭଲ କାମ କଲେ ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ
ଭାଗ୍ୟରେ ଯଶ ନାହିଁ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଅତି ସତ୍ୟ କହିଲ ମାତୁଳ,
ଚିରଦିନ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ମୋର ।
କିନ୍ତୁ ଏବେ
କରିଅଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ,
ଭୃତ୍ୟ ମୁହିଁ
ନିନ୍ଦା-ସ୍ତୁତି ସମାନ ମୋହର ।
କରେଁ ନମସ୍କାର
ରାଜାଙ୍କ ଚରଣେ, ଯଦୁପତି,
ଏଥର ବିଦାୟ ଦିଅ ।
ହେ ପାଣ୍ଡବ,
ପରିତୃପ୍ତ ଯତ୍ନେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର,
କି ଭାବେ ମୁଁ ପ୍ରକାଶିବି
ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ମୋର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ସତ କହ ଭାଇ, ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ତୁମେ ବ୍ୟଥିତ
ହୋଇ ନାହିଁ ତ ?

କର୍ଣ୍ଣ—(ବିଷାଦ ହସି) ବ୍ୟଥା—

କାହିଁ ବ୍ୟଥା

ବ୍ୟଥାହାସ୍ୟ ସମ୍ମୁଖେ ଯେଉଁଠି ।   (କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ଭାଇ, ତା'ହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହିଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଉଛୁଁ । ତମ ମାନଙ୍କୁ ଆଉ କଷ୍ଟ କରି ଆସିବାକୁ ହବ ନାହିଁ । ବହୁ ଅତିଥି ପ୍ରାସାଦରେ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ଆଦରର ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତେବେ ଆସ ରଜା ! ଦୁର୍ଯୋଧନ ବିଦାୟ ।

[ପରସ୍ପର ନମସ୍କାର ବିନିମୟ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଶକୁନ—ଏଥର ଅପେକ୍ଷା କାହିଁକି, ଚାଲ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ଏ ଯଜ୍ଞକୁ ଆମର ନ ଆସିବା ଉଚିତ ଥିଲା ।

ଦୁଃଶାସନ—ମୋର ତ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉ ନାହିଁ ।

ଶକୁନ—କିନ୍ତୁ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ହଁ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ । ଦୁଃଖିତ ହୁଅ ନାହିଁ ଦୁଃଶାସନ । କାପୁରୁଷ ଅପମାନରେ ମଉଳି ପଡ଼େ, କିନ୍ତୁ ବୀର ଅପମାନରେ ଜଳି ଉଠେ । ସେ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ବଞ୍ଚିରହେ । ଶୁଣ ଦୁଃଶାସନ, ଶୁଣ ମାତୁଳ, ଆଜଠାରୁ ଦୁର୍ଯୋଧନ ପିତୃଦ୍ରୋହୀ, ମାତୃଦ୍ରୋହୀ, ଆତ୍ମୀୟ ଦ୍ରୋହୀ ହେବ, କେବଳ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ । ଆଜଠାରୁ ମୋର ଆହାର-ବିହାରରେ, ଶୟନ-ସ୍ୱପନରେ ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା, ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବର ଧ୍ୱଂସ । ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଉଚ୍ଛେଦହିଁ ଆଜଠାରୁ ମୋର ବ୍ରତ ।

ଶକୁନ—ବୁଝିଲି ଦୁର୍ଯୋଧନ, ଛଳେ ହେଉ ବଳେ ହେଉ ଅଥବା କୌଶଳରେ ହେଉ, ଏହି ଧ୍ୱଂସ ଯଜ୍ଞରେ ମୁଁ ହେବି ତୁମର

ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । ଭୀଷ୍ମ ନୁହେଁ, ଦ୍ରୋଣ ନୁହେଁ, କର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ — ମୁଁ — ଶକୁନି — ମୁଁ ଏ ଧ୍ୱଂସ ଯଜ୍ଞର ହବ ବହୁ ଦିନରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖିଛି । ଖାଲି ସୁଯୋଗର ଅପେକ୍ଷା । ତୁମେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଏ ଧ୍ୱଂସ ଯଜ୍ଞର ହେବ ହୋତା — ଆଉ ମୁଁ — ମୁଁ ଶକୁନି ତା'ର ହେବ ପୁରୋହିତ । ଏ ହୋମ ଅଗ୍ନି ଆକାଶସ୍ପର୍ଶୀ ହେବ — ଜଳିବ — ଜଳିବ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ଅପମାନର ଅବସାନ ହେବ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ଶୀଘ୍ର ଆସନ୍ତୁ ମାତୁଳ, ଆସ ଦୁଃଶାସନ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶକୁନି — ଧୀରେ — ଧୀରେ

ଧୀରେ ମିଶେ କାଳ ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭରେ !
କହ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, କେତେଦିନ — କେତେଦିନ ଆଉ ?
ଅନ୍ଧକାର କାରାଗାରେ
ବନ୍ଦୀ ପିତା ଗାନ୍ଧାର ଈଶ୍ୱର ସହ ଶତଭାଇ ମୋର —
କ୍ଷୁଧା ଶୀର୍ଣ୍ଣ କଙ୍କାଳରେ,
ମୁକ୍ତି ଦେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ଜଣେ ଜଣେ;
ମୁହିଁ ମାତ୍ର ରହିଲି ଜୀବନେ
କୁରୁକୁଳ ଧ୍ୱଂସ ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ ପାଇଁ ।
କହ ପିତା କହ, ଆଉ କେତେ ଦିନେ —
ଶତଭାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଲୋଟିବ ଧରାରେ,
ଶତ ବନ୍ଧୁମଧ୍ୟେ ଶତ —
କୁହ କେତେଦିନେ ଋଣମୁକ୍ତ ହେବ ମୁହିଁ ।
ଅସ୍ଥି ତବ ପରିଣତ କରି 'ଅକ୍ଷ'ର ଆକାରେ
ଅତି ଯତ୍ନେ ବକ୍ଷ ମଧ୍ୟେ ରଖିଛି ଲୁଚାଇ

ଦଧୀଚିର ଅସ୍ଥି ସମ ।
କେତେଦିନେ—ଆଉ କେତେଦିନେ—
ଚିବ ଅସ୍ଥି ବଜ୍ରେ, କୁରୁକୁଳ ହେବ ଧ୍ୱଂସ
ପ୍ରତିହିଂସା ତୃଷ୍ଣା ମେଣ୍ଟିବ ମୋହର ?
ଶତ କ୍ଷୁଧିତର ଅନ୍ନ ଋଣ ପରିଶୋଧ—
କରିବ ଶକୁନି ଏକା ।

(ଶକୁନିର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ହସ୍ତିନା ପ୍ରାସାଦ କକ୍ଷ]

ନି—ଯଦି ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ହୁଏ ଅସମ୍ମତ ?
ଅସମ୍ଭବ !
ଭିତ୍ତିହୀନ ଆଶଙ୍କା ମୋହର ।
ସ୍ନେହ, ଦୁର୍ବଳତା ଅନ୍ୟ ନାମ ଯା'ର—
ଅନାୟସେ ବିଜ୍ଞଜନେ କରେ ଜ୍ଞାନହୀନ,
ବିଶେଷତଃ—ପୁତ୍ରସ୍ନେହ—
ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
ପିତା ଦେଖେ ପୁତ୍ର ହୃଦେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ନିଜ,
ସମପ୍ରାଣ ହୁଏ ଦୁହିଁଙ୍କର
ଲୋପ ହୁଏ ବିଗ୍ରହ ବିବେକ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ବୁଝାଇଛି ମୁହିଁ
ଏହି ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା, ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ

ସମୂଳେ ଧ୍ୱଂସିବ ।
ଅନ୍ଧରାଜ ବୁଝିବ ନିଷ୍ଠୁର
ଫଳ ହିଏ ବୃକ୍ଷର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

(ଦୁର୍ଯୋଧନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ମାତୁଳ, ପିତା ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ସମ୍ମତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଶକୁନି—ମୁଁ ଜାଣେ, ହବାକୁହିଁ ହେବ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ତେବେ କହିଛନ୍ତି ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେପରି କୌଣସି ବିରୋଧ ଦେଖା ନ ଦିଏ ।

ଶକୁନି—ବିରୋଧରୁ ତ ଖେଳର କଳ୍ପନା ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, ବିଦୁର ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ଆପତ୍ତି ଉଠାଇଥିଲେ ।

ଶକୁନି—କେହି ରହିବେ ନାହିଁ କି ଆପତ୍ତି ବି ରହିବ ନାହିଁ । ଏ ଅକ୍ଷ ସିଦ୍ଧ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ପାଣ୍ଡବମାନେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଯେଉଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ଆମକୁ ଅପମାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏହି ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରର ସମସ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯଦି ହରଣ କରିନେଇ ପାରିବ, ତେବେ ବୁଝିବି ମାତୁଳ, ତମ ଅକ୍ଷ ସିଦ୍ଧ ।

ଶକୁନି—ମୁଁ ଏହି ସାଧନା କରିଅଛି । ଏ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଯଦି ସ୍ୱୟଂ ଇନ୍ଦ୍ର, କୁବେର ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ପଥର ଭିକାରି ହେବେ । ପାଣ୍ଡବ ତ କେଉଁ ଛାର ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ—ମୁଁ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ବିଦୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଛି ।

ଶକୁନି—ବିଦୁର ସମ୍ମତ ହୋଇଗଲେ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ପିତା ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଧର୍ମଭୀରୁ ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଆଜ୍ଞା ଅମାନ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଶକୁନି—ବେଶ୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁର ଉଦ୍‌ଯୋଗ କର । ପଶାଖେଳର ନିଶା । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପାଲି ଖୋଲି ବସିଲେ ହେଲା । ଏଇଲଟି ଯିବ—ସବୁ ଏଇଲଟି ଯିବ । ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ, ଅର୍ଜୁନ—ସମସ୍ତେ ତା' ଥେଇ ତା' ଥେଇ ନାଚିବେ । ଦ୍ରୌପଦୀ ବି ବାଦ୍ ଯିବ ନାହିଁ ।

(ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଧୃତ—ଏବେ ବୁଝିଲା ଭାବ ଦେଖି ବତ୍ସ,

ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଶୁଭଫଳ ଫଳେ ନାହିଁ କେବେ ।

ବୃଦ୍ଧ ମୁହିଁ,

ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବି, ଶିହରଇ ଅନ୍ତର ମୋହର ।

ପାଣ୍ଡୁ ଆଉ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର

ଦୁଇ କୋଳପରେ ଦୁଇଭାଇ

ସଂସାର ବିରାଗୀ ମୁହିଁ

ତଥାପି ଏ ଦୁଇଟି ବନ୍ଧନ—

ନିଗଡ଼ ବନ୍ଧନେ ମୁଁ ବନ୍ଧା ।

ତୁମେମାନେ ତାଙ୍କ ବଂଶଧର

ସ୍ନେହମମତାରେ ଜଡ଼ିତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଦ୍ଧିତ—

ମିଛ ଈର୍ଷା ପୋଷି ମନେ

ସେହି ବଂଶମୂଳେ

ନିଜ ହସ୍ତେ ନ ହାଣ କୁଠାର ।

ଅତି ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ପାଣ୍ଡବ ତନୟ

ସଦା ଧର୍ମେ ମତ୍ତ
ଅନର୍ଥକ ସେମାନଙ୍କୁ ନକର ପୀଡ଼ନ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ପିତାମହ, କେବଳ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁହିଁ ଧାର୍ମିକ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଆମେ ସବୁ ଅଧାର୍ମିକ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେପରି ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି, ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା ମଧ୍ୟ ସେପରି ମାତ୍ର-ବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେ । ଏଥିରେ ପୀଡ଼ନର ବା ଅଛି କ'ଣ,ଆଉ ଆଶଙ୍କା ବା କଣ ? ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ତ ଏହାକୁ ସମର୍ଥନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଭୀଷ୍ମ—ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଶାସ୍ତ୍ରକାର ହେଉଛି ବିବେକ । କେଉଁଟା ଧର୍ମ ଆଉ କେଉଁଟା ଅଧର୍ମ, ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ରରେ ସବୁବେଳେ ତା' ବୁଝା ପଡ଼େନା । ହୃଦୟଠାରୁ ବଡ଼ ମୀମାଂସାକାର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ମୋର ଇଚ୍ଛା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ତମେମାନେ ଏ ଦ୍ୟୁତକ୍ରୀଡ଼ାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଆପଣ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ, ପିତୃବ୍ୟ ବିଦୁର, ଏମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ମୋତେ ଚଳିବାକୁ ହେଲେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ କରିବାକୁ ହେବ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରିୟ, ଆମେ ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ।

ଶକୁନି—ନା ତା' ନୁହେଁ—ସେମାନେ ବୃଦ୍ଧ ହେଲେଣି, ପରକାଳର ଚିନ୍ତା ଅଧିକ, ସେଇଥିପାଇଁ ସବୁ କଥାରେ ଶଙ୍କିତ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମୁଁ ସବୁ ବୁଝେଁ ମାତୁଳ, ସବୁ ବୁଝେଁ । ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଉପଲକ୍ଷ କରି ଆମକୁ ଯେତେବେଳେ ଅପମାନ ଦେବାର ସଂକଳ୍ପ କରି ଯାଇଥିଲ, ସେତେବେଳେ ପାଣ୍ଡବ-ମାନଙ୍କୁ ତ କେହି ନିଷେଧ କରି ନଥିଲେ ? ମୁଁ ଧର୍ମ ବି ଜାଣେ, ଅଧର୍ମ ବି ଜାଣେ, ସେଥିରେ ମୋର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନାହିଁ କି ନିବୃତ୍ତି ନାହିଁ । ମୋର ହୃଦୟ ଯାହା କହିବ, ମୁଁ ତା

କରିବ । ଶତ ଧୃଷ୍ଟ, ଶତ ଦ୍ରୋଣ, ଶତ ବିଦୁର ମୋତେ ସଂକଳ୍ପଚ୍ୟୁତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଆସ ମାତୁଳ, ସତ୍ୱର ଆୟୋଜନ କରିବା ।

ଶକୁନି—ପ୍ରଣାମ ଧୃଷ୍ଟଦେବ । କୁଳବୃଦ୍ଧ ଆପଣ, ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ମୋର ।

(ଶକୁନି ଓ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧୃଷ୍ଟ—ଅତି ସତ୍ୟ କଥା—
ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା ମାନବର
ବୃଥା ଆକୁଳତା ।
ବୃଥା ଶାସ୍ତ୍ରର ଶାସନ ।
ଧର୍ମାଧର୍ମ ପ୍ରବୃତ୍ତି—ନିବୃତ୍ତି
ଖାଲି ଅର୍ଥହୀନ ଶବ୍ଦ ଆଡ଼ମ୍ବର ।
ସର୍ବ ଜୀବେ ସର୍ବ ବସ୍ତୁ, ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମେ
ସର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟେ ସକଳ କାରଣେ
ବିଦ୍ୟମାନ ତୁମେ ହୃଷୀକେଶ ।
ସର୍ପଦନ୍ତେ ତୁମେହିଁ ଗରଳ
ତୁମେ ସୁଧା ଜନନୀର ହୃଦୟ-ଆଧାରେ
ହାସ୍ୟ—ଅଶ୍ରୁ—ଏକାଧାରେ ଯୁକ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ତୁମେ ।
ଭୁଲି ଆମେ, ତେଣୁ କାନ୍ଦୁ,
ହେଉଁ ଆତଙ୍କେ ଆକୁଳ
ଅହଙ୍କାରେ ହେଉଁ ବିଗହିତ ।
ହୃଦେ ସ୍ଥିତ ତୁମେ ହୃଷୀକେଶ,
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ବିକାଶ ବିନାଶ,

ଅଧଃ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସମ୍ମୁଖେ ପଶ୍ଚାତେ
ଘେନ ମୋ ପ୍ରଣାମ

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ-ଉଦ୍ୟାନ]

(ଦ୍ରୌପଦୀ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆସୀନ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସଖୀ ଏବେ ତା’ ହେଲେ ବିଦାୟ ଦିଅ । ରାଜସୂୟରେ ବହୁ ଆନନ୍ଦ ପାଇଛୁ, ବହୁଦିନ ରହିଲିଣି । ଆଉ ବିଳମ୍ବ କଲେ ତ ଚଳିବ ନାହିଁ, ପୁଣି ଆସିବି—ପୁଣି ଦେଖା ହେବ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ତମ କାର୍ଯ୍ୟ ତମେହିଁ ଜାଣ ଯଦୁପତି । ତୁମକୁ ତ ବିଦାୟ ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମାର୍ଜ୍ଜୁନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସିଲିଣି । ତୁମେ ନ ଛାଡ଼ିଲେ ତ ଯିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ଆଖି ଜଳ କଣ୍ଠ ରୋଧ କରେ
କେମନ୍ତେ ବିଦାୟ ଦେବି ?
ସଖୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଅଛ ମୋତେ
ହୋଇଛି ମୋ’ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ।
ଆଉ କିଛି ଗୁହେଁନା ମୁଁ ଚରଣେ ତୁମର
ଦେଖ ସଖା—
ଏତିକି ପ୍ରାର୍ଥନା, ସଖୀକୁ ନ ଭୁଲ କେବେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଭୁଲିବ ତୁମକୁ ?
ବୃଥା ଏ ଆଶଙ୍କା ସଖୀ
ଅଭିନ୍ନ ପାଣ୍ଡବ କୃଷ୍ଣ
ତେବେ କମ୍ପା ଅଭିମାନ ?
ଅଛୁ, ଥିବ ଚିରଦିନ ବନ୍ଧା
ସ୍ନେହ ପାଶେ ତବ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—କଥାରେ କେ ପାରିବ ତୁମକୁ ?
ପ୍ରତାରକ ଚିରଦିନ ତୁମେ, ନୁହେଁ ମିଥ୍ୟା ବାଣୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଯଦି ହୋଇଥାଏଁ ପ୍ରତାରକ,
ତେବେ ତାହା ଶିଖିଛି ମୁଁ ନାରୀର ନିକଟୁଁ ।
ରହିଥିବ ମନେ ସଖୀ,
ଦିଅ ଗୋ ବିଦାୟ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ଦେଇ ପ୍ରଣାମ ମୋହର
ପୁନଃ ହେବ କେବେ ଦେଖା ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଯେତେବେ ଗୋ ଡାକିବ ।
ହେଉ, ଆସୁଛି ମୁଁ, ବିଦାୟ । (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ରୌପଦୀ—କି ଯେ ବ୍ୟଥା ବିରହେ ତୁମର
ସେହି ଜାଣେ
ଯା'କୁ ଭଲ ପାଅ ତୁମେ ।
(ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଯଦୁପତି ଏଣେ ଚାଲିଗଲେ, ତେଣେ ପିତୃବ୍ୟ ବିଦୁର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ ଉପସ୍ଥିତ । ଟିକିଏ ଆଗରୁ ଆସିଥିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରି ଦେଇଥାନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ

କରିବ କଣ ? ଦ୍ୟୁତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଆହ୍ୱାନ--ଏହା ତ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟା
କରାଯାଇ ନପାରେ ।

ଭୀମ—ଏ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଦୁର୍ଯୋଧନର ନିଶ୍ଚୟ କୌଣସି
ଅଭିସନ୍ଧି ଅଛି ।

ଅର୍ଜୁନ—ଅନୁମାନ ଉପରେ ତ ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇ
ନ ପାରେ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ତା'ହେଲେ କଣ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା ? କଣ
କହୁଛ ?

ଅର୍ଜୁନ—ଆପଣ ଏକଥା ଆମକୁ ପଚାରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଆପଣ
ରାଜା, ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ।

ଭୀମ— ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ, ଦୁର୍ଯୋଧନ ଭାବିବ ଆମେ
ଭୟରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କଲୁ ନାହିଁ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ତା ହେଲେ ତମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହାହିଁ ମତ ? ପାଞ୍ଚାଳୀ,
ତମର ଅଭିପ୍ରାୟ କଣ ଶୁଣେ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ବାଃ, ଯେତେବେଳେ ତମ ଆଦେଶରେ ତୃତୀୟ
ପାଣ୍ଡବ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ କଣ
ମୋର ମତାମତ ପୂଛିଁଥିଲ ? ସ୍ୱୟଂମ୍ବର ସଭାରେ ଯେତେ
ବେଳେ ଲକ୍ଷ ରାଜାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲ, ସେତେବେଳେ
ମୋର ମତାମତ ଜାଣିବାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରିଥିଲ କି
ତେବେ ଆଜି ଏ ରହସ୍ୟ କାହିଁକି ?

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଯେ ମନ୍ତ୍ରଣାରେ ସଚିବ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ଦାସୀ ତ ପୁଣି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର— ନା-ନା, ନୁହ ତୁମେ ଦାସୀ
ସବ ଅଧିଶ୍ୱରୀ ତୁମେ ।

ମ – ତା'ହେଲେ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କୁ କହି ଆସେଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର– ନା-ନା, ଚାଲ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଯିବା ।

(ଦ୍ରୌପଦୀ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ରୌପଦୀ—ଯୁଦ୍ଧ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରେ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ସମ ଉଲ୍ଲାସ । କ୍ଷତ୍ରିୟର ଚରିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ।

(ଜୟନ୍ତର ପ୍ରବେଶ)

ଜୟନ୍ତ—ତୁମର ପାଞ୍ଚ ସ୍ୱାମୀ ପଶା ଖେଳିବାକୁ ଗଲେ, ତୁମେ ତ ବେଶ୍ ଅଛ ? ଆଖିରେ ପାଣି ନାହିଁ, କାନ୍ଦୁନା କି ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—କାନ୍ଦିବି ? କାହିଁକି କାନ୍ଦିବି ?

ଜୟନ୍ତ—ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଖୁବ୍ ହସିଛ, ଟିକିଏ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ ନା ? କାନ୍ଦିବ—କାନ୍ଦିବ—ଖୁବ୍ କାନ୍ଦିବ । ତୁମ ଆଖି ପାଣିରେ ନିଆଁ ଜଳିବ—ବୁନ୍ଦେ ବୁନ୍ଦେ ଆଖିଲୁହରେ ଦାବାନଳ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତୁମେ ଆଉ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ ନା ?

ଦ୍ରୌପଦୀ—କିଏ ତୁମେ ଏପରି ଅମଙ୍ଗଳ କଥା କହୁଛ ? ତମକୁ ତ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ତୁମ କଥାରେ ମୋ ଛାତି କମ୍ପି ଉଠିଲା କାହିଁକି ?

ଜୟନ୍ତ—ଧରଣୀ କମ୍ପିବ ।

ସପ୍ତ ସାଗର, ଆଉ
ଅଭ୍ରଭେଦୀ ସୁମେରୁ-ଶିଖର
ତାରାମାଳା, ଚନ୍ଦ୍ରମା, ତପନ
ବାତାହତ ପତ୍ର ସମ ସଘନେ କମ୍ପିବ,
ଦିଗେ ଦିଗେ ଦିଗଙ୍ଗନା!
ହାହାକାରେ ଥରଥର ଉଠିବ ଗୋ କମ୍ପି—

ଆଜି ସୂଚନା ତାହାର ।
ଅତୀତର ଯବନିକା ପାରେ
ମନ୍ଦାକିନୀ ତରଙ୍ଗ ଲହରେ,
ମାଧୁବନୀ ବକ୍ଷ ମାଝେ
ଭାସିଥିଲା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ କନକ କମଳ ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟ ।
ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ ପୁଣି—
ଦରବିଗଳିତ ତବ ନୟନର ଧାରେ
ଫୁଟିବ ଅନଳ-ପଦ୍ମ—
ଭୃଙ୍ଗ ସମ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦଳ
ସେ ଅନଳେ ହେବେ ଜାରଖାର—
ଆଜି ସୂଚନା ତାହାର ।
କାନ୍ଦ—କାନ୍ଦ ନାରୀ,
କାନ୍ଦ ଉଚ୍ଛସେଳେ,
ଜଳିଉଠୁ ଦାବାନଳ ଭୀଷଣ ଭୈରବେ ।
ଭସ୍ମ ହେଉ—ଧ୍ୱଂସ ହେଉ
ପାପୀ, ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନର ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦ୍ରୌପଦୀ—କିଏ ଏ ଅପରିଚିତା ? ମୋର ଆନନ୍ଦର ଘରକୁ ଏକା ନିଶ୍ୱାସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଗଲା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କୁରୁସଭା]

(ପାଣ୍ଡବ, କୌରବଗଣ, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ, ବିଦୁର, ଶକୁନି ଓ ପ୍ରତିହାରୀ ଆଦି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଭାବେ ଆସୀନ । ପଶା ପାଲି ପଡ଼ୁଛି, ଶକୁନି, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଖେଳରେ ନିମଗ୍ନ ଥିବା ବେଳେ ପରଦା ଉତ୍ତୋଳନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ହେ ମାତୁଳ, ଅଦ୍ଭୁତ ନୈପୁଣ୍ୟ ତବ

ଅକ୍ଷ ନୁହେ,

ଜୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଶାର ଆକାରେ

ନିମିଷେ ଜିଣିଲ ସବୁ ।

କହ ଯୁଧିଷ୍ଠିର,

ରାଜସୂୟ ସ୍ଫଟିକ ତୋରଣ

ହୋଇଛି ତ ଧୂଳିସାତ୍ ?

ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ପଦ

ହରାଇଲ ସମସ୍ତ ଅକାଳେ ।

ପଞ୍ଚଭାଇ ଭିନ୍ନ

ଆଉ କିଛି ଅଛି କି ହେ ରଖିବାକୁ ପଣ ?

ଭୀମ—ନିଶ୍ଚୟ ଏ ମାୟା-ଅକ୍ଷ ନାହିଁଟି ସନ୍ଦେହ,

ମାୟାଧର ଶକୁନି ନିଶ୍ଚୟ —

ମାୟାବଳେ ଦୁରାତ୍ମା ଜିଣେ ବାରମ୍ବାର ।

ହେଉ ଖେଳ ଅନ୍ୟ ଅକ୍ଷ ଆଣି ।

ଶକୁନି—ତାହା ତ ନିୟମ ନୁହେ । ଯେଉଁ ଅକ୍ଷରେ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହେବ, ସେଇଥିରେ ହିଁ ଶେଷ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭୀମସେନ,

ଦୁରାତ୍ମର କଣ୍ଟଳ ସତ, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧମାତ୍ର ତ କିଛି କିଛି ପୁଣି
ମାଲୂମ ଅଛି । ସଭାରେ ତ ବହୁ ସଭାସଦ୍ ବର୍ଗ ଅଛନ୍ତି;
ସେମାନେ କହନ୍ତୁ, ମୋ' କଥା ଯଦି ଅନ୍ୟାୟ, ତେବେ ମୁଁ
ପଣା ଗୁଡ଼ ଉଠିଯିବ । ଯୁଦ୍ଧ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଯିଏ ଭୟ କରେ
ତାହା ସହିତ ସନ୍ଧି କରିବାର ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ନିୟମ ଅଛି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ମାୟା ଯଦି ହୁଏ ଅକ୍ଷ
କିବା ଅଛି କ୍ଷତି ?
ଏ ସଂସାର ମାୟାର ଆଗାର—
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମାୟା ବସି ଗୃଳେ ଅକ୍ଷପାଟି,
ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ଖେଳେ ନର ମାୟାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶେ !
ଏଥର ମୋ ପଣ—
ପଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡୁର ନନ୍ଦନ ।

ଶକୁନି—ହଁ ହଁ, ଏହି ହେଲା କ୍ଷତ୍ରିୟର ଉପଯୁକ୍ତ କଥା । ତେବେ
ପଣ—

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ହଁ, ଏଥରକୁ ପଣ ହେଲା—
ଯଦି ହାରୁଁ
ପଞ୍ଚ ଭାଇ
କୌରବ ଦାସତ୍ୱ କରିନେବୁ ଅଙ୍ଗୀକାର ।

ଶକୁନି—କେତେଦିନ ପାଇଁ ଦାସତ୍ୱ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବ
ଆଜୀବନ !

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ଆଉ ଆଉ, ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ, ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଛି
ବତ୍ସ—ଦୁର୍ଯୋଧନ ଏଥର ନିରସ୍ତ ହୁଅ । ଆଜୀବନ ଦାସତ୍ୱ
—ଏ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ କଥା ।

ଶକୁନ—ଏସବୁ ରହସ୍ୟ କୌରବେଶ୍ୱର, ଏସବୁ ରହସ୍ୟ । ଦାସ କହିଲେ କଣ ଦାସ ହୋଇ ଯା'ନ୍ତି ? ଆଜୀବନ ନହେଲ ନାହିଁ, ବାରବର୍ଷ ପାଇଁ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତୁ । ବାରଟା ବର୍ଷ—କାଳପର ଗୁଳସିବ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ବାରବର୍ଷ ପାଇଁ ରାଜପୁତ୍ରମାନେ ଦାସ ହୋଇ ରହିବେ ?

ଶକୁନ—ତା'ର କଣ ସ୍ଥିରତା ଅଛି ? ମୁଁ ବି ତ ହାରଯାଇ ପାରେଁ ?

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ବାରବର୍ଷ—ଅତି ବେଶୀ—ଅତି ବେଶୀ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦେଖନ୍ତୁ ନା, ପିତା, ପରିଣାମରେ କଣ ହେଉଛି ।

ବିଦୁର—ପରିଣାମ ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଛି, ପରିଣାମ ଧ୍ୱଂସ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଚୁପ୍ ରହନ୍ତୁ ପିତୃବ୍ୟ, ସଭାସ୍ଥଳେ ଭିକ୍ଷୁକର କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ? ଯାଆନ୍ତୁ କୁଟୀରରେ ବସି କୃଷ୍ଣ ନାମ ଜପିବେ ଆନନ୍ଦେ ।

ବିଦୁର—ସମସ୍ତେ ନୀରବ ?

ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ ସମସ୍ତେ ନୀରବ ?
ମାୟା ଅକ୍ଷେ ଖେଳୁଛି ଶକୁନ
ଅଭିସନ୍ଧି ତାର ନପାରେ ମୁଁ ବୁଝି ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଶୁଣ ମୋ' ବଚନ
ଏବେ ମଧ୍ୟ ହୁଅ ତୁ ନିବୃତ୍ତ ।
ସତ୍ୟ, ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁ
ରାଜସଭା ନୁହେଁ ଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନ ମୋର ।
ଦୁର୍ନୀତିର ସହ ବାସ ତେଜିବା ଉଚିତ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ପିତୃବ୍ୟ ମୋର ଆତ୍ମୀୟ ସୁହୃଦ, ଚିର ଶତ୍ରୁ ।
ମାତୁଳ, ଆପଣେ ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ—ପଣ ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ପାଇଁ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର ।

ଶକୁନି—ଶୁଷ୍କ ଅସ୍ଥି ହୁଅ ସଞ୍ଜୀବିତ
ବହୁଦିନ ଶୁଷ୍କ ତୁମେ ଆକୁଳ ତୃଷ୍ଣାରେ—
ଆଜ ଦୃଶ୍ମାନନ୍ଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣକର ତୃଷ୍ଣା
ହାଃ—ହାଃ—
ଦେଖ, ସିଦ୍ଧ ମୋର ଅକ୍ଷ (ଅକ୍ଷ ପକାଇବା)
ଭାଗ୍ୟଭାଲେ ଲେଖାଅଛି ଶକୁନିର ଜୟ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଧନ୍ୟ ! ଧନ୍ୟ ହେ ମାତୁଳ ।
ଏବେ କହ ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ଆଉ କିବା ଅଛି ତୋର
ରଖିବାକୁ ପଣ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଶେଷ—ସବୁ ଶେଷ—ନାହିଁ ଆଉ କିଛି;
ଅଛି ଏକମାତ୍ର ପଣ ରଖିବାକୁ
ସମ୍ବଳ ଦ୍ରୌପଦୀ !

ଭୀଷ୍ମ—ଏତେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ଆରେ ତୋର
ହୀନ ସୂତ—ରାଧାର ନନ୍ଦନ !
କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଆ ମୋର ଦ୍ରୁପଦ-ନନ୍ଦିନୀ—
ପାପ ରସନାରେ ତୋର
ନକର ଉଚ୍ଚାର, ପବିତ୍ର ଭରତ ବଂଶ
କୁଳବଧୂ ନାମ ।
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯାହାର, ହିଂସା କରେ ସୁରନାରୀ
ବୈକୁଣ୍ଠେ ଉତ୍ତ୍ୱଣ ।

ଧିକ୍ ଧିକ୍ ଶତଧିକ୍ ଆରେ ଦୁରାତ୍ମର
କି କହିବି ତୋରେ
ବଂଶୋଚିତ ବୁଦ୍ଧି ତୋର ଦେଲୁ ପରିଚୟ ।

ତରାଷ୍ଟ୍ର—ଥାଉ ଥାଉ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା
ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲାଣି ।
କୁଳବଧୂ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଆମ କୁଳବଧୂ—

ର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ରୁହନ୍ତୁ । ଶୁଣ ପିତାମହ,
ରାଜ ଆଜ୍ଞାରେ ସଭାସୀନ ଆପଣ ସମସ୍ତେ ।
ମୁଁ କହୁଛି—
ନୁହେ କର୍ଣ୍ଣ
ମୁଁ କହୁଛି, ଶୁଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ସମ୍ମତ ଅଛ କି ତୁମ୍ଭେ
ପାଞ୍ଚାଳୀକୁ ରଖିବାକୁ ପଣ ?

ଷ୍ମ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ଏଥର ମୋ ଜିହ୍ୱା ହୋଇଲା ଅଚଳ ।

ମ—ମହାରାଜ !

ଧିଷ୍ଠିର—ନୁହେଁ ରାଜା—ନୁହେଁ ମହାରାଜା । ଦାସ ଆମେ
ପ୍ରଭୁ ସୁଯୋଧନ ।
ହେ ମାତୁଳ, ପୂର୍ଣ୍ଣହେଉ ମନସ୍କାମ ତବ
ଏଥର କଲି ମୁଁ ପଣ ପାଞ୍ଚାଳ ଦୁହିତା ।

କୁନି—ତାହା ବିନା କିବା ଅଛି ଅବା ?
ହେଉ, ତବ ବାକ୍ୟ ରହୁ ।
ଦେଖାଯାଉ ଅକ୍ଷ କିବା କହେ ? (ଅକ୍ଷ ପକାଇବା
ଏହି ଦେଖ ସଭାସଦ୍ ବର୍ଗ,

ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଭାଗ୍ୟ କୌରବର,
ପରାଜିତ—ପରାଜିତ ହେଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ସାବାସ୍—ସାବାସ୍ ମାତୁଳ
ଦିଅ ପଦ ଧୂଳି,
ତୁମେ ଆଜି ଉଡ଼ାଇଲ କୌରବର—
ଗୌରବ ପତାକା ବଦାର ଗଗନ
ସୁଧ-ମୂଳ ହେଲା ପରିଶୋଧ
ସ୍ୱୟମ୍ବର ଆଉ ରାଜସୂୟ ଅପମାନ ।

ଶକୁନି—ହଁ—ହଁ ପରିଶୋଧ, ଋଣ ପରିଶୋଧ
ଏହି ଅଟେ ସୂଚନା ତାହାର ।
ଶୁଷ୍କ ଅସ୍ଥି ତୃପ୍ତ ଏତେଦିନେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମମ ମନସ୍କାମ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, କୌରବ ଈଶ୍ୱର !
ଦେଖେ ମୁହିଁ
କ୍ଷୁଧାତୁର କାତର ନୟନ
ଶୁଣେ ମୁହିଁ ଅବିରାମ—
ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠୁ ଉଠେ ଧ୍ୱନି
'ଋଣ ପରିଶୋଧ'—'ଋଣ ପରିଶୋଧ'
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ତା'ର
କରେ ହାହାକାର ।
ତୁମେ ତୃପ୍ତ, ମୁହିଁ ତୃପ୍ତ, ତୃପ୍ତ ପିତୃଲୋକ ।
ଋଣ ପରିଶୋଧ, ହେଲା ଏତେଦିନେ ।

(ଶକୁନିର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ମୋତେ କଣ ଚେତାଇ ଦେବାକୁ ହେବ,
ତୁମେ ଆଜ ରଜା ନୁହଁ, ଦାସ ! ଯାଅ ରଜମୁକୁଟ
ପରିତ୍ୟାଗ କର, ଦାସଯୋଗ୍ୟ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଭାଇ ସତ୍ୟ କଥା ତାହା,
ରଜବେଶେ ନାହିଁ ଆଜ ଆମ ଅଧିକାର ।
ଭୀମ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ନକୁଳ, ସହଦେବ
ଅନୁଗାମୀ ଭାଇ ମୋର ।

ଭୀମ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ମାୟା ଅକ୍ଷ ଛଳନାରେ—
ହରଇଲ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଜାଣିରଖ—
ଭୀମର ଏ ଗଦା ନୁହେ ମାୟା,
ଅଟେ ସତ୍ୟ, ଅଟଇ ନିଷ୍ଠୁର ।
ସମୟ ଆସିବ ଦିନେ—
ଦେବ ମୁହିଁ ପ୍ରତିଫଳ ଯାର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଭୀମ, ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ମୁହିଁ ।

ଭୀମ—ତୁମେ ହୋଇପାର ସତ୍ୟବଦ୍ଧ—ହୋଇପାର ଦାସ—
କିନ୍ତୁ ମୋ'ର ସତ୍ୟ ତୁମେ—ତୁମେ ମୋର ରଜା;
ଦେହେ ଥାଇ ପ୍ରାଣ, ନ ସହିବ ରଜା ଅପମାନ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ହେ ମଧ୍ୟମ,
କ୍ରୋଧ ତବ କର ସମ୍ବରଣ
ବିସ୍ମରଣ ହୁଅ ନାହିଁ
'ଧର୍ମ୍ମରଜ ଭୃତ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ, ମାନ, ଅପମାନ,
ସୁଯଶ ସମ୍ମାନ,
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପଦେ ସମର୍ପିତ ସବୁ ।

ଗୃହ ଭାଇ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆମେ
ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେବେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଧର୍ମ ହେବ ମିଥ୍ୟା ?
ଭରତ ବଂଶ ହେବ କଳଙ୍କିତ—
ଗାଇବ କୁସତ, ଧିକ୍କାରିବ ସମଗ୍ର ଜଗତ
ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବୋଲି ?
କି ଅଛି ବା କ୍ଷତି
ହେବା ଭୃତ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କ ଆଦେଶେ,
ଅନୁଜର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଦୁଃଶା—ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି, ଭୃତ୍ୟ ଆସନରେ ଯାଇଁ ବସ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ହଁ, ପଣବନ୍ଧା ଦ୍ରୌପଦୀ ତ ଆଜିଠାରୁ କୌରବଙ୍କ ଦାସୀ ! ପ୍ରତିହାରୀ !

(ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରତିହାରୀ—ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ କୌରବ ସଭାକୁ ଘେନି ଆସ ।

ପ୍ରତିହାରୀ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା, (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭୀମ—ରେ ଅର୍ଜୁନ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଶୁଣିବା ଏକଥା ?

ଅର୍ଜୁନ—ଭାଗ୍ୟ ! ନିୟତି-ଲିଖନ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ଅତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ଅତି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଏଠାରେ ଆଉ ରହିପାରିବ ନାହିଁ । କୁଳବଧୂର ଅପମାନ—ବଂଶପରମ୍ପରାର ଅପମାନ । ମୁଁ ଅନ୍ଧ, ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସଞ୍ଜୟ ମୋ' ହାତ ଧରି ନେଇ ଚାଲ ଦୂରକୁ—ଖୁବ୍ ଦୂରକୁ । ମୋର କାନକୁ ଯେପରି କିଛି ନ ଶୁଭେ । ହାଃ ଈଶ୍ୱର ! ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରଣ କରିଛ, ଏଥର ମୋର

ଶ୍ରବଣ ଶକ୍ତି ହରଣ କର—ଶ୍ରବଣ ଶକ୍ତି ହରଣ କର ! ଚାଲ ସଞ୍ଜୟ ।

(ସଞ୍ଜୟ ସହ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଭୀଷ୍ମ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଆମକୁ ଏଠାରେ ରହିବାକୁ ହେବ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନିଶ୍ଚୟ ରହିବେ—ଆପଣ ରହିବେ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିବେ ।

ଦ୍ରୋଣ—ହେ ଗାଙ୍ଗେୟ, ଏହିଠାରୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ଆରମ୍ଭ । ଶେଷ ଏହାର କେଉଁଠି ?

ଭୀଷ୍ମ—ଶେଷ ! ଜୀବନ ଆହୁତି ଦାନେ ।

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତେବେ ହେବ ଶେଷ ।

(ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତୁମେ ଏକୁଟିଆ ?

ପ୍ରତିହାରୀ—ଦେବୀ କହିଲେ—

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦେବୀ ନୁହେ ପ୍ରତିହାରୀ, ଦାସୀ—କୌରବକୁଳ ଦାସୀ ।

ପ୍ରତିହାରୀ—ଧର୍ମରାଜ ଭିନ୍ନ ସେ ଆଉ କାହାର ଦାସୀ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନୁମତି ନ ପାଇଲେ, ସେ କେବେ ସଭାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅପଦାର୍ଥ, ଦୂର ହୁଅ । ଦୁଃଶାସନ, ତୁମେ ଯାଅ, ଉଦ୍ଧତା ପାଞ୍ଚାଳୀକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାକୁ ଘେନିଆସ ।

ଦୁଃଶାସନ—ମୁଁ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ । ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ, ଏ ସଭାସ୍ଥଳେ ଅଭିନୟ ହେଉଛି, ନା ଏ ସବୁ ସତ୍ୟ ? କୁରୁରାଜ ! ପ୍ରକୃତରେ ଆପଣଙ୍କର କଣ ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରମ ହେଲାଣି ? ପିତାମହ

ଭୀଷ୍ମ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ, ମହାରଥୀ କର୍ଣ୍ଣ, ଆପଣମାନେ ମୃତ ନା ଜୀବିତ ? ଏତେ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ—ଅତ୍ୟାଚାର, ଯାହା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱରେ କେହି କେବେ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ନଥିବେ, ଆପଣ-ମାନେ କାଷ୍ଠ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ନୀରବରେ ଅନୁମୋଦନ କରୁଛନ୍ତି ? ଆମର କୁଳବଧୂ—ପବିତ୍ର ଭରତ ବଂଶର ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା କୁଳବଧୂଙ୍କୁ ଏହି ନରକ ତୁଲ୍ୟ ସଭା ଗୃହକୁ ଓଟାରି ଆଣିବ ମୁଁ ? ଆଉ କେହି ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ, ଦ୍ରୌପଦୀ ପଣ୍ୟା ହୋଇ ପାରନ୍ତି କି ନା—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତାଙ୍କୁ ପଣ ରଖିପାରନ୍ତି କି ନା ?

ଦ୍ରୋଣ—ଧନ୍ୟ ବିକର୍ଣ୍ଣ, ଧନ୍ୟ ! କଣ୍ଟକ ବୃକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଅମୃତ ଫଳ ଫଳେ ।

ଭୀଷ୍ମ—ଲଙ୍କାରେ ରାମ ନାମ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଣ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ବିକର୍ଣ୍ଣ—ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଏକା ତ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ନୁହନ୍ତି ? ବୁଦ୍ଧି-ବିବେକ-ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର କେଉଁ ଅଧିକାରରେ ଭୀମ-ଅର୍ଜ୍ଜୁନଆଦିଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପଣ ରଖିଲେ ଏବଂ ସେ ପଣ ସିଦ୍ଧ ହେଲା ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ତୁମେ ବାଳକ ବିକର୍ଣ୍ଣ । ତମ ନିକଟରୁ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ବୈଧତାର ପ୍ରଶ୍ନ ବା ନୀତି ଉପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ତୁମର କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବା । ମୋର ଆଜ୍ଞା ତମକୁ ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ବିକର୍ଣ୍ଣ—କଦାପି ନୁହେଁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବିକର୍ଣ୍ଣ, ତମେ ଭୁଲିଯାଉଛ, ତୁମେ ମୋର କନିଷ୍ଠ ।

ବିକର୍ଣ୍ଣ—ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ମୋର ଆଜ୍ଞା, ତମେ ଏ ସଭାସ୍ଥଳ ପରିତ୍ୟାଗ କର ।

ଦୁକର୍ଣ୍ଣ— ଏ ସୌଭାଗ୍ୟ । ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆପଣମାନେ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ, ପୂଜନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କ ମହିମା ଆପଣମାନେହିଁ ଜାଣନ୍ତି । ମୁଁ ମୂର୍ଖ ! ଆପଣମାନଙ୍କୁ କୋଟି ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ମୁଁ ନରକ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁଛି ।

[ଦୁକର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଉତ୍ତମ ! ତୁମେ ଯାଅ ଦୁଃଶାସନ, ପାଞ୍ଚାଳୀର କେଶ ଆକର୍ଷଣ କରି ଏଠାକୁ ଘେନି ଆସ ।

ଦୁଃଶାସନ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅଗ୍ନି କାଷ୍ଠରୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ମଧ୍ୟ ସେହି କାଷ୍ଠକୁ ଧ୍ୱଂସ କରେ । ଦୁକର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରକୃତି ଠିକ୍ ଏହିପରି ।

ନେପଥ୍ୟେ ଦ୍ରୌପଦୀ—ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ଦୁରାତ୍ମନ୍ ।

ଏକବସ୍ତ୍ରା ନାରୀ ମୁହିଁ,
ନ ଯିବି ମୁଁ ସଭା ସ୍ଥଳେ ।

ଭୀମ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ —ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସତ୍ୟେ ବଦ୍ଧ ।

ଦ୍ରୋଣ— ହେ ମଧୁସୂଦନ !

କହ ଦାସତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା
କି ଭୀଷଣ ବସ୍ତୁ ଅଛି—
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ?
ମୁହିଁ ଦ୍ରୋଣ ଯଜ୍ଞସୂତ୍ରଧାରୀ ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ,
ପର-ଅନ୍ନଭୋଗୀ ପର ଆଜ୍ଞାବହ ଦାସ
ଏହାଠାରୁ ବଳି
କିବା ଅଛି ଉପହାସାସ୍ପଦ ?

ପରାଧୀନ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁଠାରୁ
ବରଂ ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ସ୍ୱାଧୀନ କୁକ୍କୁର ।

ଭୀଷ୍ମ—ପରିହାସ ! ନିଷ୍ଠୁର ପରିହାସ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।

(ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ କେଶ ଧରି ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରବେଶ)

ଦ୍ରୌପଦୀ—କାହିଁ କାହିଁ ଗଲେ ଦର୍ପବଳସ୍ପୀ ସ୍ୱାମୀବର୍ଗ ମୋର ?
ବାଃ ଚମତ୍କାର ! ଉଚ୍ଚାସନେ ବସିଛ ସକଳେ ?
କହ ଧର୍ମରାଜ—
କିବା ଦୋଷେ ଦୋଷୀ ଦାସୀ ?
ନତମୁଖେ ବସିଅଛ ଭୀମ,
ନୀରବରେ ପାର୍ଥ ଧନଞ୍ଜୟ,
ସହଦେବ, ନକୁଳ ନିସ୍ପନ୍ଦ ।
ପାଣ୍ଡବ-ମହିଷୀ ମୁହିଁ
କୁଳବଧୂ ସୁ-ମହାନ୍ ଭରତ ବଂଶର
ସଭାମଧ୍ୟେ କେଶଧରି ଟାଣେ ଦୁଃଶାସନ,
ତଥାପି—ତଥାପି ନୀରବ ସର୍ବେ ?
କୋଷ ଅସି ଏବେ କି ସୁ-ସୁପ୍ତ ?
ପିତାମହ, ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣ—
ଆଉ ଆଉ ସଭାସଦ ଯେତେ
କହ—ନୀରବ ନିଶ୍ଚଳ କିମ୍ପା
ପାଷାଣ ସଦୃଶ ?
ପୁରୁଷତ୍ୱ ଗଲେଣି କି ଭୁଲି ?
ସର୍ବେ ପର ନୀତିବିଦ୍ ମହାମତିମାନ୍ ?

କହ କେଉଁ ଧର୍ମେ—କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରେ
କୁଳନାରୀ ନର୍ଯ୍ୟାତନା ଅଛି ସମର୍ଥନ ?

ଭୀଷ୍ମ—ମାଆ—ମାଆ କୁଳଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୋର—
ଉତ୍ତର ତୋହର, ପାଇବୁ ତୁ ଧର୍ମଠାରୁ —
ଅସି ମୁଖେ ଶୋଣିତ ଅକ୍ଷରେ
କାଳ-ଲିପିପଟେ ରହିବ ତା' ଲେଖା, ଚିରଦିନ ।
ତା'ପଠନେ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ହେବ ଯୁଗ-ସନ୍ତ
ହେବ ରୂପାନ୍ତର ତା'ର
ମୈତ୍ରୀ, ଶାନ୍ତି, ସାମ୍ୟେ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଗର୍ବିତା ଦ୍ରୌପଦୀ, ସେଠାରେ କିପାଇଁ, ଆସ, ବସ
ଅଙ୍କେ ମୋର । (ଊରୁ ଦେଖାଇବା)

ଭୀମ—ବ୍ୟୋମ, ବରଷ ଅନଳ ଧାର,
ଧରା ଭଣ୍ଡି ହେଉ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ।
ଆରେ ଆରେ କୁରୁ-କୁଳାଙ୍ଗାର !
ନିଷ୍କ୍ରିୟ ହୋଇଛୁଁ ଆମେ, ରହିଛୁଁ ନୀରବ
ଧର୍ମରାଜ ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ହେତୁ ।
ତେବେ ଶୁଣିଥା ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର—
ବାରବର୍ଷ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଏହି ଗଦାଘାତେ ସେହି ଊରୁ ତୋ'ର
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ରେଣୁ ରେଣୁ, ଉଡ଼ାଇବ ପବନେ ଗଗନେ ।
ଆରେ ପଶୁ—ପଶୁଠାରୁ ହୀନ ଦୁଃଶାସନ !
କୁଳନାରୀ ଅପମାନେ, ନକଲୁ ତୁ ଦ୍ୱିଧା ?
ମନେରଖ ପଶୁ—
ତୋ'ର ପଶୁ ବକ୍ଷ, ଏହି ନଖେ ଚିରି

ତପ୍ତ ରକ୍ତ ଧାରେ ମୁହିଁ କରିବି ରେ ପାନ
ତେବେ ତୃପ୍ତ ହେବ ପ୍ରାଣ — ଲଭିବ ପ୍ରଶାନ୍ତି ।

ଦ୍ରୌପଦୀ — ଶୁଣ ଭୀମ !
ଦୁଃଶାସନ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ମୋ କେଶ —
ଆଣିଛି ଓଟାରି, ଏହି ସଭା ସ୍ଥଳେ ।
ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷ ତପ୍ତ ରକ୍ତେ ଯେବେ
ଏ କେଶ ହୋଇବ ସିକ୍ତ
ତେବେ ବେଣୀ କରିବି ବନ୍ଧନ ।

କର୍ଣ୍ଣ — ଆଜି ମନେପଡ଼େ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ କଥା
'ସୂତପୁତ୍ରେ ନ ବରିବ କେବେ'
ସେହି ତେଜ ଦୃପ୍ତ ବାଣୀ !
ହେ ଫାଲ୍‌ଗୁନି,
ଆଜି କାହିଁଗଲା ସେ ଗୌରବ ତବ ?

ଅର୍ଜୁନ — ସ୍ତବ୍ଧ ହୁଅ ପାପୀ,
ଗୌରବ, ବୈଭବ ସମର୍ପିଛୁଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କ ଚରଣେ,
ତେଣୁ ସର୍ପ ମୁଖେ ମଣ୍ଡୁକ ସଦୃଶ
ରହିଅଛୁଁ ନତ ମୁଖେ ।
କିନ୍ତୁ ଶୁଣି ରଖ ମୂର୍ଖ
ନିଜ ହସ୍ତେ ବଳିପଶୁ ସମ
ଛେଦିବି ତୋ ଶିର ।
ତ୍ରିଭୁବନେ କେହି ତୋତେ ନ ପାରିବେ ରଖି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ — ହାସ୍ୟ ଲାଗେ, ନିର୍ବିଷ ସର୍ପର ନିଷ୍ଫଳ ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ।
ଶୁଣ ଦୁଃଶାସନ, ଏ ବିଜିତା ଦ୍ରୌପଦୀକୁ ସଭାସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟେ ଉଲଗ୍ନ କର ।

ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ସମସ୍ତେ—ନାରାୟଣ– ନାରାୟଣ !
ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—କହ ରାଜା
ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ?
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କଳ୍ପନା ଭୀଷଣ ।
ଅତ୍ୟାଚାରୀ କଳ୍ପନା ଭୀଷଣ ।
ତଥାପି ନ ହୁଅ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଅଷ ପଣେ ଯେବେ ସତ୍ୟ କରିଅଛି ଦାନ,
ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ହୋଇଛି ମୁଁ ଯେବେ
ନୁହେଁ କବିର କଳ୍ପନା—
ନୁହେଁ ବାକ୍ୟ ନଶ୍ୱରର ଆଦର୍ଶ ସୃଜନ —
ଏହି ଚକ୍ଷେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ
ଏହି ବକ୍ଷେ ହେବ ସହିବାକୁ
କଳ୍ପନାର ଅକ୍ଷତ ପୀଡ଼ନ—
ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତା ନିର୍ଯ୍ୟାତନ
ହେଉ ପଛେ ଯେତେ ବା ଭୀଷଣ ।
ଶୁଣ ଭୀମ – ଶୁଣ ଭାଇ
ବିକାର-ବହ୍ନିନ ଶତ୍ରେ
ସହ୍ୟ କର ସବୁ ।
ସହ୍ୟ କର ଏହି ଅପମାନ –
ଜନତାର ଏ ଲାଞ୍ଛନା ।
ଅଚିରେ ଦେଖିବ
ନିଜ ବକ୍ଷେ ହେବ ଜର୍ଜରିତ
ଆଜି ଯେଉଁ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗେ
ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ କରୁଛି ଆମକୁ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଶୁଣ କିବା କାଷ୍ଠ ପୁତ୍ତଳିକା ପରି ?
ଦାସୀକୁ କର ବିବସ୍ତ୍ରା ।

ଦୁଃଶାସନ—ଆସ ବାଳା, ଆସ ଲୋ ସୁନ୍ଦରୀ---
ଥିଲ ପଞ୍ଚସ୍ୱାମୀ –
ଏବେ ଷଷ୍ଠେ କିବା ଭୟ ?

(ଦୁଃଶାସନର ଅଗ୍ରସର ହେବା)

ଦ୍ରୌପଦୀ - ଏ କିଏ ?
କିମ୍ପୁରୁଷ କି ଧର୍ମ
ନାରୀ ମୁହିଁ –
ବିବସନା କରିବ ପିଶାଚ ?
ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ସ୍ୱାମୀମାନେ ମୋର
ଜଡ଼ସମ ନିସ୍ପନ୍ଦ ରହିବେ ?

ଦୁଃଶାସନ – କିମ୍ପା ଚିନ୍ତା କରଗୋ ସୁନ୍ଦରୀ
ଉପସ୍ଥିତ ସଭାସଦ ବିଲୋକିବେ –
ନଗ୍ନ ଦେହ ତବ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ – ହେ ନାରାୟଣ,
ସ୍ୱାମୀ ମୋର ବିକାର-ବିହୀନ
ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ହେତୁ ।
କେ ରଖିବ ମୋତେ ?
କେଉଁଠି ଜଗତ ସ୍ୱାମୀ—
ଅନାଥର ବନ୍ଧୁ
କେଉଁଠି ଜଗତପତି
ଅଗତିର ଗତି
ଦୀନନାଥ ଦୀନର ଶରଣ ?

କାହିଁ ଅଛ ନାରାୟଣ
ଦ୍ରୌପଦୀ ସଖା କୃଷ୍ଣ
ଅବଳାର ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ।
କାହିଁ ଅଛ—କେତେ ଦୂରେ
କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗୋକୁଳେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ।
ଦ୍ୱାରକା, ମଥୁରା କିମ୍ବା
କାହିଁ ଅଛ ତୁମେ ?
କରୁଣ-କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି
ନ ପଶେ କି ଅନ୍ତରେ ତୁମର ।
କାହିଁ ଅଛ ହେ ମଧୁସୂଦନ !
ଅତୀବ ଦୁଃଖିନୀ ମୁହିଁ –
ହେ ସଖା – ହେ ବନ୍ଧୁ, ହେ ଅବଳାର ନାଥ
ହେ ଜଗଦୀଶ, ନିରନ୍ତରେ ରକ୍ଷା କର ।

(ଦୁଃଶାସନର ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଏବଂ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ରଦାନ—ତାର ଶେଷ ନାହିଁ – ସେ ଅଫୁରନ୍ତ, ଦୁଃଶାସନ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିବା । ସଭାସଦବର୍ଗ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ)

[ଯବନିକା ପତନ]

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ କକ୍ଷ]

(ଅତି ଚିନ୍ତାକୁଳ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଆସୀନ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ – କିପାଁ ଡାକିଥିଲେ ପିତା ?

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର – ଆରେ ମାତୃଘ୍ନ !
ଅଭୀଷ୍ଟ ତୋ' ହେଲା ସିଦ୍ଧ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ – ଜୟୀ ମୁଁ ହୋଇଛି ପିତା ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର – ସୁଖୀ କି ହୋଇଛୁ ?

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ – ହୋଇଛି ବିଜୟୀ । ସୁଖ ମୁଁ ଗୃହେଁ ନା ପିତା
ଜୟ । ଜୟ ଗୃହିଁଥିଲି, ଆଜି ମୁହିଁ ଜୟୀ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ସୁଖେ ପୁରେ ନାହିଁ କ୍ଷତ୍ରିୟର କ୍ଷୁଧା ।
ଜୟରସ, ଈର୍ଷାସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ ସଞ୍ଜାତ
ଏବେ କରିଛି ମୁଁ ପାନ, ସୁଖୀ ନୁହେଁ ପିତା
ଏବେ ମୁହିଁ ଜୟୀ । ପିତା, ସୁଖୀ ମୁଁ କି ଥିଲି ଯେବେ
ଏକତ୍ର ବନ୍ଧନେ ଥିଲୁ ପାଣ୍ଡବ କୌରବେ,
କଳଙ୍କ ଯେପରି ଥାଏ ଶାଶଙ୍କ ବୁକୁରେ
କର୍ମହୀନ, ଗର୍ବହୀନ, ଜ୍ୟୋତିହୀନ ସୁଖେ
ସୁଖେ ମୁଁ କି ଥିଲି, ଯେବେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଜୟଧ୍ୱନ ରବ

କୁରୁକୁଳ କର୍ଣ୍ଣପଟେ ଧ୍ୱନୁଥିଲା ସଦା ?
ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଯଶ ବମ୍ବ – ପ୍ରଭବମ୍ବ ଆସି,
ମଳିନ-କୌରବ କକ୍ଷ କରୁଥିଲା ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ
ସୁଖେ ମୁଁ କି ଥିଲି ପିତା, ନିଜ ଜ୍ୟୋତି କରି ନିର୍ବାପିତ
ପାଣ୍ଡବ ଗୌରବ ତଳେ ଶାନ୍ତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ରୂପେ,
ହେମନ୍ତର ଭେକ ଯଥା ଜଡ଼ତ୍ୱର କୂପେ ।
ଆଜି ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ର ବର୍ଗ ପରାଭବ ବହ୍ନି,
ଗଲେ ବନେ, ଆଜି ମୁହିଁ ନୁହେଁ ସୁଖୀ
ଆଜି ମୁହିଁ ଜୟୀ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର – ଆରେ ଲଜ୍ଜାହୀନ ଅହଙ୍କାରୀ
ଜିଣି ତୁ କପଟ-ଅକ୍ଷେ,
ତାକୁ କହୁ ଜୟ ?

ଦୁର୍ଯୋଧନ – ଯା'ର ଯାହା ବଳ, ସେହି ତାର ଅସ୍ତ୍ର ପିତା
ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ବଳ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ସଙ୍ଗେ ନଖ-ଦନ୍ତେ ସମ ନୁହେଁ ନର ?
ତାହା ବୋଲି ଧନୁ-ଶରେ ବଧି ପ୍ରାଣ ତା'ର
ମାନବ କି ପାଏ ଲଜ୍ଜା ? ମୂର୍ଖ ପରି
ଲମ୍ଫ ଦେଇ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ
ନୁହେଁ ଯୁଦ୍ଧ, ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ ତା'ର ଜୟ,
ଆଜି ମୁଁ ହୋଇଛି ଜୟୀ,
ସେଥିଲାଗି ମୋର ଅହଙ୍କାର ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର – କ୍ଷୁଦ୍ର ଈର୍ଷା, ବିଷମୟୀ ।

ଦୁର୍ଯୋଧନ – ଈର୍ଷା ନୁହେ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଈର୍ଷା ସୁମହତୀ
ଈର୍ଷା ବୃହତ୍ତର ଧର୍ମ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ଧର୍ମ ଆଜ ପଦାନତ
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଲୋକଧର୍ମ, ରାଜଧର୍ମ ଏକ ନୁହେ ପିତା
ରାଜା ଏକେଶ୍ୱର,
ସମକକ୍ଷ ତା'ର ମହାଶତ୍ରୁ, ଚିରବନ୍ଧ୍ୟ ।
ରାଜଧର୍ମେ, ଭ୍ରାତୃଧର୍ମ, ବନ୍ଧୁଧର୍ମ ନାହିଁ
ଅଛି ମାତ୍ର ଜୟଧର୍ମ ପିତା
ଆଜ ମୁହିଁ ଚରିତାର୍ଥ—ଆଜ ମୁହିଁ ଜୟୀ ।
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ଜୟୀ ସତ୍ୟ ତୁହି, କିନ୍ତୁ ଘୋର ନିନ୍ଦା ଧ୍ୱନି
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଲଣି ଆକାଶ-ଅବନୀ
ସମୁଚ୍ଚ ଧିକ୍କାରେ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନିନ୍ଦା, ଡର ନାହିଁ ମୋର
ନିନ୍ଦାକୁ କରିବ ଧ୍ୱଂସ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ କରି ।
ନିସ୍ତବ୍ଧ ମୁଁ କରିଦେବ ମୁଖର ନଗରୀ
ଖଣ୍ଡିତ ରସନା ତା'ର ଦୃଢ଼ବଳେ ରୁପି
ମୋର ପାଦପୀଠ ତଳେ ।
'ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାପୀ' ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହୀନ, କ୍ରୂରମନା
ନରୁତ୍ତରେ ଏତେଦିନେ ଶୁଣି ମୁଁ ଆସିଛି ।
କିନ୍ତୁ ପିତା,
ରାଜଦଣ୍ଡ ସ୍ପର୍ଶକରି, କହେଁ ମହାରାଜ
ଆଜ ପ୍ରତିଜଣେ କୁହାଇବ—
'ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜା' ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ସହେ ନାହିଁ
ରାଜ ନିନ୍ଦା, ଆଲୋଚନା,
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ନିଜ ହସ୍ତେ ନିଜ ନାମ
କରଇ ବହନ ।

ଧୃତ—ଆରେ ବତ୍ସ, ଶୁଣ୍ ।
ନିନ୍ଦାକୁ ଉସନା କୋଳୁଁ ଦେଲେ ନିବାସନ
ନିମ୍ନ ମୁଖେ ଅନ୍ତରର ଗୂଢ଼ ଅନ୍ଧକାରେ
ଗଭୀର ଜଟିଳ ମୂଳ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରେ
ବିଷତିକ୍ତ କରେ ଶତଦଳ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅବ୍ୟକ୍ତ ନିନ୍ଦାରେ, ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରେ ନା ରାଜା ।
ନାହିଁ କିଛି କ୍ଷତି ।
ନାହିଁ କ୍ଷତି ରାଜ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ।
ନ ପାଇଲେ ପ୍ରୀତି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ପିତା,
କିନ୍ତୁ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ନ ପାରିବି ସହି ।
ଶୁଣ ପିତା,
ଏତେକାଳ ଯାଏଁ ସିଂହାସନ ତବ
ମୋହର ନିନ୍ଦୁକ ଦଳ ଉହିଥିଲେ ଘେରି
ଆଜଠାରୁ ସେ ନିନ୍ଦୁକ ଦଳେ
ଯଦି ନକରିବ ଦୂର ତବ ସିଂହାସନ ପାଶୁଁ,
ତେବେ କ୍ଷମା ଦିଅ ପିତୃଦେବ
ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଂହାସନ କଣ୍ଟକ ଶୟନେ,
ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ, ଯିବି ନିବାସନେ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ଅନ୍ଧ ମୁହିଁ—ଅନ୍ଧ ମୁହିଁ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ତିରଦିନ
ତୋତେ ନେଇ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା
ବୁଲୁଛି ମୁଁ ପ୍ରଳୟ ତମିରେ ।
ବନ୍ଧୁଗଣ ସନ୍ତାପିତେ କରନ୍ତି ନିଷେଧ
ନିଶାଚର ଗୃଧ୍ର ଶିବା କରୁଛନ୍ତି
ଅଶୁଭ ଚିତ୍କାର ।

ପଦେ ପଦେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅଇ ପଥ,
ଆସନ୍ନ ବିପଦେ କଣ୍ଟକିତ କଳେବର
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ କରେ
ଭୟଙ୍କର ସ୍ନେହେ ବାନ୍ଧି ତୋତେ
ବାୟୁବେଗେ ଅନ୍ଧକାରେ ବିନାଶର ଗ୍ରାସେ
ଧାଇଁ ମୁଁ ଚାଲିଛି ଆଜି ମତ୍ତ ଅଟ୍ଟହାସେ
ଝଲ୍‌କାର ଆଲୋକେ ।
ନାହିଁ ସମ୍ମୁଖର ଦୃଷ୍ଟି —
ନାହିଁ ନିବାରଣ ପଶ୍ଚାତର ।
ମାତ୍ର ନିମ୍ନେ ଘୋର ଆକର୍ଷଣ
ନିଦାରୁଣ ମୃତ୍ୟୁ ଡାକେ କରି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ।
ଭବିଷ୍ୟତ ଅନ୍ଧକାରେ ବିଧାତାର ଅସି
ଦିଶେ ଜକ ଜକ—
ତଥାପି ମୁଁ କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ
ହୁଅ ସୁଖୀ, ହୁଅ ଜୟୀ, ହୁଅ ଭୂମି ରାଜା ଏକେଶ୍ୱର ।
ଜୟଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ୁ ଶୂନ୍ୟେ ଗଗନ ବିଦାରି ।
ଆରେ କିଏ କାହିଁ ଅଛ, ବଜା ଜୟବାଦ୍ୟ
ଆଜି ଏ ଉତ୍ସବେ, ନ ରହିବେ କେହି
ନ ରହିବେ ବିଦୁର ବା ଭୀଷ୍ମ,
ନ ରହିବ ଦ୍ରୋଣ ବା ସଞ୍ଜୟ,
ନ ରହିବ ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ, ବନ୍ଧୁ ମିତ୍ର ଆଦି
ନ ରହିବ ଲୋକନିନ୍ଦା, ଲୋକଲଜ୍ଜା ଭୟ
କୁରୁକୁଳେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ନ ରହିବେ ଘରେ
ମାତ୍ର ଥିବ ଅନ୍ଧ ପିତା, ଅନ୍ଧ ପୁତ୍ର ତାର

ଆଜ କାଳାନ୍ତକ ଯମ ବଧାଦାର ଅଭିଶାପ ।
(ପ୍ରତିହାରୀର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କି ସଂବାଦ ପ୍ରତିହାରୀ ?

ପ୍ରତିହାରୀ—ମହାରାଜ ! ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ଦେବ ଉପାସନା ତ୍ୟାଗକରି,
ବିପ୍ରଗଣ ସନ୍ଧ୍ୟାର୍ଚ୍ଚନା ଛାଡ଼ି,
ସମବେତ ଚତୁଷ୍ପଥେ, ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଲାଗି ।
ପୌରବାସୀ ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁଲି
ପଣ୍ୟଶାଳା କରି ରୁଦ୍ଧ, ଦଳେ ଦଳେ
ଚଳିଛନ୍ତି ନଗର ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଦୀନ ବେଶେ ସଜଳ ନୟନେ
ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ,
ବାଜୁନାହିଁ ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା
ଜଳୁ ନାହିଁ ଦୀପ ଶିଖା ଭୈରବ ମନ୍ଦିରେ ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଚାଲ ପ୍ରତିହାରୀ, ଦେଖିବି ମୁଁ କେତେଦିନ
ଆଉ କେତେଦିନ ନରସ୍ତ ଦର୍ପର
ଅଭିମାନ, ପ୍ରଜାର, ଚରମ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ?
(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ନାରାୟଣ କିବା ତବ ଇଚ୍ଛା ?   (ପଟ୍ଟ ପତନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ବିଦୁରଙ୍କ କୁଟୀର]

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ କୁନ୍ତୀ)

କୁନ୍ତୀ—କଣ ଦେଖିବାକୁ—ଶୁଣିବାକୁ, ଆସିଛ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ? ଏ
ଅଭାଗିନୀ କଥା ଟିକିଏ ହେଲେ କଣ ମନେ ପଡ଼େ ନା ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ ! ସଦା ସର୍ବଦା ତମେମାନେ ମୋ ମନରେ ଥାଅ, କିନ୍ତୁ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ଆସି ପାରି ନ ଥିଲି । ତୁମେ ପରା ଧର୍ମିରାଜଙ୍କ ମା ? ତମର ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ କଣ ସାଜେ ?

କୁନ୍ତୀ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ? ତାର ତ ପୁଣି ସୀମା ଅଛି ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତୁମର, ଆଉ ସତୀ ଦ୍ରୌପଦୀର ଜୀବନ ଚିରକାଳ ବିଶ୍ୱର ନାରୀ ସମାଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବ, ଦୁଃଖ ଜୀବନର ସ୍ୱୀକୃତି-ସୁଖ ସ୍ନେହକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

(ବିଦୁରଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ବିଦୁର—ଓଃ, ଅତ୍ୟାଚାରର ସୀମା ଟପିଗଲା ? ଦୀନବନ୍ଧୁ, କେତେବେଳେ ଏ ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରରେ ପଦରଜ ପକାଇଲେ ? ଧନ୍ୟ ମୋ କୁଟୀର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବିଦୁର, ତମର ଖୁଦ ଶାଗ୍ରାକର ସ୍ୱାଦ ଏଯାଏଁ ଭୁଲି ପାରି ନାହିଁ । ହଁ, ତୁମେ କଣ ଅତ୍ୟାଚାର କଥା କହୁଥିଲ ?

ବିଦୁର—ତୁମକୁ ଆଉ କଣ କହିବ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ, ତୁମେ କଣ ନଜାଣ । ଦୁର୍ମତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର କ୍ରମେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ନୂତନ କଣ କିଛି ଘଟିଛି କି ?

କୁନ୍ତୀ—କୁଳାଙ୍ଗାର ପୁଣି କଣ କଲାଣି କି ? ମୋ' ଛୁଆ ଜୀବନରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ବିଦୁର—ହଁ, ପାପିଷ୍ଠ କଳ୍ପନା କରିଛି, ବନବାସୀ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇ ମନ ପୀଡ଼ା ଦେବ । ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିମର୍ତ୍ତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶକୁନିର ପରାମର୍ଶ-କ୍ରମେ ଠିକ୍ କରିଛି ପୁରାଙ୍ଗନା-

ମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ଉପହାସ କରିବାକୁ ବନ ଭ୍ରମଣ କରିବ । ସର୍ବନାଶ କରି ମଧ୍ୟ ତୃପ୍ତି ନାହିଁ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମାଦକତା,ହୀନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଏପରି ଅଭିଭୂତକରିଛି ଯେ, ସେ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ, ଏହା ସେ ଭୁଲିଗଲଣି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏହାହିଁ ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଧର୍ମ୍ମ । ଯେଉଁ ହତଭାଗ୍ୟ ପରପାଇଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିତରଣ ନ କରି ନିଜେ ଗର୍ଚ୍ଛିତ କରେ, ତା' ଅବସ୍ଥା ଚିରଦିନ ଏହିପରି ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ନୂତନତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ ।

କୁନ୍ତୀ—ଓଃ—ମୋ' ସନ୍ତାନମାନେ କି ଦୁଃଖ—କି କଷ୍ଟ ନପାଉଥିବେ ? ଭାଗ୍ୟ ! ଭାଗ୍ୟର ଏମିତି କ୍ଷମତା—ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟ—ସଖା ହୋଇ—ହିତକାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟ କବଳରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ମିଳି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶୁଣ ମାତା କୁନ୍ତି,

ଈଶ୍ୱର ନିଷ୍କ୍ରିୟ ସଦା,
ଭୁଞ୍ଜେ ନର ନିଜ କର୍ମ୍ମଫଳ ।
ଭାଗ୍ୟର ସୃଜନ ହୁଏ ନିଜ କର୍ମ୍ମଫଳୁ,
ନୁହେଁ ଭାଗ୍ୟ କର୍ମ୍ମଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶକତି ।
ଇଚ୍ଛା ଅଟେ ସତତ ସ୍ୱାଧୀନ
ଇଚ୍ଛା କରେ କର୍ମ୍ମ ସୃଷ୍ଟି ।
ପ୍ରକୃତିର ରଙ୍ଗ ଅଟେ ବାସନାର ଖେଳ
ସେହି ମହାମାୟା,
ନେତ୍ରୀରୂପେ ସର୍ବଜ୍ଞେ, ସର୍ବେଶ୍ୱରୀ,
ସର୍ବଭୂତେ ସଦା ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ଯେବା ଅବଗତ
ବାସନାର ନାଶ ହୁଏ ତା'ର,
ସେହି ହୁଏ ଭାଗ୍ୟର ଅଧୀତ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ
ଏହା ତାହାର ସହଜାତ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ସୁଖେ-ଦୁଃଖେ ସମ ନିର୍ବିକାର
ମହାତତ୍ତ୍ୱ ଶିକ୍ଷା ଦେବାଲାଗି
ଜନମ ଧରାରେ ତା'ର ।
ତୁମେ ମାତା ତାହାଙ୍କ ଜନନୀ
ନୁହେଁ ଶୋକ ଉଚିତ ତୁମର ।

କୁନ୍ତୀ—ଅଜ୍ଞ ନାରୀ ମୁହିଁ
ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ଅନ୍ଧ ସଦା ।
କି ବୁଝିବି କର୍ମ ଆଉ କର୍ମଫଳ,
ସବୁ ଫଳାଫଳ ମୋର ଚରଣେ ତୁମର ।
ତୁମେ ବନ୍ଧୁ, ତୁମେ ସଖା, ଆତ୍ମୀୟ ମୋହର
ତୁମେ ଜାଣ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ।
ମୁଁ ଜାଣଇ ତୁମକୁ କେବଳ ।

ବିଦୁର—ମା, ତୁମେ ଯାହା ଜାଣ, ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଆଉ ଜାଣିବାର କିଛି ନାହିଁ । ମହାଭାଗ୍ୟବାନ ମୁହିଁ, ସେଥିଲାଗି ଜଗତଜନନୀଙ୍କୁ ଆଜି ମୋର ଭଗ୍ନ କୁଟୀରରେ ପାଇଛି, ତାଙ୍କର କୃପାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୋର ଅତିଥି ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବିଦୁର, ଅତିଥି ତ କହୁଛ, କିନ୍ତୁ ଆହାରର ଆୟୋଜନ କାହିଁ ? ଦେଖ, ସନ୍ତାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାରେ ମୋର କ୍ଷୁଧା କଥା ଭୁଲି ଗଲେଣି ? ମୁଁ ଯେ ଅଭୁକ୍ତ ।

ବିଦୁର—　　　　　　　(ଭଜନ)

ଯଦି ତୁମ ସେବାଲଗି କରଛ ପୂଜାଶା
ହେ ଆର୍ତ୍ତର ଭଗବାନ !
କି ଦେଇ ପୂଜିବି କି ଅଛି ଧନରେ
ସବୁ ଯେ ତୁମରି ଦାନ ?
ହୃଦୟ ମୋହର ଅଟେ ମରୁସମ
ଫୁଟିବ କି ଫୁଲ ତହିଁ ପ୍ରିୟତମ
ତବ ବନ୍ଦେ ମୁହିଁ ନିଃସ୍ୱ ଅଟଇ
ପୂଜିବି କି ଦେଇ ଚରଣ ?
ନିତି ନିତି ଝରେ ଯେଉଁ ଆଖିଜଳ
ତାହାହିଁ ଦେବି ମୁଁ ଭାବି ଫୁଲ ଦଳ
ତୁମ ନାମ ଗାନେ ବହେ ଯେହ୍ନେ ତାହା
ଭସାଇ ଦୁଇ ନୟନ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପ୍ରସ୍ରବଣ କାମ୍ୟବନ]

(ଭୀମ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିର)

ଭୀମ— ମହା ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ ଦେଖିଲି ମୁଁ ବନେ
ଆସିଅଛି, ଦୁର୍ଯୋଧନ ଚତୁରଙ୍ଗ ସାଜ ।
ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ ରଥ ଅଗଣିତ,
ଦାସଦାସୀ ନାନା ରତ୍ନ ସହ
ସ୍ୱଗତ ବୈଭବ,
ଶତ ଶତ ପଟ୍ଟବାସେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କାନନ

ସୈନ୍ୟଗଣ ମହାଦମ୍ଭେ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନ ।
ଦିଅ ଅନୁମତି ରାଜା,
ଭାଗ୍ୟବଶେ ଏତେଦିନେ ମିଳିଅଛି ଅରି
ନିଜ ହସ୍ତ ପାଶେ ।
ଅରାତି ନିଧନ କରି, ବାନ୍ଧି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ
ଶ୍ରୀଚରଣେ ଦେବି ଉପହାର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଶୁଣ ଭୀମ,
ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ହୋଇବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ମାତ୍ର ଅଛି କେତେଦିନ
ବହୁଦିନ ସ୍ୱ-ଇଚ୍ଛାରେ ସହିଛ ଅନେକ ଦୁଃଖ
ରହ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ମାତ୍ର ଆଉ କେତେ ଦିନ ।

ଅର୍ଜୁନ—ଧର୍ମରାଜ, ମିଳିଛି ସୁଯୋଗ ।
ଦେଖିଲି ମୁଁ କର୍ଣ୍ଣ-ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ମହୋଲ୍ଲାସେ ମତ୍ତ ସର୍ବେ
ସୈନ୍ୟ କୋଳାହଳ ଶୁଣି—
ଆକୁଳ ଗାଣ୍ଡୀବ, ତୂଣେ ବାଣ ହେଲାଣି ଚଞ୍ଚଳ ।
କରେ ଅନୁମାନ,
ଦରିଦ୍ର ଜ୍ଞାତିଙ୍କୁ ଆସିଛି ଦେଖାଇବାକୁ
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୈଭବ ।
କେଶରୀ ଗହ୍ୱରେ ଶିବା ପଶିଅଛି ନିଜେ
ଅନଳେ ପତଙ୍ଗ ପରି ।
ଦିଅ ଅନୁମତି,
ଦିଏଁ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ତୋର ।
ତାର ଶାସ୍ତି ଦେବେ ଦର୍ପହାରୀ ନାରାୟଣ
ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଳ ।
(ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)
ଦ୍ରୌପଦୀ—ଶୁଣ ତେଣେ ହୋଇଲାଣି ସର୍ବନାଶ ।
ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲି ପ୍ରତିହାରୀ ମୁଖୁଁ
ଗନ୍ଧର୍ବ ଈଶ୍ୱର ଚିତ୍ରସେନ ସଙ୍ଗେ
ମହାରଣେ ପରାଜିତ କୁରୁ-କୁଳାଙ୍ଗାର ।
କୁଳାଙ୍ଗନା ସହ ଯେତେ କୌରବ ଘରଣୀ
ବନ୍ଦୀ କରି, ବାନ୍ଧି ନେଇ ଯାଏ ନିଜ ଦେଶେ ।
ରଣଭଙ୍ଗ ଦେଇ, ପଳାନ୍ତି ଶକୁନି ଶଲ୍ୟ
ସୈନ୍ୟଗଣ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ସର୍ବେ ।
ଅବଳାଙ୍କ ହାହାକାରେ ଗଗନ ବିଦାରେ,
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଣୀ ଭାନୁମତୀ
ଆକୁଳ କ୍ରନ୍ଦନେ, ପଠାଇଛି—
ଗୋପନେ ସମ୍ବାଦ—ସାହାଯ୍ୟ ମାନସେ ।
କର ଶୀଘ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହାର ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କିବା ସର୍ବନାଶ ! ଦେବି, କାହିଁ ସେହି ପ୍ରତିହାରୀ ?
ଦ୍ରୌପଦୀ—ଆଶ୍ୱସ୍ତ କରି ମୁଁ ତାକୁ, ଆସିଛି ଏଠାକୁ
ଦେବାକୁ ସମ୍ବାଦ ।
ଭୀମ—ଏତେଦିନେ ମୂଢ଼-ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
ପାଇଅଛି ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ହେ ଅର୍ଜୁନ,
କହ କିବା ଉଚିତ ବିଧାନ ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ତୁମେ ଜାଣ ରାଜା,
ଆମେ ମାତ୍ର ଆଜ୍ଞାବହ ଦାସ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଭୀମ !
ଭୀମ—ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷରକ୍ତ-ପାନ
କରିଛି ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ଭାବେ ମୁହିଁ, କେବେ ବଧିବ ତାକୁ
ନ ହେବ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିର—କହ ପାଞ୍ଚାଳ-ନନ୍ଦିନି
କିବା ଯୁକ୍ତି ଅଛି ଏ ସଙ୍କଟେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ—ଅବଳା ମୁଁ
ଜାଣେ ନାହିଁ ଯୁଦ୍ଧ-ତର୍କ କିଛୁ ।
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ପୂର୍ବ ମୁହିଁ—
କଉଣ ରମଣୀ, ସହଚରୀ କୌରବ ଘରଣୀ ସବୁ ।
ଧରିଲେ ଚରଣ ଯାଇ ।
ନ ପାରେ ମୁଁ କହି—
କି ଲଜ୍ଜିତା ଲେଖା ଅଛି, କପାଳେ ତାଙ୍କର ।
ତରେ ନାଥ ଜାଣିଛ ପ୍ରତିଜ୍ଞା,
ଯଦି କରୁ ଥାଏ ପ୍ରତିକାର
କର ଶୀଘ୍ର,
ପ୍ରତାରିତ ଯୁକ୍ତି ତର୍କ ଦେଖ ।
ଭୀମ—ଦେବି, ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ
କରିଥିଲା ଲଜ୍ଜିତା ତୁମକୁ ସେଦିନ କୌରବ ସଭାରେ ।
ଏବେ ନାରାୟଣ ଦେଇଛନ୍ତି ତାର
ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ।

ପାଣ୍ଡବ ଲାଞ୍ଛିତା ଆଜି
ଏକଶତ କୌରବ ଘରଣୀ
ଦ୍ରୌପଦୀ—ଜାଣେ ମୁହିଁ ନାଥ ।
କୁରୁସଭା ତଳେ ସହିଛି ମୁଁ
ଯେତେକ ଲାଞ୍ଛନା,
ନାରାୟଣ କରେ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବଣ୍ଟର କୌଣସି ନାରୀ
ମୋ ପରି ନ ହେଉ ଲାଞ୍ଛିତା—
ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ଏବେ
କ୍ଷିତରେ ଅନ୍ତର ମମ—
ଲାଞ୍ଛିତାର ଅପମାନ ଦୁଃଖ
ନାରୀ ଜାଣେ ମୁକ୍ତ ପାଇଁ,
ନାରୀ ପଠାଇଛି ଦୂତ ।
ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ତୁମେ ସବୁ
ନ ପାରିବ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟି,
ନାରୀ ହୃଦୟ ଘର
କଥା ଫଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜନମେ ?
ସାରଥ୍ୟେ ବା ଅଛି କଥାଫଳ ?
ହେ ବୀର-କେଶବ,
ଶାନ୍ତି ଦେଇ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ
ରକ୍ଷ ଶୀଘ୍ର ନାରୀର ସମ୍ମାନ ।
ଅର୍ଜୁନ—ସୁଶ୍ରୁଷ୍ଟ କଥା ଯାଜ୍ଞସେନି,
ନାରୀର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି, ଯେ ପୁରୁଷ —
ରହିଲ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ

ମରଣାନ୍ତ ତା'ର କାମ୍ୟ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ହୋଇପାରେ ପାପୀ,
ହୋଇପାରେ କ୍ରୂରମନା,
ହୋଇପାରେ କ୍ରୂର,
କିନ୍ତୁ ମନସ୍ୱୀ ତାହାର
ପାଣ୍ଡବର ଭ୍ରାତୃବନ୍ଧୁ ।
କେମନ୍ତ ସମ୍ଭବ ଆମେ ବହୁଥାଉ
ଭ୍ରାତୃବଧର ଲଜ୍ଜା ?
ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କାରଣୁଁ
ନେବା ତା'ର ମର୍ମ୍ମଠାରୁ ଏଇ ପ୍ରତିଶୋଧ
ସେ କେବଳ କୁଟିଳ ସାଧ୍ୟ,
କାପୁରୁଷ ଚେଷ୍ଟା ।
ଧର୍ମ୍ମନୀତି ବଞ୍ଚନ୍ତୁ ଅଟଳ
ଜଗତକୁ ଦେଇ ଆଦର୍ଶ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶିକ୍ଷା ।

ଭୀମ—ସାବାସ୍ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଗଜର ଦାନ୍ତ ନା ଜଣ୍ଟୁ—
ଦୁଃଶାସନ ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଏଥି—
ଅଟନ୍ତି ସେ କୌରବଙ୍କ ଭଲ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଚୁପ୍ ମୂର୍ଖ ।
ଶୁଣି ତବ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବାଣୀ ।
ଯାଅ ପାଇଁ—ଯାଅ ଭୀମସେନ
କୁଳପାଂଶୁ ପୁତ୍ରର ଜବାବ
ରଖାଅଛ କୁଳବଧୂ ମାନ
ମୁକ୍ତ ତାକ କର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନେ ।

ଆଉ ଶୁଣ,
ମହା ସମାଦରେ
ଯତ୍ନକର ସେବିଆସ କୁଳବଧୂଗଣେ
ଦରିଦ୍ରର ଏ କୁଟୀରେ ।
ହେ ପାଞ୍ଚାଳି,—
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଏବେ ଉଚ୍ଚ ବାଞ୍ଛା ତବ ।
ଯଥାବିଧି ସତ୍କାରର କର ଆୟୋଜନ
ଭ୍ରାତୃବଧୂମାନେ ମୋର—
ଲଭନ୍ତୁ ତୃପତି ଯେସନ୍ତ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ—ହେ କୃଷ୍ଣ, ହେ ମଧୁସୂଦନ
ହେ ବନ୍ଧୁ ଦ୍ରୌପଦୀସଖା—
ହସ୍ତସ୍ଥଳେ ନିବାରିଲ
ଦ୍ରୌପଦୀର ଲଜ୍ଜା ।
ଦେଖ ପ୍ରଭୁ,
କୌରବ ରମଣୀ ଯେସନ୍ତେ
ନ ହୁଅନ୍ତି ଲଜ୍ଜିତା ଏକାଳେ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରାସାଦ କକ୍ଷ]

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଦାନପ୍ରାର୍ଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଆସନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଏହି ଆସନରେ ଉପବେଶନ କରନ୍ତୁ । ମହାରାଜଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଛୁ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସି ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ବନ୍ଦନା କରିବେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ— କ୍ଷୁଧାରେ କାତର ଅତି
ଅନ୍ଧକାର ଦେଖେଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ
ଉପବାସୀ ମୁହିଁ
ସହି ନ ପାରଇ ମୋର ବିଶ୍ୱଗ୍ରାସୀ କ୍ଷୁଧା ।
କାହିଁ ଗଲେ ଗୃହସ୍ୱାମୀ—ମହାଦାନୀ କର୍ଣ୍ଣ
ଅପେକ୍ଷା ସହେ ନା ଆଉ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ମହାରାଜ ଆସିଲେଣି । ଆପଣ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

(କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ)

କର୍ଣ୍ଣ—ଆସନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଆସନ୍ତୁ ହେ ଦ୍ୱିଜଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପ୍ରବେଶିଣ ଅନ୍ତଃପୁରେ ପାଦ୍ୟ-ଅର୍ଘ୍ୟ କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ । ଆପଣ କଣ ଅବଗତ ନୁହନ୍ତି, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପାଇଁ ମୋର ଅନ୍ତଃପୁର ଦ୍ୱାର ସଦା ଅବାରିତ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନ ସ୍ଫୁରଇ ବାଣୀ ମୁଖୁଁ
ଶୁଷ୍କ-କଣ୍ଠ, ଶୁଷ୍କ-ତାଳୁ, ଉଦରେ ଅନଳ,
ବୁଲିଲିଣି କେତେ ଦ୍ୱାରେ
ଦେଖି ମୋତେ, ଦ୍ୱାର ରୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି ପୌରଜନେ,
ଜିଜ୍ଞାସିଲେ କିଛିମାତ୍ର ନ ମିଳେ ଉତ୍ତର
ପଥଶ୍ରମେ ଶ୍ରାନ୍ତ ପଦ—
ଅତି ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ମୁହିଁ ।
ପାଦ୍ୟ-ଅର୍ଘ୍ୟ କରିବି ଗ୍ରହଣ
କରିବି ବିଶ୍ରାମ ପରେ
ଆଗେ କର ଅଙ୍ଗୀକାର ରାଜା
ନ କରିବ ବିମୁଖ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ବିମୁଖ କରିବି ମୁହିଁ
କ୍ଷୁଧାର୍ଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ?
କ୍ଷୁଧାକ୍ଲିଷ୍ଟ ତୁମେ ଦ୍ୱିଜ ଅତିଥି ମୋହର
ନକର ସଙ୍କୋଚ
କହ, କି ଆଦେଶ ତବ
କପରି ହୋଇବ ତୃପ୍ତ
କି ଖାଦ୍ୟ ଯେପୁରେ ।
କରେ ଅଙ୍ଗୀକାର
ଇଚ୍ଛା ତବ କରିବି ପୂରଣ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବହୁଦିନୁ ଆଶା ମୋର ଆମିଷ ଭକ୍ଷଣେ
ଦନ୍ତହୀନ ବୃଦ୍ଧ ମୁହିଁ
ନରମ-କୋମଳ ମାଂସେ ଆସକ୍ତ ମୋହର ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଉତ୍ତମ ! କହ ଦ୍ୱିଜ
କେଉଁ ମାଂସେ ପ୍ରୀତ ହେବ ତୁମେ ?
ଛାଗ, ମେଷ କିମ୍ବା ମୃଗମାଂସେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅଖାଦ୍ୟ ଅଟଇ ମୋର—
ଏହି ସବୁ ମାଂସ ।
ବହୁଦିନୁ ପୋଷିଛି ମୁଁ ଆଶା
ନରମାଂସ କରିବି ଭକ୍ଷଣ
ସୁ-ସ୍ୱାଦୁ-କୋମଳ—

ମନ୍ତ୍ରୀ—ନର ମାଂସ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଁ ହଁ ନରମାଂସ ।
ନରମାଂସ ଅତି ଉପାଦେୟ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ନରମାଂସ ତବ ପ୍ରିୟ ?
ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଧରାରେ ଅଟନ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ ନର
ମାଂସ ତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଖାଦ୍ୟ
ଅଟଇ ନିଶ୍ଚୟ ।
ନରମାଂସ ଅଭିଳାଷୀ ମୁଁ ହିଁ—
କହ, ଯଦି ସାଧ୍ୟାୟତ ତବ
ରହୁଛି ମୁଁ ଅପେକ୍ଷାରେ ।
ନଚେତ୍ ଯିବି ଚାଲି—
ଅଭୁକ୍ତ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ମୁହିଁ ବିମୁଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ମୃତ୍ୟୁ କୋଳେ ନେବାକୁ ଅନ୍ତିମ ଆଶ୍ରୟ ।
କର୍ଣ୍ଣ— ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଅତିଥି ତୁମେ, କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ
କିମ୍ପା ଯିବ ଫେରି ?
ନରମାଂସ ସୁ-ଦୁର୍ଲଭ ଯଦି—
ମୁଁ ତ ନର
ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—ଅତି ତୁଚ୍ଛ
ଅନନ୍ତ ଏ ନରସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ
ବିନ୍ଦୁ ବିମ୍ବ ପରି ।
କିବା ଅଛି କ୍ଷତି, ତାହା ଯଦି ନିୟୋଜିତ ହୁଏ
ସତ୍କାରେ ତୁମରି ?
ରହ କ୍ଷଣକାଳ, ଏ ଜୀବନ ତୁମରି ଚରଣେ
ଦିଏଁ ବଳି, ସୁପକାର କରୁ ହେ ରନ୍ଧନ
କ୍ଷୁଧା ତୃପ୍ତ କର ସୁଖେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୃପ୍ତ ହେଲି ଶୁଣି ତବ ବାକ୍ୟ, କିନ୍ତୁ—
ବୟୋଃପକ୍ୱ ମାଂସ ତୁମ ନୋହିବ କୋମଳ

କହ କିବା ଫଳ ବୃଥା ବନାଶି ତୁମକୁ ?
ମୁହିଁ ଗୃହେଁ—
ନରମ-କୋମଳ ମାଂସ ଶିଶୁ ଶରୀରରୁ
ଆହା ! ଉପାଦେୟ—ଅତି ଉପାଦେୟ ତାହା
ସ୍ମୃତିମାତ୍ରେ ସ୍ରବୁଛି ରସନା ମୋର ।
ପାରିବ କି ରଜା ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ !

କର୍ଣ୍ଣ—ସ୍ଥିର ହୁଅ ମନ୍ତ୍ରୀ ।
ପ୍ରକାଶୁଛି ମୁଖେ ତବ ଅନ୍ତରର ଭାବ ।
ଦେବ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟେ ନ ପୂରିବ କ୍ଷୁଧା ।
କହ ଶୀଘ୍ର, ପାରିବ
ନା ଯିବ ଫେରି ଅଭୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଶିଶୁ ମାଂସ !

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ହଁ, ହଁ, ନର ଶିଶୁ ମାଂସ
ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷୀୟ ଶିଶୁ ରାଜ-କୁଳୋଦ୍ଭବ
କୋମଳ-ନରମ ଅଙ୍ଗ ଭଲାସେ ପାଳିତ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଶିଶୁ ମାଂସ । ଲୋଲୁପ ବ୍ରାହ୍ମଣ !
କିବା ଏହ୍ମ ପ୍ରହେଳିକା !
କହ ସତ୍ୟ ଦ୍ୱିଜ,
ଦେବତା, ଗନ୍ଧର୍ବ କିବା ମାୟାଧାରୀ କେହ୍ମ
ଛଦ୍ମବେଶେ ଛଳିବାକୁ ଆସିଛ ଏ ମୂର୍ତ୍ତେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କ୍ଷୁଧାର୍ଥ ନ ଜାଣେ ଛଳ ।
ବୁଭୁକ୍ଷା କି କରିପାରେ କେବେ

କ୍ଷୁଧାର୍ଥ ଯେ ଜନ ?
ମୃତ୍ୟୁ ଯାର ସମ୍ମୁଖରେ ଜଗ ?

କର୍ଣ୍ଣ—କ୍ଷମା କର ଦେବ,
ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷୀୟ ଶିଶୁ ରାଜବଂଶଧର
କେଉଁଠୁ ପାଇବ ମୁହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଶୁଣିଛି ମୁଁ ପୁତ୍ରବାନ୍ ତୁମେ—

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ ! ସାବଧାନ !
ଏ ରାକ୍ଷସ ଦ୍ୱିଜ ବେଶେ ଆସିଛି ଏଠାକୁ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ରସନା ସଯତ କର ମନ୍ତ୍ରୀ,
ଭାବଛ କି —
ତ୍ରିଭୁବନେ ଅଛି କେହି ଏପରି ମାୟାବୀ
କର୍ଣ୍ଣଠାରୁ ମାଗିବାକୁ ବଂଶଧର ତାର—
ପୁଣି କ୍ଷୁଧାର ନିବୃତ୍ତି ହେତୁ ?
ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ବୁଝିଲିଣି ଇଙ୍ଗିତ ତୁମର ।
ପୁତ୍ରବାନ୍ ସତ୍ୟ ମୁହିଁ—
ତୃପ୍ତ ମୁଁ କରିବି ତବ ବିଶ୍ୱଗ୍ରାସୀ କ୍ଷୁଧା
କିନ୍ତୁ କର ଆଶୀର୍ବାଦ—
ତହିଁ ପୂର୍ବୁ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ନ ହୁଏ ଯେପରି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସାଧୁ—ସାଧୁ ମହାରାଜ !
ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲି ମୁଁ ଶୁଣି ସଂକଳ୍ପ ତୁମ୍ଭର —
କିନ୍ତୁ ଅଛି ମାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ନିୟମ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ଦେବ ଆପଣଙ୍କ ସର୍ତ୍ତ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତୁମେ ଆଜ ମହାର୍ଷୀ ତୁମର
ଦୁହେଁ ମିଶି—ହାସ୍ୟ ମୁଖେ
କାଟିବ କରତେ ତନୟର ଶିର ।
କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ
ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ନ ଝରିବ ନେତ୍ର ପ୍ରାନ୍ତୁ ତବ
ତେବେ ବଳି ହେବ ସିଦ୍ଧ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଯେମନ୍ତୁ ଶପଥ—
ପ୍ରାର୍ଥୀ ଯାହା କରିବ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ବିମୁଖ ମୁଁ ନ କରିବ କେବେ ।
ଆକୁଳତା, ସ୍ନେହ, ମାୟା, ମମତା, କରୁଣା,
ଅଶ୍ରୁଧାରା ହୃଦୟ କମ୍ପନ—
କେଉଁ ଦୂର ଅଜ୍ଞାତ ସାୟାହ୍ନେ
କରିଛି ମୁଁ ବିସର୍ଜନ ।
ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସ ହେ ବିଶ୍ରାମାଗାରେ
କ୍ଷଣେ ବିଶ୍ରାମ କର
କ୍ଷୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ତୁମର ।
(କର୍ଣ୍ଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଧନ୍ୟ ରାଜା—ଧନ୍ୟ ଦାତା କର୍ଣ୍ଣ—
ଧନ୍ୟ ତବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷଣ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଅନ୍ତଃପୁର]

(କର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଦ୍ମା)

ପଦ୍ମା—ପୁଅ ବଳି ! ପୁଣି ନିଜ ହସ୍ତେ !
କର୍ଣ୍ଣ – ହଁ ରାଣୀ ।
ପଦ୍ମା—ସତ୍ୟ ଅଟେ ଦ୍ୱିଜ ?
କର୍ଣ୍ଣ—ସତ୍ୟ—ମିଥ୍ୟା ଜାଣି କିବା ଲାଭ ?
ସତ ମମ ବାକ୍ୟ
ସତ୍ୟ ଅଟେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ।
ପଦ୍ମା— କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାମୀ—
କର୍ଣ୍ଣ—କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ।
ନାହିଁ ବସ୍ତୁର ବିତର୍କ ।
ପଦ୍ମା—ବୃଷ କେତୁ ! ବୃଷ କେତୁ !
(ନେପଥ୍ୟ) ବୃଷ—ଯାଉଛି ମା ।
କର୍ଣ୍ଣ— ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନା ପଦ୍ମା । (ବୃଷକେତୁର ପ୍ରବେଶ)
ବୃଷ— ମା !
ପଦ୍ମା—ନା ନା, ଡାକ ନାହିଁ ତୋତେ
ପଳା—ପଳା ଦୂରେ ବହୁଦୂରେ
ଧରଣୀର ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶେ
ଯହିଁ ସତ୍ୟେ ବଦ୍ଧ ନୁହେ ପିତା
ମାତା ନୁହେଁ ସ୍ୱାମୀ ଅନୁଗାମୀ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ସାବଧାନ ରାଣୀ
ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ନ ଝରିବ ନୟନୁ କାହାର ।

ପଦ୍ମା—ହେ ଈଶ୍ୱର !
        କମ୍ପା ବନ୍ଧ୍ୟା କଲ ନାହିଁ ମୋତେ ?
ବୃଷ—ମା, ବାବା, ଆପଣମାନେ ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛନ୍ତି ?
        କଣ ହୋଇଛି କି ?
ପଦ୍ମା—ଜଗତର ଆଦିକାଳ ଠାରୁ
        କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ କେବେ
        ଏପରି ନଷ୍ଠୁର
        କାହାଣୀ ଘୃଷଣ
        ପଶୁ ଶୁଣି ମଧ୍ୟ କମ୍ପିବ ଆତଙ୍କେ,
        ବ୍ୟାଘ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଉଠିବ ଶିହରି,
        ସିଂହିଣୀ ଲୁଚିବ ଡରେ,
        ରକ୍ତ ତୃଷ୍ଣା ଭୁଲିବ ରାକ୍ଷସୀ,
        ଉନ୍ମାଦ କାନ୍ଦିବ,
        ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଲୋପ,
        ବନ୍ଧ୍ୟା ହେବ ସୁଫଳା ମେଦିନୀ
        ଯଦ୍ୟପି ଜନନୀ ହୁଏ ସନ୍ତାନଘାତିନୀ !
        ବୃଷକେତୁ—ବୃଷକେତୁ !
ବୃଷ—ମା—ମା !
ପଦ୍ମା—ଡାକ ଡାକ, ତୃପ୍ତ ହେଉ ପ୍ରାଣ
        ମା—ମା ଏକାକ୍ଷର ବାଣୀ
        ସୁଧାର ନିର୍ଝର
        ଏକାଧାରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଜଗତର ସମସ୍ତ ସଂଗୀତ
        ଡାକ—ଡାକ ମା ବୋଲି
        ଚେତନା ବିଲୁପ୍ତ ହେଉ ମହା ସନ୍ଧି କ୍ଷଣେ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ରାଣୀ, ବୁଝ ନାହିଁ ସଙ୍କାସ୍ଥାନ,
ଜାଣ, ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ମୁହିଁ ।
ପଦ୍ମା—କିନ୍ତୁ ମହାରାଜ,
ଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭେ ଅଧୀନ ମୋହର
ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ବନ୍ଧମା ଅଧୀନା ।
(ନେପଥ୍ୟେ) ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଜୟ ରାଜା,
କ୍ଷୁଧାରେ କାତର ମୁହିଁ—କଣ୍ଠାଗତ ପ୍ରାଣ
ସହେନା ବିଳମ୍ବ ଆଉ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଦେବ !
ତିଷ୍ଠ କ୍ଷଣକାଳ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ—
ବତ୍ସ !
ବୃଷ—କଣ ବାବା ?
ପଦ୍ମା—ଜିହ୍ବା, ପକ୍ଷାଘାତେ ହୁ ସ୍ତବ୍ଧ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ରାଣୀ,
ଆଜି ପରୀକ୍ଷାର ଦିନେ
ଭୁଲ ନାହିଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର—
ସତ୍ୟେ ବଦ୍ଧ ମୁହିଁ ।
ଶୁଣ ବତ୍ସ ବୃଷକେତୁ !
ସତ୍ୟବଦ୍ଧ ମୁହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିକଟେ
ବଳିଦେଇ ତୋତେ
ନିବାରିବି ବ୍ରାହ୍ମଣର କ୍ଷୁଧା ।
ପୁତ୍ର, ଋଣମୁକ୍ତ ହେବୁ ଆମେ ।
ବୃଷ—ମା, ଏଇଥିପାଇଁ ତୁମେ ଏତେ କାତର ହୋଇପଡ଼ୁଛ ? ତୁମେ ପରା ଶୁଣାଇଥିଲ ଦିନେ, ଭଗବାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର

ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳିବା କଥା । ଆଜ ମୋ ଜୀବନରେ ଆସିଛି ସେହି ଆନନ୍ଦର ଦିନ ।

(ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରବେଶ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ମୁଁ ତ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରିପାରୁ ନାହିଁ ମହାରାଜ ! ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କ୍ଷୁଧା ଯେ ମୋତେ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଉଛି । ଏହି ଶିଶୁ ? ବାଃ ଦିବ୍ୟକାନ୍ତି ।

ବୃଷ—ପ୍ରଣାମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ! ଆପଣ ଖୁବ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ନା ? ଟିକଏ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ପିତା ମୋତେ ବଳି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କେବଳ ପିତା ନୁହନ୍ତି ବାପା, ମା—ବାବା ଦୁଇଜଣ ମିଳି କାଟିବେ । ମୋର ସମ୍ମୁଖେ—କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ! ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ନ ବହିବ ଦୁଇ ନେତ୍ର କୋଣୁ । ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ପଣ—ମୁଁ ରହିବି ସାକ୍ଷୀ ।

ପଦ୍ମା—ଧରେଁ ପଦ ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଆଗେ ବଳିଦିଅ ମୋତେ
ପରେ କର ଯାହା ଅଭିରୁଚି ତବ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ତାହା ରାଣୀ କପରି ହୋଇବ ?
ସ୍ୱାମୀ ତବ ସତ୍ୟେ ବନ୍ଧ ।

ପଦ୍ମା—ହେ ଦେବଦେବ ମହାଦେବ !
ହେ ନାରାୟଣ ! ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ !
ପଡ଼ିଛି ଅବଳା ମହା ପରୀକ୍ଷାରେ
କର ହେ ଉଦ୍ଧାର । ଅତି ଜ୍ଞାନହୀନା ମୁହିଁ ।
ନପାରେ ମୁଁ ବୁଝି,
ଆଖି ପାଣି କପରି ରୋଧିବ ?
କହ ସ୍ୱାମୀ, କିବା ଆଜ୍ଞା ତବ ?

କର୍ଣ୍ଣ—ଆଜ୍ଞା ମୋର ଲେଖା ଅଛି ଧାରେ ।
ପ୍ରତିହାରୀ ଦିଅ ଅସ୍ତ୍ର ।
ପୁତ୍ର ! ବାବା !

ବୃଷ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ମୁଁ ବାବା !
(ପ୍ରତିହାରୀର ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବୃଷକେତୁ ଏହି ଆସନରେ ଆସି ବସ । ରାଜା, ରାଣୀ, ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? ଅସ୍ତ୍ର ଧର ।

ବୃଷ—ମା, ଦୁଃଖ କରନା—ମୋତେ ଟିକିଏ ବାଧିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ମନେ ମନେ ତମର ଆଉ ବାବାଙ୍କ ଚରଣ ଧ୍ୟାନ କରୁଛି; ଆଉ ତମେ ମୋତେ କାଟ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣ ତ ଧ୍ୟାନ କରି ପାରୁନି ନାହିଁ । ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ ଚରଣ ତାଙ୍କର ।

କର୍ଣ୍ଣ—ରାଣି !

ପଦ୍ମା—ଅଛି ମୋ' ଚୈତନ୍ୟ
ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପ୍ରଭୁ !

କର୍ଣ୍ଣ—ନାରାୟଣ—ନାରାୟଣ !

ପଦ୍ମା—ସ୍ୱାମୀ !

(କରତ ଧରି ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କ କାଟିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପୀ ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ)
(ମଞ୍ଚ ଅନ୍ଧକାର ହେବା)

ଦୈବବାଣୀ— ତୃପ୍ତ ମୁହିଁ—ପ୍ରୀତ ମୁହିଁ
ଆତିଥେୟ ତୁମର ।
ବହୁଦିନୁ ଥିଲି ଉପବାସୀ
ଆଜି ପରିତୃପ୍ତ କ୍ଷୁଧା ।

ଧନ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ—ଧନ୍ୟ ପଦ୍ମାବତୀ
ସାର୍ଥକ ଜୀବନ ତବ
ଏ ସଂସାରରେ ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ ଆଦର୍ଶ ଦମ୍ପତି,
ସତ୍ୟପାଶେ ବାନ୍ଧିଛ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ
ବତ୍ସ ବୃଷକେତୁ, ଦେଖି ନାହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ
ଦେଖ ଉଭେ ସ୍ୱୟଂ କୃଷ୍ଣ ସମ୍ମୁଖେ ତୋହର ।

(ମଞ୍ଚ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଉଠିବ)

କର୍ଣ୍ଣ—ଏ କଣ ।

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତ ଧରି ବୃଷକେତୁର ପ୍ରବେଶ)

ବୃଷ—ମା ମା—କିଏ ଆସିଛନ୍ତି ଦେଖ ।

ପଦ୍ମା—ବାପା ବୃଷକେତୁ ! (ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରୁ ମଥୁରାକୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା, ଅତିଥି ହେବାକୁ ଚାଲି ଆସିଲି ।

କର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଦ୍ମା—ଦୟାମୟ, ଏ ତୁମର ଅସୀମ କରୁଣା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ତମେମାନେ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ସତ୍ୟରେ ମୋତେ ଆବଦ୍ଧ କରିଛ, ତାହାର ତୁଳନା କେବଳ ତୁମେହିଁ । ମୁଁ ଯେ ଦାତା କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସଖା । ଶୀଘ୍ର ଆହାରର ଉଦ୍‌ଯୋଗ କର, ବାସ୍ତବିକ୍ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ।

[ଯବନିକା ପତନ]

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ହସ୍ତିନା ରାଜପ୍ରାସାଦସ୍ଥ କକ୍ଷ]

(ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସଞ୍ଜୟ—ଦୂରରୁ ଶୁଭେ ଅଶୁଭ ବାଦ୍ୟ)

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ସଞ୍ଜୟ, ଦିକ୍‌ହସ୍ତୀ ଗର୍ଜନ କରୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଶୁଣି ପାରୁଛ, କୁଳବଧୂମାନେ ହଠାତ୍ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ କାହିଁକି ? ଏହି ଦେଖ, ମୋର ସିଂହାସନ ରହି ରହି ଥରି ଉଠୁଛି । ଅକାଳରେ ବଜ୍ରପାତ ହେଲାପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ନା ? ଦୁର୍ଯୋଧନ ଜନ୍ମବେଳେ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ପରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଥିଲା, ଆଜି ପୁଣି ସେହିପରି ଚିତ୍କାର ଶୁଭି ଉଠୁଛି । ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳ ଏକାବେଳେ ଦେଖା ଦେଲାପରି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି । ଆଜି କଣ ବିଶ୍ୱର ଧ୍ୱଂସ ଆସନ୍ନ !

ସଞ୍ଜୟ—ମହାରାଜ,

ବିଶ୍ୱଧ୍ୱଂସ ନୁହଇ ଆସନ୍ନ
କିନ୍ତୁ, କହିବି କିପରି ?
ରସନା ଜଡ଼ିତ ମୋର—
ଆଜି ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ବାଣେ
ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟ ଭୂମି ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—କଣ କହୁଛ ସଞ୍ଜୟ ! ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ଗଲେ ଗୁଡ଼ି ଇହଧାମ ! ଜ୍ୟେଷ୍ଠତାତ ଭୀଷ୍ମ, ଯାର ସମକକ୍ଷ ବୀର ତ୍ରିଭୁବନେ ନ ଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟ ଶରଶଯ୍ୟାରେ ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ କରଣ

କରିନେଲେ । ଶେଷରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ, ମହର୍ଷି ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସେ ମଧ୍ୟ ନହନ୍ତି ! ସଞ୍ଜୟ—ସଞ୍ଜୟ, ମୋତେ ଟିକଏ ରଣକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନେଇ ଯାଇ ପାରିବ ? ଅନ୍ଧ ମୁହିଁ—ଦେଖି ପିନା ପାରିବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ପର୍ଶକରି ଅନୁଭବ କରି ଆସିବ, କିମିଗିର କିପରି ଶୋଣିତ ସାଗରରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଛି ?

ସଞ୍ଜୟ—ସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତୁ ମହାଭାଗ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ-ପରାଜୟରେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ସମ ଉଲ୍ଲାସ । ତେବେ ଆପଣ ଏପରି ବିଚଳିତ ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ସଞ୍ଜୟ, ସବୁ ଜାଣେ – ସବୁ ବୁଝେଁ, କିନ୍ତୁ ତଥାପି ମୁଁ ଶତ ପୁତ୍ରର ପିତା ! ମୋତେ କଣ ବଡ଼ ବିଚଳିତ ଦେଖୁଛ ?

ସଞ୍ଜୟ—ହଁ ଦେବ ।

ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର—ବୁଝିଲ ସଞ୍ଜୟ ବହୁଦିନ ବ୍ୟାପି ତାକୁ ରଖିଥିଲି । ମହାସାଗର ଆଜ ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଉଠି ନାହିଁ – ବହୁ ପୂର୍ବରୁ – ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ସେଥିରେ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ ଉଠିଛି । କାହାକୁ କହି ନାହିଁ – କାହାକୁ ଜଣାଇ ନାହିଁ । ମୋର ଅନ୍ତରର ଗୂଢ଼ ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳେ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲି । ମୁଁ ଅନ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୁଳକ୍ଷୟକାରୀ ନିଷ୍ଠୁର – ଭୀଷଣ ଦୃଶ୍ୟ ମୋତେ ପ୍ରତାରିତ କରିପାରି ନାହିଁ । ବହୁପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଏ ଧ୍ୱଂସର ଇଙ୍ଗିତ ପାଇଥିଲି ।

ସଞ୍ଜୟ—ମତିମାନ୍, କାହିଁ ବୃଥା କୁଳକ୍ଷୟର ଆଶଙ୍କା କରୁଛନ୍ତି ? ଏବେମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧର ପ୍ରାରମ୍ଭ । କୌରବ ତ ହୀନବଳ ନୁହନ୍ତି ।

ଧୃତ—ବୃଥା ସାନ୍ତ୍ୱନା ସଞ୍ଜୟ, ବୃଥା ସାନ୍ତ୍ୱନା । ଆଶଙ୍କା ମୋର ବୃଥା ନୁହେ । ଆଉ କେହି ଜାଣନ୍ତୁ ବା ନାହିଁ, ମୁଁ ଜାଣେ ଶତପୁତ୍ରର ଶୋକ ସହି ମୋତେ ଏବଂ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ

ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁଦିନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲା, ମୁଁ ସେହିଦିନୁ ଜାଣେ ସଞ୍ଜୟ ପୁତ୍ର ମୋର କୁଳଧ୍ୱଂସକାରୀ ! ଆଉ ଜାଣେ, ଯେଉଁ ଦିନଠାରୁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷା ପୋଷଣ କଲା, ମୋର ବଂଶନାଶ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜାଣି ନାହିଁ, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଯେଉଁ ଦିନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଜତୁଗୃହରେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ରଖି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରିଥିଲା, ସେହିଦିନ ଠାରୁ କୁରୁକୁଳ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ହୋଇଛି । ଅସ୍ତ୍ର ପରୀକ୍ଷା ଦିନଠାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମୋ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମିଳନରେ ମୁଁ ଶିହରି ଉଠିଥିଲି—ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଜାଣିଥିଲି କୌରବର ଧ୍ୱଂସ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।

ସଞ୍ଜୟ—ସବୁ ବିଧିଲିପି ମହାରାଜ, ଅଦୃଷ୍ଟ !

ଧୃତ—ବିଧିଲିପି ? ଅଦୃଷ୍ଟ ? କଦାପି ନୁହେ । ଅଦୃଷ୍ଟ ତ ଅଜ୍ଞେୟ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଦେଖିଥିଲି, ମୋର ଶତପୁତ୍ର କରାଳ ମୃତ୍ୟୁ କୋଳରେ ଶାୟିତ । ସେ କେଉଁଦିନ ଜାଣ ସଞ୍ଜୟ ? ଯେଉଁ ଦିନ ଶକୁନିର ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ମାୟା ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ମୋର ପୁତ୍ରମାନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରିଥିଲେ । ଆଉ କୌରବ ରାଜସଭାରେ ମୋର କୁଳବଧୂ ପାଞ୍ଚାଳୀକୁ ଦୁଃଶାସନ କେଶ ଆକର୍ଷଣ କରି ଆଣି ବିବସ୍ତ୍ରା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ସେହି ଦିନ ବୁଝିଥିଲି, କ୍ରୁଦ୍ଧ ଦେବତାଙ୍କ ରୋଷବହ୍ନି ମୋର ମହାବଂଶକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଓ ବିଦୁରଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ହେ ପିତୃବ୍ୟ, ବୃଥା ଅନୁରୋଧ,
ଦୁର୍ବାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର—

ପ୍ରଶିରରେ ଥିବା ଯାଏଁ ପ୍ରାଣ
ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ମେଦିନୀ ମାତ୍ର
ନ ଦେବ ପାଣ୍ଡବେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ
ସହାୟ ତାଙ୍କର
ତଥାପି ମୁଁ ଭୟ କରେ ନାହିଁ ।
କ୍ଷତ୍ରି ବଂଶେ ଜନ୍ମ ମୋର—
ମହାମାନୀ ମୁହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ,
ପିତା ମୋର କୌରବ ଈଶ୍ୱର
ସ୍ଥିର ମୃତ୍ୟୁ ଭୟେ ସ୍ଥାପିବ ମୁଁ ସନ୍ଧି ?
ଅସମ୍ଭବ ।
ଏ ଉନ୍ମାଦ କଳ୍ପନା ।
ଅଛି ପ୍ରାଣ, ରଣଭୂମେ କରିବ ଶୟନ—
ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ସମାନ ବୀରର ।

ଧୃତ—କିଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ? ଆଉ କିଏ ବିଦୁର ? ଆଉ ସବୁ କିଏ ?

ବିଦୁର—ହେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଏ ଧ୍ୱଂସ ପଥରୁ ନିବୃତ୍ତ କରନ୍ତୁ ।

ଧୃତ—ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା ବିଦୁର-ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା, କାଳର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ମହାକାଳ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷମ । ତୁମେ ଆମେ ତ ସ୍ଥିର !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ନିରୁତ୍ସାହ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ପିତା । କପଟ ସମରେ ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ମାରି, ଆଉ ଧର୍ମାତ୍ମା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟରେ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବଧ କରି, ପାଣ୍ଡବମାନେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଉ ନୁହେଁ । ଏଥର ତାଙ୍କର କପଟତା ଓ ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ, ଆଜି ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ

ଆଜି ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ଭାବରେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛି । ଏଥର ଦେଖିବି ? କେଉଁ କୃଷ୍ଣ, କିଏ ପାଣ୍ଡବଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବ ? ଯାଉଛି, ଶଲ୍ୟଙ୍କ ଶିବିରକୁ, ଶଲ୍ୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବି କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସାରଥି ହେବାପାଇଁ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଧୃତ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଚାଲିଗଲା, ବିଦୁର କଣ ଏ ଯାଏଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛ ?

ବିଦୁର—ଅନୁମତି କରନ୍ତୁ ।

ଧୃତ—ଆଜି କେତେ ଦିନ ?

ବିଦୁର—ଆପଣଙ୍କୁ କେଉଁ କଥା ଅଜଣା ?

ଧୃତ—କହି ପାରିବ ବିଦୁର—କେତେ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରର କର୍ମ-ଫଳର ଏହି ଭୀଷଣ ଶାସ୍ତି ? କେବଳ ମୋତେ ଛାଡ଼ି, କୌରବର ବଂଶ ଧ୍ୱଂସ ହେବ ?

ବିଦୁର—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆଜି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି ।

ଧୃତ—ବୁଝିଲିଣି ବିଦୁର—ସବୁ ବୁଝିଲିଣି । ନିଜ ଆଖିରେ କୁଳନାଶ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ତ ପଳାଉଛ ? ଏଇଆ ନା ? ମୁଁ ତ ତୁମକୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ସାରିଛି । ମାୟା ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ା ଦିନ ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ତମକୁ ରାଜସଭାରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଦେଲା, ସେହିଦିନ ଠାରୁ ତ ମୁଁ ଜାଣେ—ତମେ ବିଦାୟ ନେଇଛ । କୁଆଡ଼େ ଯିବ ?

ବିଦୁର—ଆଉ ସଂସାରରେ ନୁହେଁ । ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ।

ଧୃତ—ଉତ୍ତମ । ସେହିଠାକୁ ଯାଅ । ହଁ, ତମ କୁଟୀରାଶ୍ରମରେ ଟିକଏ ସ୍ଥାନ ମୋ'ପାଇଁ ଓ ଗାନ୍ଧାରୀ ପାଇଁ ରଖିଥିବ । ଅତିଥି ହୋଇପାରୁଁ । ଭାଇ, ବିଦୁର-ଭାଇ ! ଏ ଶତ୍ରୁପୁରୀରେ ତୁମେ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଆତ୍ମୀୟ ସୋଦର । ଅଭିମାନରେ କେବେ-ହେଲେ ମୋର ଅନ୍ନ-ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ଅଥଚ ଚିରଦିନ ମୋର ମଙ୍ଗଳ କାମନାହିଁ କରି ଆସିଛ । ତୁମକୁ ବିଦାୟ ଦେବି ? ଏହା ଯେ ପୁତ୍ର ଶୋକ ଠାରୁ ଅଧିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଦାୟକ । କିପରି ଏ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହିବି ମୁଁ । ଆ ଭାଇ, ଯିବା ଆଗରୁ ମୋର ଏ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷକୁ ଥରେ ଆ । ତୋର ପବିତ୍ର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶରେ ଏ ବିଦଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ ହେଉ । ଆ-ଭାଇ ଆ ।

ବିଦୁର—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ମୋର ସ୍ଥାନ ବକ୍ଷରେ ନୁହେଁ—ତବ ଚରଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ।

(ବିଦୁର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପଦତଳେ ପଦଧରି ପଡ଼ିଯିବା ଓ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଆଲିଙ୍ଗନ ବେଳେ ପରଦା ପତନ)

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଶିବିର]

(ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ)

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ !

ଆସିଲଣି ଜୀବନେ ଧିକ୍କାର
ସ୍ଥିର ରାଜ୍ୟ, ସିଂହାସନ ପାଇଁ
କରିଲି ମୁଁ ଗୁରୁ ବଧ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ହସ୍ତେ !

ସନ୍ତାନୁ ଅଧିକ ଯେବା
କରୁଥିଲେ ସ୍ନେହ,
ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ମୁଁ ପାଷଣ୍ଡ
କରିଲି ନିହତ !
କହ ସଖା—କହ କୃଷ୍ଣ,
ଆଜ କେତେଦିନେ ହେବ ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ଅବସାନ ?
ମହାପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ହେବି ମୁହିଁ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହେ ପାର୍ଥ !
ଅଜ୍ଞାନଙ୍କ ପରି ପୁନଃ କିମ୍ପା କର ଶୋକ ?
କିମ୍ପା ଭବ ଅହଙ୍କାର ବଶେ
ଦ୍ରୋଣଙ୍କୁ ବଧିଲ ତୁମେ ?
ତାଙ୍କ ପାପ ତାଙ୍କୁହିଁ ବଧିଛି,
ତୁମେ ତ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର
ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର, କହିଅଛି ଖୋଲି
ଧର୍ମର ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ତେବେ କିମ୍ପା କର ଶୋକ,
କିମ୍ପା ବୀର ହେଉଛ ଅଧୀର ?

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଦୁର୍ବଳ ହୃଦୟ,
ବିଚିତ୍ର ଗଠନ ତା'ର
ବିବେକ ବିହ୍ୱଳ ହେଲେଁ ହୃଦୟ ନିକଟେ ।
ଶୁଣ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
ଜ୍ଞାନ ଯେତେ ହେଉ ନା କଠୋର
ପଦେ ପଦେ ହୁଏ ପରାଜିତ

ଅନ୍ତରର ଏସନ ଆଘାତେ
ଶୋକ ମୁହିଁ ଭୁଲିବି କିପରି ?

(ଭୀମଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଭୀମ— ହେ କେଶବ !
ମହୋଲ୍ଲାସ ଶୁଣିଲି ମୁଁ କୌରବ ଶିବିରେ ।
କର୍ଣ୍ଣ ହେବ ସେନାପତି
କାଲିକାର ରଣେ ।
ଆଜ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ କରିଛି ପ୍ରଚାର
କାଲି ରଣେ ନାଶିବ ପାଣ୍ଡବେ ।
ହୋଇଛି ଉତ୍ତମ,
ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ, ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣ
କୌରବ ନାୟକ ବେଳେ
କରିଅଛୁଁ ରଣ ମମତାରେ,
ଏବେ କର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ସେନାପତି
ନିରପେକ୍ଷ ରଣ-ତୃଷ୍ଣା
ମେଣ୍ଟିବ ଏଥର ।
ହେ ଅର୍ଜୁନ, କିମ୍ପା ମ୍ଳାନ
ନିରୁତ୍ସାହ ଦେଖେଁ କିମ୍ପା ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଶୋକେ
ଅଧୀର ହୋଇଛି ପାର୍ଥ ।

ଭୀମ— ନୁହେଁ ଏ ଶୋକର ବେଳ
ତେଣେ ବୈରୀ କରେ ଅସ୍ଫାଳନ
ନିଷ୍କ୍ରିୟତା ତ୍ୟାଗ କର
ଦୃଢ଼ ହସ୍ତେ କର ବୈରୀ ନାଶ ।

ସେଦିନ କଣ୍‌ବା ଶୋକ
ଯେଉଁ ଦିନ କୁରୁବଂଶ ନଜଳାକୁ ବଂଶ ।
ତୁ ଫାଲ୍‌ଗୁନୀ,
ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଭୁଲିଗଲୁ
ଦ୍ୟୁତ-କ୍ରୀଡ଼ା ସଭାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

ଅର୍ଜୁନ—ନା-ନା ଭୁଲି ନାହିଁ
ଭୁଲିବି ବି ନାହିଁ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ଲାଞ୍ଛନା
ଦ୍ରୌପଦୀର ଅପମାନ
ଲେଖାଅଛି ତାହା ବକ୍ଷ ପଞ୍ଜରେ ପଞ୍ଜରେ—
ମାତ୍ର ଗୁରୁବଧ ହେତୁ
ଶୋକାତୁର ହୁଅଇ ଅନ୍ତର ।

ଭୀମ— ଯୁଦ୍ଧ ଅବସାନ ପରେ
ଶୋକମଗ୍ନ ହେବ ପଛେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହଇ ସମୟ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ— ଉପଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ ତବ ଅଟେ ବୃକୋଦର ।
ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ କ୍ଷତ୍ରି କରେ ଶୋକ,
ହାସ୍ୟମୁଖେ ପୁଣି ଦିଏ ବଳି,
ହୃଦୟ ବାନ୍ଧି ପାଷାଣେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶୋକ ପ୍ରକାଶେ
କୃପାଣର ଧାରେ,
ହତ ଅଭିମନ୍ୟୁ—
ତଥାପି ମୁଁ ସ୍ଥିର ଅଛି ଅଶ୍ୱ ରଜ୍ଜୁଧରି ।
ଚକ୍ଷୁ ମୋର ଶୁଷ୍କ ମୋର ସମର ଉତ୍ତାପେ ।

ଅର୍ଜୁନ—ମିଳି ସପ୍ତରଥୀ ମାରିଛନ୍ତି ଅଭିମନ୍ୟୁ ମୋର—
ହେ କେଶବ, ସତ୍ୟକଥା ଏକ ଦେଇଛ ସୁଝାଇ
ବ୍ୟୂହମୁଖେ ରହିଥିଲା ଜୟଦ୍ରଥ
ଆଜି ଘରପାରେ କରୁଛି ଶୟନ ।
ହେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଣ୍ଡବ !
ଶତ ବଜ୍ର କର ଆବାହନ
ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗେ ଗର୍ଜି ଉଠୁ
ସପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ବାରି—
ଭୀମ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ କରୁ ହେ ପ୍ରଗ୍ୱର
କାଲି ଦିନେ କର୍ଣ୍ଣ ବଧ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଯାଅ ଦୁଇ ଭାଇ, ଦେଖ ଯାଇଁ—
କାହିଁ ଗଲେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ହୁଏ ଅନୁମାନ
ଗୁରୁବଧେ ନିର୍ଜନରେ କରୁଛନ୍ତି ଶୋକ ।
ଭୀମ—ଆସ ପାର୍ଥ ଧନଞ୍ଜୟ ।
ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷରକ୍ତ ଢାଳି
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କର ଶୋକ ଅଗ୍ନି
କରିବ ନିର୍ବାଣ
ଆସ ଭାଇ ତ୍ୱରା ।

(ଭୀମ ଓ ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସର୍ବ ଅସ୍ତ୍ରର ଆଧାର ମୁହିଁ । ଅର୍ଜୁନ ଆଜି କର୍ଣ୍ଣ ବଧ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା । ହେଲେ କର୍ଣ୍ଣ ବଧ ତ ସହଜ ସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସହଜାତ-କବଚ-କୁଣ୍ଡଳଧାରୀ ମହର୍ଷି ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ

କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ଦେବତାମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସାଧ୍ୟାତୀତ ।
ତା'ହେଲେ ମୋର ଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର କଳ୍ପନା ଯେ
ବିଫଳ ହୋଇଯିବ—ସମସ୍ତ ପଣ୍ଡ ହେବ ।

(କୁନ୍ତୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କହ ମାତା,
କିବା ପ୍ରୟୋଜନେ ଆଗମନ ତବ ?
ଶୁଷ୍କ ମୁଖ, ଭୟ ଭୀତ ସଙ୍କୁଚିତ ମତି
ମହାରଣେ ଦ୍ରୋଣ ଗୁରୁ ହତ
ପୁତ୍ରମାନେ ବିଜୟୀ ତୁମର
ତେବେ କିମ୍ପା ଦେଖେଁ ନିରାନନ୍ଦ ?

କୁନ୍ତୀ—ହେ ମାଧବ,
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହୋଇ ତୁମେ
ନ ବୁଝ କି ଅନ୍ତରର ବ୍ୟଥା ?
ପୁତ୍ରମାନେ ବିଜୟୀ ମୋହର ସତ୍ୟ,
କିନ୍ତୁ ନାରାୟଣ,
କାଲି ରଣେ ଭ୍ରାତୃରଣେ କମ୍ପିବ ଧରଣୀ
ଭାଇ, ଭାଇ ଶିରେ ତୋଳିବ କୃପାଣ—
ମାତା ହୋଇ ନିରୁଦ୍‌ବେଗେ ଦେଖିବି କିପରି
ସେହିଁ ଦାନବୀୟ ଲୀଳା ?
କହ ହେ କେଶବ,
ନାରୀ ବୋଲି ସହିବାର ସୀମା
ହେବ କି ଅସୀମ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମାତା,
ଏତେ ଦିନ ନ ପ୍ରକାଶି ଯାହା

ରଖିଛ ଗୋପନପୁରେ—
ଅନ୍ତରର ନଭୃତ ପ୍ରଦେଶେ
ଆଜି ଯଦି କର ତା ପ୍ରକାଶ
ଧର୍ମରାଜ ସିଂହାସନ ସମର୍ପିବ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ଚରଣେ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ହେବ କଳ୍ପନା ମୋହର ।
ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନର—ମହା ଆୟୋଜନ
ହୋଇବ ନିମିଷେ ପଣ୍ଡ ।
ତୁମେ ହେବ ତାହାର ନିମିତ୍ତ ।
କୁନ୍ତୀ—ତେବେ କୃଷ୍ଣ କହୁଛ ଏହାହିଁ
ପୁତ୍ରବଧ ଦେଖିବାକୁ ହେବ ମୋତେ ।
ତୁମେ ଜାଣ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ କର୍ଣ୍ଣ
ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ,
ତ୍ରିଭୁବନେ ନାହିଁ କେହି ସମକକ୍ଷ ତାର ।
ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ଜନନୀ ମୁଁ
ପୁତ୍ରଶୂନ୍ୟ ହେବି କାଲି ରଣେ ?
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବୃଥା ଚିନ୍ତା ମାତା,
ଅର୍ଜ୍ଜୁନକୁ ବଧିବାକୁ
ତ୍ରିଭୁବନେ ନାହିଁ କେହି ପାର ।
କୁନ୍ତୀ—ଅନ୍ୟ ଚାରିପୁତ୍ରେ ?
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଧର୍ମରାଜ ରକ୍ଷିତ ସମସ୍ତେ ।
କୁନ୍ତୀ—କିନ୍ତୁ କର୍ଣ୍ଣ ?
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମାଗୋ, ପକାଇଲ ଚିନ୍ତାର ସାଗରେ ।
କିନ୍ତୁ ଦେବୀ,

ନାଶ ହୁଏ ଯଦି କର୍ଣ୍ଣ
କିପାଁ ଶୋକ—କିବା ଖେଦ ?
ଚିରଶତ୍ରୁ ପଞ୍ଚପୁତ୍ରଙ୍କର,
ଆଉ ତମେ ବି ତ ମାତା
ପାଳି ନାହିଁ ମାତୃସ୍ନେହେ ତାକୁ ?

କୁନ୍ତୀ— ଜାଣଇ ମୁଁ, ହେ କେଶବ
ତୁମେ ଜଗତର ଜନକ ଜନନୀ
ତେବେ କିପାଁ ବୁଝୁ ନାହିଁ ଜନନୀର ବ୍ୟଥା ?
ଜନନୀର ସ୍ନେହେ ପାଳି ନାହିଁ ତାକୁ, ସତ୍ୟ—
ମୁଖ ତାର ଦେଖି ନାହିଁ, ସତ୍ୟ—
କିନ୍ତୁ ନାରାୟଣ,
ମା'ଆର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟେ
ନିମିଷକ ସୃଷ୍ଟି
ଗଢ଼ିଛି ତାହାକୁ,
ସେହି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ସନ୍ତାନ ମୋହର ।
କଳ୍ପନାରେ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ କରି ପାନ
ହୋଇଛି ବର୍ଦ୍ଧିତ
ତିଳେ ତିଳେ ଦିନ, ମାସ, ବର୍ଷ ବ୍ୟାପି
କଳ୍ପନାରେ ରହିଅଛି ସଦା
ମୋ ଅନ୍ତର ନିଭୃତ କୁଟୀରେ ।
କଳ୍ପନାରେ ଖେଳି, ହସି
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ଗୋଲାପ ସଦୃଶ
ହୋଇଛି ବର୍ଦ୍ଧିତ ।
ସେହି ଅଭାଗା ସନ୍ତାନ ମୋର

କାଲି ଉଣେ ଯେବେ ହୁଅଇ ନହତ—
ତେବେ କହ ହେ ମଧୁସୂଦନ—
ମାଆ ହୋଇ କିପରି ଧରିବି ପ୍ରାଣ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ମାତା,
ଅଛି ମାତ୍ର ଏକହିଁ ଉପାୟ
କିନ୍ତୁ ତାହା ଅତୀବ କଠିଣ
ପାରିବ କି ତୁମେ ?

କୁନ୍ତୀ—ପୁତ୍ରଶୋକ ଠାରୁ ସେ କି ଅଧିକ କଠିଣ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ କି ଏହି ମହାରଣୁ
ନିବର୍ତ୍ତାଇ ପାରିବ ଜନନୀ ?

କୁନ୍ତୀ—କିପରି ପାଇବି ତା' ଦେଖା ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ସାୟାହ୍ନେ ସମର ଗୁଡ଼ି
ଯାଏ ନିତି, ଯମୁନା ସଲିଳେ
ଦିବାକରେ ଦେବାପାଇଁ ଅର୍ଘ୍ୟ ।
ସେ ସମୟେ ଯାଇଁ ଗୋ ଜନନୀ
ଦିଅ ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମ ପରିଚୟ, ଆଉ
କର ଅନୁରୋଧ,
ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବନ୍ଧନେ ମିଳିବାକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସଙ୍ଗେ ।
ହୁଏ ଅନୁମାନ,
ହୁଏତ ସେ ଅନୁରୋଧ ତବ
ନ ପାରିବ ଏଡ଼ି ।

କୁନ୍ତୀ—ହେ କେଶବ, ତବ ଆଜ୍ଞା କରିବି ପାଳନ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—କୁନ୍ତୀ, ତୁମର ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ପୁତ୍ରଶୋକର କାରଣ ହେବ । ସହଜାତ-କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ଯାହା କର୍ଣ୍ଣକୁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ସାଧ୍ୟାତୀତ ବଧିବାକୁ ଉଣେ । ଦେଖେଁ, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯଦି ତା'ର କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ଭିକ୍ଷା କରି ଆଣି ପାରେଁ । କୁନ୍ତୀ, ତୁମେ, ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ର, ମେଦିନୀ ଓ ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ-ରାମଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଏବଂ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ; ଏହି ଛ'ଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରାହିଁ କର୍ଣ୍ଣର ନିପାତ ହେବ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ଜାହ୍ନବୀର ତୀର]

(ସମୟ-ସାୟାହ୍ନ—କର୍ଣ୍ଣ ଓ କୁନ୍ତୀ)

କର୍ଣ୍ଣ—ପୁଣ୍ୟ ଜାହ୍ନବୀ କୂଳରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ରବି
ବନ୍ଦାପନା ଆଶେ, ଆସିଛି ମୁଁ,
କର୍ଣ୍ଣ ନାମ ମୋର—ରାଧାର ନନ୍ଦନ
ହୀନ ଅଧିରଥ ସୁତ । କିନ୍ତୁ କହ ଦେବୀ,
କିଏ ତୁମେ, କିବା ପ୍ରୟୋଜନେ—
ଆସିଛ ମୋ ପାଶେ ?

କୁନ୍ତୀ—ବତ୍ସ, ଭିକାରିଣୀ ମୁହିଁ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ବତ୍ସ ବୋଲି ଡାକିଛ ଏ ଦାସେ
ଘେନ ନମସ୍କାର ମୋର ।
କଣ୍ଠସ୍ୱର ତବ ଶୀହରଣ ଆଣେ ମନେ
ସାରା ଅଙ୍ଗ କମ୍ପେ ମୋର ଆନନ୍ଦେ-ପୁଲକେ ।
କହ ମାତା କିଏ ତୁମେ ?

କୁନ୍ତୀ—ବତ୍ସ, ମୁହିଁ କୁନ୍ତୀ—
କର୍ଣ୍ଣ—ପାର୍ଥର ଜନନୀ ?
କହ ମାଗୋ ପଞ୍ଚ-କେଶରୀ ଜନନୀ,
ପାଣ୍ଡବ ଈଶ୍ୱରୀ, ଧାନା ଭିକାରଣୀ ବେଶେ—
କୁନ୍ତୀ—ହଁ ବତ୍ସ, ଅର୍ଜୁନ ଜନନୀ, କର ନାହିଁ ଦ୍ୱେଷ—
କର୍ଣ୍ଣ—କହ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଏ ଯେ ରଣଭୂମି
ମୁଁ ଅଟଇ ପୁଣି କୁରୁ ସେନାପତି ।
କୁନ୍ତୀ—ପୁତ୍ର, ଭିକ୍ଷା ଅଛି, ବିଫଳ କରନା ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଭିକ୍ଷା ! କହ କିବା ଭିକ୍ଷା ?
ଆପଣା ପୌରୁଷ ଛଡ଼ା—ଧର୍ମ ଛଡ଼ା—
ଆଉ ଯାହା କର ଭିକ୍ଷା
ନିବେଦିବି ଚରଣେ ତୁମର ।
କୁନ୍ତୀ—ଆସିଛି ତୋତେ ନେବାକୁ ।
କର୍ଣ୍ଣ—କେଉଁଠାକୁ ?
କୁନ୍ତୀ—ତୃଷିତ—ଚାପିବି ବୁକେ, ନେବି ମାତୃକୋଡ଼େ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ପଞ୍ଚପୁତ୍ରେ ଧନ୍ୟ ତୁମେ ମହାଭାଗ୍ୟବତୀ,
ମୁହିଁ କୁଳ-ଶୀଳ ହୀନ, ହୀନ ସୂତର ନନ୍ଦନ
ମୋତେ ରଖିବ କେଉଁଠି ?
କୁନ୍ତୀ—ସର୍ବ ଉଚ୍ଚଭାଗେ,
ତୋତେ ବସାଇବି ନେଇ ସର୍ବପୁତ୍ର ଆଗେ
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ତୁହି ।
କର୍ଣ୍ଣ—କହ, କେଉଁ ଅଧିକାର ବଳେ
ପଶିବି ସେ ସ୍ଥାନେ ?
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ସମ୍ପଦେ

ବଞ୍ଚିତ ଅଟନ୍ତି ଯେହୁ
ମାତୃସ୍ନେହ ଧନେ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ
ଖଣ୍ଡିବ କିପରି ? ସେ ଯେ ବିଧାତାର ଦାନ ।

କୁନ୍ତୀ—ଆରେ ପୁତ୍ର ମୋର,
ବିଧାତାର ଅଧିକାର ଘେନି
ଆସିଥିଲୁ ଏହି କୋଳେ ଦିନେ ।
ସେହି ଅଧିକାରେ ଆ' ଫେରି
ସଗୌରବେ—ଆ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ
ସମସ୍ତ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମାତୃ ଅଙ୍କେ ମମ
କର ଅଧିକାର ।

କର୍ଣ୍ଣ—ହେ ଦେବୀ ତୁମର ବାଣୀ
ଲାଗେ ସ୍ୱପ୍ନ ସମ ।
ଚାହିଁ ଦେଖ, ଅନ୍ଧକାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଏ ଧରା
ଶବ୍ଦହୀନା ପୁଣ୍ୟ ଭାଗୀରଥୀ ।
ଘେନିଯାଅ ମୋତେ କେଉଁ ମାୟାଚ୍ଛନ୍ନ-ଲୋକେ ।
ବିସ୍ମୃତ ଆଳୟେ, ଏକ ଚେତନା ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ ।
ପୁରାତନ ସତ୍ୟସମ ତବ ବାଣୀ—
ସ୍ପର୍ଶକରେ ମୁଗଧ ଚିତ୍ତ ମମ ।
ହେ ପଞ୍ଚଜନନୀ,
ସତ୍ୟ ହେଉ, ସ୍ୱପ୍ନ ହେଉ
ଆସ ସ୍ନେହମୟୀ—ରଖ କ୍ଷଣକାଳ
ତୁମର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଲଲାଟେ-ଚିବୁକେ ।
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ଲୋକ ମୁଖୁଁ,
ଜନନୀର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ମୁହିଁ ।

କାଲି ପ୍ରାତେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇବ ରଣ—ହେବ ମହାରଣ
ଆଜ ସନ୍ଧ୍ୟେ, ଅର୍ଜୁନ ଜନନୀ କଣ୍ଠୁ—
କପାଁ ଶୁଣିଲି ମୋ ମାତା କଣ୍ଠ ସ୍ନେହ ବୋଲା ସ୍ୱର ?
ମୋର ନାମ ଡାକ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ହୋଇ
ବାଜେ କର୍ଣ୍ଣେ ତବ ।
ଚିତ୍ତ ମୋର ଆଚମ୍ବିତେ ପଞ୍ଚଭ୍ରାତୃ ସ୍ନେହେ
ଉଠଇ ଉଥଳି ।
କୁନ୍ତୀ—ତେବେ ଆସ ବତ୍ସ—ଆ ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଯିବ ମାଗୋ, ସୂଳ ଯିବ କିଛି ନ ପଚାରି
ନ କର ସଂଶୟ କିଛି, ନ କର ଭାବନା ।
ଦେବୀ, ତୁମେ ମୋର ମାତା
ତୁମର ଆହ୍ୱାନେ ଜାଗିଛି ମୋ' ଅନ୍ତରାତ୍ମା—
ଆଉ ଶୁଭୁ ନାହିଁ କାନେ,
ଯୁଦ୍ଧଭେରୀ, ଜୟଶଙ୍ଖ ।
ମିଥ୍ୟା ହୁଏ ମନେ ରଣ ହିଂସା, ଜୟ ପରାଜୟ ।
କହ ମାଗୋ, କହ ଆଜ ଥରେ
ମୁହିଁ ଅଟେ ପୁତ୍ର ?
କୁନ୍ତୀ—ହଁ ପୁତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରଥମ ତନୟ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜେ ଜନମ ତୋହର ।
କର୍ଣ୍ଣ—କପାଁ ତେବେ ଫିଙ୍ଗିଦେଲ ମୋତେ
ଦୂରେ—ଅଗୌରବେ—
କୁଳହୀନ ମାନହୀନ—ମାତୃସ୍ନେହ ହୀନ
ଅନାତ୍ମୀୟ ଭବେ କମ୍ପା ଚରନ୍ଦନ—
ଭସାଇଣ ଦେଲ ମୋତେ ଅବଜ୍ଞାର ସ୍ରୋତେ ?

କମ୍ପା କରୁଛର ?
ଲଜ୍ଜା ତବ ଭେଦକରି ଅନ୍ଧକାର ସ୍ତର
ପରଶ କରୁଛି ମୋର ସର୍ବାଙ୍ଗେ ମାରବେ
ମୁଦ୍ରିତ କରେ ମୋର ଚକ୍ଷୁ ।
ଥାଉ ତେବେ କୁହ ନାହିଁ—
କାହିଁକ ତେଜିଲ ମୋତେ ?
ବିଧିର ପ୍ରଥମ ଦାନ—
ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ମାତୃସ୍ନେହ—
କମ୍ପା ସେହି ଦେବତା ବାଞ୍ଛିତ ଧନ
ଆପଣା ସନ୍ତାନ ପାଖୁଁ କରିଲ ହରଣ ?
ଥାଉ, ଥାଉ ସେହି ଅଜ୍ଞାତ କାହାଣୀ
ଅଜ୍ଞାତ, ଅଜ୍ଞାତ ମଧ୍ୟେ ରହୁ ଲୁକ୍କାୟିତ ।
କୁହ ତେବେ,
ଆଜ କମ୍ପା ଆସିଛ ନେବାକୁ ଫେରେଇ ?
କୁନ୍ତୀ— ତୋତେ ତୋଳନେବ ବକ୍ଷେ ବୋଲି
ଏ ସୁଖ ଆଶାରେ ପୁତ୍ର ଅସି ନାହିଁ ମୁହିଁ ।
ଆସିଛି ମୁଁ ଫେରାଇ ନେବାକୁ
ତୋର ନଜ ଅଧିକାରେ ।
ସୂତପୁତ୍ର ନୋହୁ ତୁହି
ତୁହି ଅଟୁ ରାଜାର ନନ୍ଦନ ।
ଦୂର କରି ଦେଇ ସବୁ ନନ୍ଦା—ଅପମାନ
ଆ—ଭୂଲିଆ ପୁତ୍ର ପଞ୍ଚଭ୍ରାତା ପାଶେ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ମା ଗୋ,
ସୂତପୁତ୍ର ମୁହିଁ, ରାଧା ମୋର ମାତା,

ଏହାଠାରୁ ଲେଡ଼ା ନାହିଁ ଅଧିକ ଗୌରବ ।
ପାଣ୍ଡବ ପାଣ୍ଡବ ରହୁ, କୌରବ—କୌରବ
ଈର୍ଷା ମୁଁ ନ କରେଁ କା'କୁ ।

କୁନ୍ତୀ—ଆ ପୁଅ,
ନିଜ ରାଜ୍ୟ ବାହୁବଳେ କର ତୁ ଉଦ୍ଧାର
ଆଲଟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପକାଇବ ଯୁଧିଷ୍ଠିର,
ଶୁଭ୍ରଛତ୍ର ଭୀମ ଧରିବ ତୋ' ଶିରେ,
ବୀର ଧନଞ୍ଜୟ ହୋଇବ ସାରଥୀ ରଥେ,
ଧୌମ୍ୟ ପୁରୋହିତ ଗାଇବେ ରେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଗାନ ।
ତୁହି ଶତ୍ରୁଜିତ୍, ରହିବୁ ତୁ ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରତାପେ
ପଞ୍ଚଭ୍ରାତ ସଙ୍ଗେ ।
ଅସପତ୍ନ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ରତ୍ନସିଂହାସନେ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ସିଂହାସନ !
ସୁର, ନର, କିନ୍ନର-ଗନ୍ଧର୍ବ ବାଞ୍ଛିତ
ମାତୃସ୍ନେହ, ଯେବା ହୋଇଛି ବଞ୍ଚିତ
ତାକୁ ମାଗୋ ଦିଅ ପୁଣି ରାଜ୍ୟର ଆଶ୍ୱାସ ?
ଦିନେ ଯେଉଁ ସମ୍ପଦରୁ କରିଛ ବଞ୍ଚିତ
ବୃଥା ମାତା
ସେ ସମ୍ପଦ ଫେରାଇବା
ତୁମ ସାଧ୍ୟାତୀତ ।
ମାତା, ଭ୍ରାତା, ରାଜକୁଳ
ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାଗୋ କରିଛ ନିର୍ମୂଳ
ମୋର ଜନ୍ମ କ୍ଷଣେ ।
ସୂତ ଜନମାକୁ ଭୁଲି

ରାଜ ଜନନୀଙ୍କୁ ଯଦି କରେ ମାତୃ ସମ୍ବୋଧନ—
ସତ୍ୟେ ବଦ୍ଧ କୁରୁପତି ପାଶୁଁ
ଧାଏଁ ଯଦି ସିଂହାସନ ଆଶେ—
ତେବେ ଶତ ଧିକ୍ କର୍ଣ୍ଣ ନାମେ ।

କୁନ୍ତୀ—ହାୟ ଭାଗ୍ୟ,
ଏ କି ସୁ-କଠିଣ ଦଣ୍ଡ ତବ ?
ଏ କି ଅଭିଶାପ !

କର୍ଣ୍ଣ—ଶୁଣ ମାତଃ, କର ନାହିଁ ଶଙ୍କା
କହୁଛି ମୁଁ, ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ହୋଇବ ବିଜୟ
ଆଜି ଏହି ରଜନୀର ତିମିର ଫଳକେ
କରୁଛି ମୁଁ ପାଠ, ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ଫଳ ।
ଏହି ଶାନ୍ତ ସ୍ତବ୍ଧ କ୍ଷଣେ, ଅନନ୍ତ ଆକାଶୁଁ
ଦେଖା ଦିଏ ମନେ,
ଜୟହୀନ ଚେଷ୍ଟାର ସଙ୍ଗୀତ,
ଆଶାହୀନ କର୍ମର ଉଦ୍ୟମ,
ଦେଖୁଛି ମୁଁ ଶାନ୍ତିମୟ
ଶୂନ୍ୟ ପରିଣାମ ।
ଯେ ପକ୍ଷର ପରାଜୟ ଦେଖୁଛି ମୁଁ,
ଶୂନ୍ୟାକାଶେ ନକ୍ଷତ୍ର ଫଳକେ
ସେ ପକ୍ଷକୁ ପରିତ୍ୟାଗ ଆଶେ
କରନା ଆହ୍ୱାନ ।
ଜୟୀ ହୁଅନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡବ, ହୁଅନ୍ତୁ ସେ ରାଜା,
ମୁଁ ରହିବି ନିଷ୍ଫଳର, ହତାଶଙ୍କ ଦଳେ—
ଖ୍ୟାତିହୀନ, କୀର୍ତ୍ତିହୀନ ପରାଭବ ଆଶେ ।

ମାତ୍ର ଏତିକି ଆଶୀର୍ବାଦ କରଯାଅ ମୋତେ,
ଜୟ ଲଭେ, ଯଶୋଲାଭେ, ରାଜ୍ୟ ଲାଭେ ଯେସନେ
ନ ଭୁଲଇଁ ସତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଅଦୃଷ୍ଟ ଲିପି !
ମା ଗୋ ଲୁହଇ ଏ ପରିଚୟ—
ନିଜ ହସ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁ ଶାସ୍ତି—
ଦେଇଗଲ ଅଭାଗା ସନ୍ତାନେ ।
ମନେ ରଖ ମାତ—
କାଲି ରଣ କରାଳ ଅଙ୍ଗନେ
ହେବ ମୃତ କର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ପାର୍ଥ ।
କିନ୍ତୁ ମାତା ରହିବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ
ଗଉରବ ତବ
ପଞ୍ଚ-ପୁତ୍ର ଜନନୀ ସ୍ୱରୂପେ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ)
କୁନ୍ତୀ—ପୁତ୍ର—ହାୟ, ଅଭିମାନୀ ପୁତ୍ର ମୋର । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ କକ୍ଷ]

ପ୍ରାର୍ଥନାରତା ପଦ୍ମା—

ଜୟ ଶିବ ଶଙ୍କର ସୁର ନର ବନ୍ଦିତ
ଜୟ ଜୟ ଶ୍ମଶାନଚାରୀ
ଦେବ ଦିଗମ୍ବର ଶଙ୍କର ସ୍ମରହର
ନୀଲ-କଣ୍ଠ ଭୁଜଙ୍ଗଧାରୀ ।

ଗିରୀଶ ବନ୍ଦିତ ଶଶାଙ୍କ ଲାଞ୍ଛିତ
ଜଟାଜୂଟ ଶୋଭିତ ଶିରେ ଗଙ୍ଗା ବାହିତ
କଳୁଷ ନାଶନ ଶମନ ସୁ-ଶାସନ
ହେ ଗୌରୀ ମନ-ପ୍ରାଣ-ହାରୀ ।
ହେ ଆଶୁତୋଷ ଦେବେଶ ମହେଶ
ଯୋଗେଶ ଉମେଶ ଅଶେଷ ବିଶେଷ
ଭସ୍ମ ଆଚ୍ଛାଦିତ ମନ୍ଦାର ଶୋଭିତ
ଦୁଃଖିଜ୍ଞ ଦୁଃଖ ନାଶକାରୀ ।

(ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷେ ନମସ୍କାରାନ୍ତେ, ଛଦ୍ମବେଶୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ମା,

ପଦ୍ମା—(ଚମକି) କିଏ ଆପଣ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ପରେ ଜାଣିବ, ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ । ସ୍ନେହାନ୍ଧ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିପାରିଲି ନାହିଁ । ଆସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ଗତ କାଲି ରାତ୍ରେ ତମର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସାବଧାନ କରି ଦେଇଛି, ତଥାପି ମା, ମନ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତମକୁ ମା, ସାବଧାନ କରିଦେବାକୁ ଆସିଛି ।

ପଦ୍ମା—ତାଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇ ସାବଧାନ କରି ଯାଉନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଅତି ବିଶେଷ କାରଣରୁ ମା, ତୁମ ସ୍ୱାମୀ ଜାଗ୍ରତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ଦେଖା ଦେଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ନଚେତ୍ ତୁମର ସାହାଯ୍ୟ କାହିଁକି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ?

ପଦ୍ମା—ସେ ତ ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ରଣଯାତ୍ରା କରିବେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଅଛି । ତୁମେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଯାଅ ଶୀଘ୍ର । ଦେଖ, ରଥକୁ ଉଠିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ତାଙ୍କର ଦେଖା ନ ହୁଏ । ତମ ସ୍ୱାମୀ ତ ସତ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ, ଯିଏ ଯାହା ଗୁହାଁବ ସେ ତାକୁ ବିମୁଖ କରିବେ ନାହିଁ । ଜାଣନା ମା, ଆଜି ଯିଏ ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ଆସିବ, ସେ ତୁମର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଗୁହାଁବ—ଅର୍ଥାତ୍ ତମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସହଜାତ କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ଗୁହାଁବ । ଯଦି ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆସନ୍ନ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗୁହଁ, ତେବେ ପ୍ରାସାଦ ଦ୍ୱାର ସବୁ ରୁଦ୍ଧ କରିଦିଅ । ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କୁ ତମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଦିଅ ନାହିଁ । ଯଦି ଏହା କରି ପାରିବ, ତେବେ ତୁମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ—ସେ ତ୍ରିଭୁବନ ବିଜୟୀ ହେବେ ।

ପଦ୍ମା—କିଏ ମହାଭାଗ ଆପଣ ?

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ପରେ ଜାଣିବ, ଶୀଘ୍ର ଯାଅ ।   (ପଦ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ—ଇନ୍ଦ୍ର, ଦେଖିବି ମୁଁ କିପରି ତୁମେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ?   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପଦ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ପଦ୍ମା—କାହିଁଗଲେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଦେବତା ?

(ନପୁଂସକର ପ୍ରବେଶ)

ନପୁଂସକ—ମତେ ଚିହ୍ନି ପାରୁଛ ?

ପଦ୍ମା—କ୍ଷମା କର, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ଚିହ୍ନିବାକୁ ବେଳ ନାହିଁ । ହଁ ତ, ତମକୁ କେଉଁଠି ଦେଖିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଛି ? ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହେଁ, ମୁଁ ଯାଉଛି । ପରେ ଆସିବ—ସେତେ-ବେଳେ ମୁଁ ତୁମକୁ ଚିହ୍ନିବି ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନସୂତ—ପଦ୍ମା, ତୁମେ ଭିକ୍ଷୁକଙ୍କୁ ପ୍ରାସାଦରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଧାଇଁଛ ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ବନ୍ଦକରି ଦେବା-ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଜାଣନା ପଦ୍ମା, ମହାକାଳଙ୍କ ପଥ ସର୍ବଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ । କେହିହି ତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ନିରୋଧ କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଲୋକ-ଲୋଚନର ଅନ୍ତରାଳରେ ସେ ପଥ ଚିର-ଉନ୍ମୁକ୍ତ—ଚିର ଆଲୋକିତ । ସେଥିପାଇଁ ତ ସମ ସର୍ବଜୟୀ ! ଯାଉଛି ମୁଁ, ଛଦ୍ମବେଶୀ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବାଟ କଢ଼େଇ ନେଇ ଆସେଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପଦ୍ମାର ପ୍ରବେଶ)

ପଦ୍ମା—ମନ୍ତ୍ରୀ—ରାଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ଆସିଲି, ପ୍ରାସାଦର ଦ୍ୱାର ରୁଦ୍ଧ କରିଦେବା ପାଇଁ । ଯାଉଛି ମୁଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ରଣସଜ୍ଜା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ଆସେଁ । ହେ ଅପରିଚିତ ଦେବତା, ଦୁଃଖିନୀ କୋଟି ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି, ଆପଣ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ, ମୋର ସ୍ୱାମୀ ଯେପରି ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ନ ହୁଅନ୍ତୁ । ହେ ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବ—ସର୍ବବିଘ୍ନ ବିନାଶକ । ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିଘ୍ନ ଦୂର କର ପ୍ରଭୁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ପ୍ରାସାଦ]

(କର୍ଣ୍ଣ ଯୁଦ୍ଧ ସଜ୍ଜାରେ ସଜ୍ଜିତ ଓ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଇନ୍ଦ୍ର)

କର୍ଣ୍ଣ—କଣ କହିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚାହିଁ ମୋର କବଚ କୁଣ୍ଡଳ ?

ଇନ୍ଦ୍ର—ହଁ, କବଚ କୁଣ୍ଡଳ ।

କର୍ଣ୍ଣ—କିବା ତବ ପ୍ରୟୋଜନ କବଚ କୁଣ୍ଡଳେ ମମ ?
ଇନ୍ଦ୍ର—ଜାଣେ ମୁହିଁ ତୁମେ ସତ୍ୟବାଦୀ
ଦାନ ତବ ବିଖ୍ୟାତ ଭୁବନେ
ପ୍ରାର୍ଥୀବର୍ଗେ ନକର ନିରାଶ—
ପ୍ରୟୋଜନେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ?
ଛିନ୍ନ କରି କବଚ କୁଣ୍ଡଳ
ଦିଅ ମୋତେ ଭିକ୍ଷା ।
କର୍ଣ୍ଣ—ଶୁଣ ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଗତକାଲି ନିଶି ଶେଷେ ଦେଖିଛି ମୁଁ—
ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପନ ।
ପୂର୍ବାଶାର ଦ୍ୱାର ମୁକ୍ତ କରି
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଏକ ପୁରୁଷ ପ୍ରବର
ସ୍ନେହ-ବିଗଳିତ କଣ୍ଠେ ସାବଧାନ କରି
କହିଗଲେ,
"ବତ୍ସ,
କାଲି ପ୍ରାତେଃ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଯଦି କେହି
ଭିକ୍ଷା ମାଗେଁ କଛୁ,
ନିଃସଂଶୟେ ବିମୁଖ କରିବ ତାକୁ ।"
ଆଜି ବୁଝୁଛି ମୁଁ ଅର୍ଥ ତା'ର
ଦିବାଲୋକ ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।
ହେ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଜାଣିଛ କି, କି ପଦାର୍ଥ ମାଗୁଅଛ ଭିକ୍ଷା ?
ଇନ୍ଦ୍ର—ଜାଣେ—କବଚ କୁଣ୍ଡଳ ।
କର୍ଣ୍ଣ—ନା—ନା, ଜାଣି ନାହିଁ କଛୁ ।

ଅବା ଜାଣ ସମୁଦାୟ,
ଜାଣି ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ମୋର ଆସିଛ ନେବାକୁ ।
ଆଜ ଯଦି ଦାନକରେଁ କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ
ଜାଣ ନିଶ୍ଚେ ଆଜ ରଣେ କର୍ଣ୍ଣର ନିଧନ ।
ଏବେ ଦେଖ ଚିନ୍ତାକରି,
ଯଦି ପାର, ବାକ୍ୟ ତବ କର ପ୍ରତ୍ୟାହାର ।
ଭିକ୍ଷା ନୁହଁ ନାହିଁ ମୋର କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ।

ଇନ୍ଦ୍ର—କିନ୍ତୁ ପ୍ରୟୋଜନ ମୋର ମାତ୍ର କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ବୁଝିଲି ମୁଁ, ପ୍ରୟୋଜନ କର୍ଣ୍ଣର ନିଧନ ।
ସେଥିପାଇଁ ଦ୍ୱିଜ, ଯଥାକାଳେ ଭିକାରୀର ବେଶେ
ଆସିଛ ହେ ମାଗିବାକୁ ଭିକ୍ଷା ।

(ପଦ୍ମାବତୀର ପ୍ରବେଶ)

ପଦ୍ମା—(ଭିକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତି) ଏ କଣ ? କିଏ ତୁମେ ?
ଆସିଲ କପରି ତୁମେ ? ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ?
ରୁଦ୍ଧ ଅଟେ ପ୍ରାସାଦର ଦ୍ୱାର ।

କର୍ଣ୍ଣ—ପଦ୍ମା, ଚିହ୍ନ କି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ?

ପଦ୍ମା—ଜାଣେ ନା ମୁଁ ସ୍ୱାମୀ,
ସର୍ବନାଶ ସମ୍ମୁଖେ ତୁମର ।
ନୁହେଁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ମହାକାଳ ଆସିଛନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଜାଣେ ନା ମୁଁ ।
ହୁଅନ୍ତୁ ସେ ମହାକାଳ ଅବା କାଳାନ୍ତକ ଯମ
ସତ୍ୟେ ବଦ୍ଧ ମୁହିଁ—ପାଳିବି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

ଆସ ଦ୍ୱିଜ, ନଅ ତୁମେ ସହଜାତ କବଚ-କୁଣ୍ଡଳ ମମ
ଆଜଠାରୁ କର୍ଣ୍ଣ ହେଉ, କବଚ ବିହୀନ ।

(କର୍ଣ୍ଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଦ୍ମା—କପରି ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏଠାରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ? କିଏ ତାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲା ?

(ନୟୂଡର ପ୍ରବେଶ)

ନୟୂଡ—ମୁହିଁ ପରା ।

ପଦ୍ମା—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭବେ) ତୁମେ—ତୁମେ ?

ନୟୂଡ—ଚହ୍ନି ପାରୁଛ ?

ପଦ୍ମା—ହଁ ଚହ୍ନିଛି—ଚହ୍ନିଛି ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବନମଧ୍ୟରେ ଚହ୍ନିଛି । ତୁମେ ରାକ୍ଷସୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଥ ଦେଖାଇ ଏଠାକୁ ନେଇ ଆସିଛ ?

ନୟୂଡ—ହଁ, ମୁହିଁ ତ ? ମୁହିଁ ତ ତମକୁ ପଞ୍ଚାଳକୁ ନେଇ ତମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଦେଇ, ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା-ମହାପାପରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ ମୋତେ ରାକ୍ଷସୀ କହୁଛ ?

ପଦ୍ମା—କିଏ ତୁମେ ପ୍ରହେଳିକାମୟୀ
ଛାୟା ସମ ରୁହ ସଙ୍ଗେ ମୋର ।
କେତେବେଳେ ଦେଖେ
ମମତାରେ ବଗଳତ ପ୍ରାଣ
କେତେବେଳେ ପିଶାଚୀ ସମାନ
ଭେଦ କରି ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ପ୍ରାଚୀର
ମୃତ୍ୟୁ ଡାକିଆଣ ଘରେ ।
କେତେବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାର
କେତେବେଳେ ଅବା ହାହାକାର

କଣ୍ଠେ ତବ ବାଜେ ସମସ୍ୱରେ ।
ଧରି ପଦ କରୁଛି ପ୍ରାର୍ଥନା—
କହ ତୁମେ କେବା ମାୟାବିନୀ—
କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଭ୍ରମ ହବାରଣି ?

(କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

କର୍ଣ୍ଣ—ଆଜ ଦାନ ସାର୍ଥକ ମୋହର,
ସବୁ ହେଲା ଶେଷ ପଦ୍ମାବତୀ
ସବୁ ହେଲା ଶେଷ ।
(ନିୟତି ଆଡ଼େ) ଏ କଣ ?
ସେଦିନ ତୁମେ ତାପସ ତନୟା
ଗୋଧୂଳି ଆଚ୍ଛନ୍ନ ବଣେ
ତୁମେହିଁ ତ ମାୟାମୃଗ ଦେଖାଇଣ ଥିଲ
ସମ୍ମୁଖେ ମୋହର ।
ଆଜି ପୁଣି ଆସିଅଛ ବନାଶିବା ପାଇଁ
ମାୟା-କାୟା ମୋର ?
କହ, କିଏ ତୁମେ—
ଦିଅ ତବ ସତ୍ୟ ପରିଚୟ ।

ନିୟତି—ନିୟତି ।

ପଦ୍ମା—(ଚମକି) ନିୟତି !

କର୍ଣ୍ଣ—ନିୟତି – ନିୟତି
ନାହିଁ ଭୟ ଆଉ
ଆଜି ରଣ କ୍ଷେତ୍ରେ ଛେଦିବି ମୁଁ ନିୟତି ବନ୍ଧନ ।

(ଦୃଶ୍ୟ ପତନ)

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

[ରଣକ୍ଷେତ୍ରର ଏକାଂଶ]

ଶକୁନି—ମୋର ବହୁ ଆକାଂକ୍ଷିତ—ବହୁ କଳ୍ପିତ ଧ୍ୱଂସ ବୀଜ ମହାଦ୍ରୁମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଫଳ ଫଳୁଛି । ମହାଝଡ଼ରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଫଳ ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ଆଜ କର୍ଣ୍ଣର ଭୀଷଣ ରଣ ସଂଗ୍ରାମ । ବାକି ରହିଲେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦୁଃଶାସନ । ଶହେ ଭାଇରୁ ମାତ୍ର ଦୁଇ, ଆଉ ମୋର ଶହେ ଭାଇରୁ ମୁଁ ଏକ ।

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ହେ ମାତୁଳ

ଆଜିକାର ରଣ ପରି ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ
ଅଦ୍ଭୁତ ସଂଗ୍ରାମ ।
କର୍ଣ୍ଣ ଆଜ କରୁଅଛି ମହାମାର ରଣ
ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ପାଣ୍ଡବ ସେନା,
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପଳାଇଛି ଭୟେ,
ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ନମିଳେ ସନ୍ଧାନ,
ଦେଖ କାହିଁଗଲା ସହଦେବ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ସେହି ବଧିବ ତୁମକୁ ।

ଶକୁନି—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ !

ମୁଁ ଶୁଣଇ ଖାଲି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର ହାହାକାର
ପିପାସିତ କଣ୍ଠରୁ ଚିତ୍କାର ।
ଦେଖେଁ କାହିଁଗଲା ସହଦେବ ?

ଆଜ ମୋର ମହା ମହୋତ୍ସବ
ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ଶଲ୍ୟର ପ୍ରବେଶ)

ଶଲ୍ୟ—ଅହୋଭାଗ୍ୟ !
ରଥୀଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶଲ୍ୟ ମୁହିଁ—
ମୁହିଁ ପୁଣି ହୀନ-ସୂତପୁତ୍ରର ସାରଥି !
କର୍ଣ୍ଣ ଧ୍ୱଂସ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
କପରି ମୁଁ ଦେଖାଇବ ବୀରତ୍ୱର
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଦର୍ଶନ ? (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

କର୍ଣ୍ଣ—(ନେପଥ୍ୟେ) ଧନ୍ୟ ପାର୍ଥ—ଧନ୍ୟ ଅଟେ ସାରଥି ତୋହର
ପଳାଇଲା କାହିଁ ପ୍ରାଣ ଭୟେ ।
କାହିଁ ଭୀମସେନ
ରକ୍ଷାକର ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ତୋହର ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର— (ନେପଥ୍ୟେ) କେଉଁଠି ଅର୍ଜୁନ — କାହିଁ ଗଲା
ଭୀମସେନ ? (ଦୃଶ୍ୟ ପତନ)

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

[ରଣକ୍ଷେତ୍ରର ସାଗାଂଶ]

(ଶକୁନି ଓ ଦୁଃଶାସନ)

ଶକୁନି—ତୁମେ ଭୀମସେନକୁ ଖୋଜୁଥିଲ ପରା ?
ସାରଥିକୁ କରବ ଆଦେଶ ଆଣିବାକୁ ରଥ ?

ଦୁଃଶାସନ—ରଥେ ମୋର ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ
କାହିଁଗଲା ଭୀମ,

ଆଜ ଦେଖିବ ମୁଁ କେତେ ପରାକ୍ରମ ତାର ।
ଆସ ହେ ମାତୁଳ !   (ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ସହଦେବଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ସହଦେବ—କାହିଁ ଗଲା ପାପିଷ୍ଠ ସୌବଳ
ଆଜ ନାହିଁ ନିସ୍ତାର ତାହାର ।
ଯେଉଁ କରେ ମାୟା ଅକ୍ଷ କରନ୍ତି ଛଳନା
ଆଜ ସେହି କର, ଶର ମୁଖେ କାଟି
ନିକ୍ଷେପିବି କୁକୁର ସମ୍ମୁଖେ ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଭୀମର ପ୍ରବେଶ)

ଭୀମ—ଆରେ ଆରେ ଦୁଃଶାସନ
କୌରବ କଳଙ୍କ,
ଆଜ ଦେଖିବି ମୁଁ ତିନିପୁରେ
କେ ରଖିବ ତୋତେ ?   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଶକୁନି ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ଶକୁନି—ଆଜ ରଣସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଜଇ ଭୀଷଣ
ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଉଠେ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ
ବିଶ୍ୱ-ଗ୍ରାସ ପାଇଁ ।
ଏହି ଏହି ଦୁଃଶାସନ
ଯୁଦ୍ଧ କରେ ଭୀମ ସଙ୍ଗେ ।
ଭୀମ, ରଖିଥିବୁ ମନେ—
ଦୁଃଶାସନ ବକ୍ଷ ରକ୍ତ ପାନ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତୋହର ।   (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଯୁଦ୍ଧ କରି କରି ଭୀମ ଓ ଦୁଃଶାସନର ପ୍ରବେଶ)

(ଦୁଃଶାସନ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବା, ଭୀମ ତାର ବକ୍ଷ ଉପରେ ବସି)

ଭୀମ—ଆରେ ହୀନ ପଶୁର ଅଧମ !
ଆଜି ପଡ଼େ କି ତୋ' ମନେ
ଦ୍ରୌପଦୀର କେଶ ଆକର୍ଷଣ ?
ମନେ ପଡ଼େ ସେ ଦିନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ବକ୍ଷ ରକ୍ତ ତୋର କରିବି ମୁଁ ପାନ,
ଆଜି ଆଜି
ଏହି ତୋର ବକ୍ଷରକ୍ତେ
ଉନ୍ମୁକ୍ତ ପାଞ୍ଚାଳୀ କେଶ
ହୋଇବ ବନ୍ଧନ ! (ଦୃଶ୍ୟ ପତନ)

ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ

[ରଣସ୍ଥଳ]

(ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ପ୍ରବେଶ)

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କାହିଁ ଗଲା ଦୁଃଶାସନ
ହୁଏ ମମ ଅନ୍ତର ବ୍ୟାକୁଳ
ନ ଦେଖି ତାହାକୁ ।

(ଶକୁନି ପ୍ରବେଶ)

ଶକୁନି—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ! ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ !

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଏ କଣ ମାତୁଳ—ଲଲାଟେ ରକ୍ତ ତିଳକ ?

ଶକୁନି—କେବଳ ଲଲାଟରେ ନୁହେଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । ଏ ହାତରେ ବୋଳି ହୋଇଛି । ଦେଖିଲ, ଚିହ୍ନି ପାରୁନ ଇଏ କା' ରକ୍ତ ? ଚିହ୍ନିପାରୁନା—ହାଃ ହାଃ ହାଃ

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କେଉଁ ଶତ୍ରୁ ରକ୍ତରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଛ ମାତୁଳ ? ସହଦେବ କଣ ମୃତ ?

ଶକୁନି—ସହଦେବ ନୁହେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଚିହ୍ନି ପାରୁନା ? ସହୋଦର ରକ୍ତ ! ତୁମରି ସହୋଦରର ରକ୍ତ । ଦୁଃଶାସନ ଆଉ ନାହିଁ । ମରିଛି—ମରିଛି । ଠିକ୍ ପଶୁ ପରି ଭୀମ ତାକୁ ମାରିଛି ।

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କଣ କହୁଛ ମାତୁଳ ? ଦୁଃଶାସନ ଆଉ ନାହିଁ । ଦୁଃଶାସନ—ଦୁଃଶାସନ—ଭାଇ—(ମୂର୍ଚ୍ଛା)

ଶକୁନି—ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ—ପ୍ରତିଶୋଧ ଏବେ ହୋଇବ ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ତୋର ଭାଙ୍ଗିବ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ତୋର ଉରୁଭଙ୍ଗ ବାକି ! ଆଉ ମୋର ଆକ୍ଷେପ ନାହିଁ—ଅନୁଶୋଚନା ନାହିଁ—ମୁଁ ଠିକ୍ କଡ଼ା କ୍ରାନ୍ତି ହିସାବ କରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଇଛି । ହାଃ—ହାଃ—ହାଃ । ତୁମେ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୁଅ ପିତା—ତୁମେ ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗ । ତମେମାନେ ଅନାହାରରେ ମରିଥିଲ, ଦେହରେ ଟିକିଏ ରକ୍ତ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରକ୍ତର ଢେଉ ବହି ଯାଉଛି । ହାଃ ହାଃ ହାଃ ଖାଲି ଲାଲଟାଳା ରକ୍ତ—କୌରବର ଶତଭ୍ରାତୃ ରକ୍ତ—ହାଃ—ହାଃ— । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—ଉଠ ଶେଷ ରକ୍ତ ତର୍ପଣ ଦେଇ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କର । ଶକୁନିର ପ୍ରତିଶୋଧ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—(ଉଠି) ଦୁଃଶାସନ ମୃତ ?

ଶକୁନି – ଭୀମ ଏ ଯାଏଁ ଜୀବନ୍ତ !
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ – ହେ ମାତୁଳ !
ଶୋକର ଏ ନୁହେଁ ବେଳ
ଭୀମସେନ ଏ ଯାଏଁ ଜୀବନ୍ତ;
କାହିଁ ମୋ ସାରଥି ?
ନେଇ ଚାଲ ରଥ ମୋର
ଭୀମର ସମ୍ମୁଖେ ।
ଆଜି ଦେଖିବି ମୁଁ—
କେତେ ଶକ୍ତି ଅଛି ତାର ।

ଶକୁନି – ହଁ-ହଁ ନେଇ ଚାଲ, ଶୀଘ୍ର ନେଇ ଚାଲ – ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନୁହେଁ, ବିଳମ୍ବ ନୁହେଁ । ରଣ ଶେଷ – ଶତ୍ରୁ ଶେଷ ।

(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଧନୁହୁଳରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ବେଷ୍ଟନ କରି କର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରବେଶ)

କର୍ଣ୍ଣ – କାହିଁ ପାର୍ଥ, କାହିଁ ଭୀମସେନ –
ଡାକ୍ ଡାକ୍ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅତି ଉଚ୍ଚ ରବେ
କାହିଁ ଗଲେ ଯଦୁପତି ସାରଥି ତୁମର ?
ଶୁଣେ, ଅଗତିର ସେହି ଗତି
ଏବେ ଗତି ମୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ ବିଧାନ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର – ଆରେ ହୀନ ରାଧାର ନନ୍ଦନ !

କର୍ଣ୍ଣ – ଜାଣ ଏହି ଏକମାତ୍ର କଥା
"ହୀନ ରାଧାର ନନ୍ଦନ ।"
ଆଉ ଜାଣ ନାହିଁ କଛି ?
ବଂଶ ପରିଚୟେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସ୍ଥାପନ

ଇଛି ନାହିଁ କେବେ !
ଆଦର୍ଶ ଅଟଇ ମୋର—ଆଉ ଥିଲା ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣ-କ୍ଷତ୍ରିୟ ଆଦି
ହୀନ ଜାତିଭେଦ—ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ପ୍ରଥା
ପୃଥିବୀରୁ କରିବ ନିର୍ମୂଳ ।
ଆଜି ସେ ଆଦର୍ଶ—ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା
କିଛି ଅଂଶେ ହୋଇଛି ସଫଳ ।
ପରାଜିତ ତୁମେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
ଯଦି ଇଚ୍ଛା କରେଁ ଏବେ
ବଧି ପାରେଁ ତବ ପ୍ରାଣ ।
କିନ୍ତୁ—
ଜାଣ ନା କି ସେ ରହସ୍ୟ ?
ଯେ ପାଇଁ ମୁଁ ଅକାତରେ ଦେବି ତବ
ପ୍ରାଣଦାନ ।
ଯାଅ ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଧର୍ମଙ୍କ ନନ୍ଦନ
କହ ଯାଇଁ ଭୁବନବିଜୟୀ ପାର୍ଥେ
ଆସ ମୋ ସମ୍ମୁଖେ ।
କାହିଁ ଗଲ ଶଲ୍ୟ,
ଚଳା ରଥ ଭୀମସେନ ପାଶେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ କଣ ସତରେ ପ୍ରାଣଭୟରେ ପଳାଇଛି ! ଏ ଅପମାନ ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁହିଁ ଶ୍ରେୟଃ । କିନ୍ତୁ ଏ କଣ ! କର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ବେଳେ ମୋର ହିଂସାର ଉଦୟ ହେଉ ନଥିଲା କାହିଁକି ? କର୍ଣ୍ଣର ଚରଣକୁ ଚାହିଁଲେ ମା

କୁନ୍ତୀଙ୍କର ଚରଣ ଦଉଡିଟି ଖାଲି ସ୍ମରଣ ହେଉଥିଲା । ଏ କ ଦୁର୍ବଳତା ? କାହିଁକି ଏ ସାଦୃଶ୍ୟ ? ଦେଖେ କାହିଁଗଲା ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ? (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନବମ ଦୃଶ୍ୟ

[ରଣସ୍ଥଳ-ରଥାରୂଢ଼ କର୍ଣ୍ଣ ଓ ସାରଥି ଶଲ୍ୟ]

କର୍ଣ୍ଣ—ଶରଜାଲେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଗଗନ ।
ଶୁଣ ଶଲ୍ୟ ଅଧିପତି—
ଦେଖ କାହିଁ କପିଧ୍ୱଜ ରଥ,
ଆଜି ଯୁଦ୍ଧେ
ପାର୍ଥ କିମ୍ବା କର୍ଣ୍ଣ
ଧରା ବକ୍ଷୁଁ ହେବେ ବିଦାୟ ।

ଶଲ୍ୟ—କର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଦେଖ ଦୂରେ
ଦେଖାଯାଏ କପିଧ୍ୱଜ ରଥ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଚଳାଅ ଚଳାଅ ଶୀଘ୍ର
ସମ୍ମୁଖେ ତାହାର
ଆଜ ହେବ ପରିଚୟ
ଧନସ୍ତ—କଠିଣ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—(ନେପଥ୍ୟେ) ହେ କେଶବ,
ନ କର ବିଳମ୍ବ
ଶୀଘ୍ର ଚଳା ରଥ

କାହିଁ କର୍ଣ୍ଣ ?
ନିଅ ରଥ ତାହାର ସମ୍ମୁଖେ ।
(ରଥାରୋହଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଆହେ ଶଲ୍ୟ, ଭଲ ଚଳାଉଛ ରଥ
ବହୁକଷ୍ଟେ ପାଇଲୁ ସନ୍ଧାନ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ହୁଅ ସ୍ଥିର ସଖା,
ଆକୁଳ ଗାଣ୍ଡୀବ ମୋର
ଯୋଗ୍ୟ ଅରି ଦେଖିଣ ସମ୍ମୁଖେ—
ଏତେଦିନେ ପୂରିବ ମୋ' ଆଶା ।

କର୍ଣ୍ଣ— କରିଛୁ ଜୀବନ ଦାନ
ଗୁରୁ ସହୋଦରେ ତବ
କିନ୍ତୁ ତୋର ନାହିଁ କ୍ଷମା,
ଶଲ୍ୟ ଅଧିପତି !
କାହିଁ ଅଶ୍ୱ ବଲ୍ଗା କରୁଛ ସଂଯତ
ଚଳା ଚଳା ଅତି ଦ୍ରୁତେ
ବଧ କରି ପାର୍ଥ
ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଆକ୍ଷେପ
ଦିଏଁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ।

ଶଲ୍ୟ—କର୍ଣ୍ଣ, ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା ତବ
ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭାବନା ତୁମେ ବଧିବ
ଅର୍ଜ୍ଜୁନେ ।
ଅର୍ଜ୍ଜୁନକୁ ନିଧନ କରିବ ମୁହିଁ ।
କିନ୍ତୁ ହୁଏ ଦୁଃଖ

ହୋଇଲେ ନହତ ତୁମେ
କିଏ ହେବ ମୋ' ରଥେ ସାରଥୀ

କାନ୍ଧ
ପ୍ରସ୍ଥା

କର୍ଣ୍ଣ— ବୃଥା ଚିନ୍ତା ତେଜ ମଦ୍ରୁ ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ
ମୋର ଅନ୍ତେ ହୋଇବ ସାରଥି
ତୁମ ରଥେ ଶମନ ନିଶ୍ଚୟ !
ଏବେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କର ସାବଧାନେ
ଚଳା ରଥ ଶୀଘ୍ର ।
ହେ ପାର୍ଥ ସାରଥି !
ଯଦି ପାର ରକ୍ଷା କର ରଥୀରେ ତୁମର

ଶଲ୍ୟ—ଏ କଣ,
ରଥଚକ୍ର ଅକସ୍ମାତ୍ ହୁଏ ଗତିହୀନ !
ନ ପାରଇ ବୁଝି
କିଏ ରୋଧେ ଗତି ତାର ?

କର୍ଣ୍ଣ — ଜାଣେ ମୁହିଁ, ଦେଖିଛି ତାହାକୁ ।
ନାହିଁ କିଛି ଚିନ୍ତା ।
ଧରାବକ୍ଷ ଉତ୍ପାଟିତ କରି
ଚିରଦିନ ପାଇଁ
ଗତିରୋଧ କରିବ ତାହାର ।

ଶଲ୍ୟ — କି ଅଦ୍ଭୁତ !
ରଥଚକ୍ର ଗ୍ରାସଇ ମେଦିନୀ ।

କର୍ଣ୍ଣ — ସମସ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ଅଦୃଷ୍ଟେ ମୋହର
ସେଥିଲାଗି ନାହିଁ ମୋର କ୍ଷୋଭ ।
ରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ,
ତିଷ୍ଠ କ୍ଷଣ କାଳ

ଦେଖେଁ, କେତେ ଶକ୍ତି ଧରେ ସେ ମେଦିନୀ !
ଗାଣ୍ଡୀବମୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶର
ଧରାମୁକ୍ତ ରଥ ଚକ୍ର କରିବ ଏକ୍ଷଣି ।
(ରଥରୁ ଅବତରଣ)

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଶୀଘ୍ର ନିଅ ପାର୍ଥ,
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଅପମାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ।

କର୍ଣ୍ଣ—(ରଥଚକ୍ର ଧରି) କାହିଁ ଶକ୍ତି
କାହିଁ ଗୁରୁଦତ୍ତ ସିଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ର ମମ ?
ପ୍ରାଣପଣେ କରେଁ ଆବାହନ
ବିସ୍ମୃତିରେ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ମସ୍ତିଷ୍କ ମୋହର
ଅନ୍ଧକାର ଦେଖାଯାଏ ଧରା ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ବିଳମ୍ବ କାହିଁ ଅର୍ଜୁନ,
ମାର ଅସ୍ତ୍ର ନିର୍ବିଷ ସର୍ପରେ ।

ଅର୍ଜୁନ—ହେ କେଶବ !
ନିରସ୍ତ୍ର ଅଟଇ କର୍ଣ୍ଣ
କିପରି ମୁଁ ଅସ୍ତ୍ରମୁଖେ
ବଧିବି ତାହାଙ୍କୁ ?
ନୁହଇଁ ଏ କ୍ଷତ୍ରୋଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ରେ ଅର୍ଜୁନ,
ଭୁଲୁ କାହିଁ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଧ
ନିରସ୍ତ୍ର ବାଳକ ଅଙ୍ଗେ
ସପ୍ତରଥୀ ମିଳି ହାଣୁଥିଲେ ଯେବେ ଅସ୍ତ୍ର
କାହିଁ ଥିଲା କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିଧାନ ?
ହେ ଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, ନ ଭୁଲ ସେ କଥା

ପୁତ୍ର ବଧର ନଅ ପ୍ରତିଶୋଧ,
ଏହୁ ଅଟେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ତାର ।
(ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଶର ଉଦ୍ୟତ କରିବା)

କର୍ଣ୍ଣ—ରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ !
ପୁନଃ ପୁନଃ କହୁଛି ତିଷ୍ଠ କ୍ଷଣ କାଳ ।
କ୍ଷତ୍ରକୁଳେ ଦେଇ କାଳି —
ନକର ଅନ୍ୟାୟ—
ବିରଥୀ ମୁଁ ।

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ନୁହେଁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ତୋର ମୁଖରୁ ଶୁଣିବାକୁ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ବାଣୀ ।
କାହିଁ ଥିଲା ତୋର ନ୍ୟାୟ ?
କୁରୁ ସଭାତଳେ ଯେବେ
କୁଳବଧୂ କେଶ ଧରି ଆଣି
ଦୁଃଶାସନ କରୁଥିଲା
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାହାକୁ ?
କାହିଁ ଥିଲା ତୋର ନ୍ୟାୟ ?
ସପ୍ତରଥୀ ମିଳି ଯେବେ
ପିଞ୍ଜରେ ଆବଦ୍ଧ—
ସିଂହ ଶିଶୁ ଅଭିମନ୍ୟୁ
କରୁଥିଲ ବଧ ?
ଭୁଲିଲୁ କି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର—
କରିଥିଲି ପଣ
ପଶୁସମ ସଂହାରିବି ତୋତେ—

ଆଜ ପାଇଛୁ ସୁଯୋଗ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂରଣେ ।   (ଅର୍ଜ୍ଜୁନର ଶର ନିକ୍ଷେପ)

କର୍ଣ୍ଣ—ସତେ ! ଆରେ କ୍ଷତ୍ର କୁଳାଙ୍ଗାର
ପଶୁ ମୁହିଁ ?
ଆଜ ତୁହି କ୍ଷତ୍ରିୟ ପୁଙ୍ଗବ ?
ରଥ—ରଥ
ଶଲ୍ୟ—ଶଲ୍ୟ
ଆଣ ରଥ କାହିଁ ।
ନା—ନା—ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ରଥେ
ଶୂନ୍ୟ ନୁହେ ତୂଣ ।
ଦେଖୁଛୁ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ,
କିପରି ତୁ ରହି ରଥେ
କରିବୁ ସଂଗ୍ରାମ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହେ ସତ୍ୟ ପୂଜାରୀ !
ଶରବିଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗ ତବ
କାହିଁ କର ବୃଥା ଆସ୍ଫାଳନ ?
ପରିତ୍ୟାଗ କର ରଣ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ହେ କେଶବ !
ଏ ଜୀବନ ଦେଇ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
ଚରଣ-ପଙ୍କଜେ ତବ—
ତେବେ ଦେବି ରଣେ ଭଙ୍ଗ ।

ଶଲ୍ୟ—କର୍ଣ୍ଣ, ତୁମେ ଆହତ, ଚାଲ ଶିବିରକୁ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ଭାବଛ କି ଶଲ୍ୟ,
ଏତେ କ୍ଷୀଣ ମୁହିଁ

ତେଜି ରଣ କ୍ଷେତ୍ର
ପଳାୟନ କରିବ କିବରେ ?
ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଅଛୁ ଦେହେ ପ୍ରାଣ
ହସ୍ତ ମୋର ହୋଇନି ଅବଶ
ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ହୋଇନି ଏ ଚକ୍ଷୁ ।
କିଏ ଅଛ ବନ୍ଧୁ—ପ୍ରିୟତମ
ସୁହୃଦ ସୋଦର—
ଦିଅ ରଣ-ମୃତ୍ୟୁ ମୋତେ ।
ନା—ନା ଦିଅ ଖଣ୍ଡେ ଆଣି ରଥ ।

ଅର୍ଜୁନ— ରଣ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭ ବୀର,
ଯାଅ ସ୍ୱର୍ଗ ଧାମେ । (ଶର ନିକ୍ଷେପ)

କର୍ଣ୍ଣ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବେ ବଧି ଲିପି ମୋର । (ପଡ଼ିଯିବା)
ରେ ନିୟତି, ବାଞ୍ଛା ତୋର ହେଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଜନ୍ମ ଦିନୁଁ ମହାରଣ କରିଛି ତୋ ସଙ୍ଗେ
ସହିଛି ମୁଁ ବହୁ କ୍ଳେଶ,
କିନ୍ତୁ ଦେବା, ସାକ୍ଷୀ ତୁମେ
ହୋଇ ନାହିଁ କେବେ ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ,
ନିଜ ହସ୍ତେ ନିଜର ଜୀବନ
କରିଛି ମୁଁ ଦାନ—
ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ, ଆଜ ବିଜୟିନୀ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହେ ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ—ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବୀର,
ନୁହଁ ତୁମେ ରାଧାର ନନ୍ଦନ,
କୁନ୍ତୀ ପୁତ୍ର ତୁମେ
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଜନ୍ମ ଇତିହାସ ତବ ।

କର୍ଣ୍ଣ—କିବା ନ ଜାଣ ହେ ତୁମେ
ହେ ନିଖିଳ ଜ୍ଞାନର ଭଣ୍ଡାର
ହେ ଧର୍ମ୍ମର ପାଳକ,
କିନ୍ତୁ ଶୁଣ ଦେବ
ନୁହେ ମୁହିଁ କୁନ୍ତୀର ନନ୍ଦନ !
ଅଟେ ମୁହିଁ ଦୁଃଖିନୀ ରାଧାର ସୁତ ।
ଗୋପନେ ରଖନ୍ତୁ ଦେବ ସେ ନିଷ୍ଠୁର ସତ୍ୟ ।
ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—(ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ) ଇଏ କଣ ଶୁଣେ କୃଷ୍ଣ ?
କର୍ଣ୍ଣ ମହାବୀର କୁନ୍ତୀର ନନ୍ଦନ ?
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ହଁ ପାର୍ଥ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ତବ ।
ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବଧ କଲି ଶେଷେ ?
ହାଇ, ସହୋଦର !
କିମ୍ପା ଦେଲ ନାହିଁ ପରିଚୟ ?
ହେ କେଶବ—ହେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ !
କେବଳ କି ଜନମ ମୋହର
ଆତ୍ମୀୟ ନିଧନ ଲାଗି ?
କର୍ଣ୍ଣ—ଜାଣୁ ନାକି ପାର୍ଥ
କ୍ଷତ୍ରିୟର ସେହି ଅଟେ
ପରମ-ଆତ୍ମୀୟ, ସୁହୃଦ-ବାନ୍ଧବ
ଯେବା କରେ ରଣ-ମୃତ୍ୟୁ ଦାନ ।
ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ ତୁମ୍ଭେ ଦେଇଅଛ ମୋତେ
ରେ କନିଷ୍ଠ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମୁହିଁ ।
କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ !
ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ରଣଜୟୀ ।

ଦୁଷ୍କୃତ ବିନାଶ କରି—
ନାଶି ଅନ୍ୟାୟ-ଅଧର୍ମ
ଧର୍ମ୍ମ ରାଜ୍ୟ କଲ ତୁ ସ୍ଥାପନ,
ଧନ୍ୟ ହେଉ ବିଶ୍ୱ
ଧନ୍ୟ ହେଉ ମାନବ ସମାଜ ।
ହେ ମାଧବ, ଦେଖିଲି ମୁଁ—
ଭାଗ୍ୟ ଅଟେ ମହା ବଳବାନ
କହ ନାରାୟଣ,
କି ଉପାୟେ ଲଭିବ ମାନବ ମୁକ୍ତି
ନିୟତି ହସ୍ତରୁ ?

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଏକମାତ୍ର କର୍ମଫଳ ନାରାୟଣେ
କଲେ ସମର୍ପଣ ।

କର୍ଣ୍ଣ—ନାରାୟଣ ! ନାରାୟଣ !
ଆଜି ମୋର କର୍ମ୍ମ ଅବସାନ ।
ଏହି ଦେଖେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତପନ
ଜନକ ମୋହର ।
ବକ୍ଷପରେ ପାଦପଦ୍ମ ତବ,
ଏହି ଶୁଭଲଗ୍ନେ
ଆସ ମୃତ୍ୟୁ— ବନ୍ଧୁ ମୋର
ଆସ ପ୍ରିୟତମ
କରୁଣ—କୋମଳ,
କରୁଛି ବରଣ ତୋରେ ।
ନାରାୟଣ— ନାରାୟଣ—ନା-ରା-ୟ-ଣ (ମୃତ୍ୟୁ)

ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—ଭାଇ—ଭାଇ, ଅଭିମାନୀ ଭାଇ ମୋର
ଅଭିଶାପ ଶିରେ ବହି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର
ଦେଇ ନିଜ ପ୍ରାଣବଳି
ବଞ୍ଚାଇଲ ପଞ୍ଚଭ୍ରାତା ତବ ।
ତବ ଭ୍ରାତୃ-ସ୍ନେହ
ଚିରଦିନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ ରହିବ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—ଧନ୍ୟ ବୀର ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ
ଧନ୍ୟ ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ—
ତବ ପାଇଁ ଧନ୍ୟ ଏ ଭାରତ ।

[ଯବନିକା ପତନ]

ସମାପ୍ତ

228
17 JUL

ଏ ପୁସ୍ତକଟିକୁ ପ୍ରକାଶକ ବା ଲେଖକଙ୍କର ବିନା ଅନୁମତିରେ ଯେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରିପାରିବେ —

—ପ୍ରକାଶକ—